DE SERPENTE
ÆNEO
BASILICÆ AMBROSIANÆ
MEDIOLANI.

DE SERPENTE ÆNEO AMBROSIANÆ BASILICÆ MEDIOLANI

MICROLOGUS

AVCTORE PETRO PAVLO BOSCA
Ex Sodalitio Sacerdotum Oblatorum S. Th. D.
& Bibliothecæ Ambrosianæ Præfecto.

AD ILLVSTRISS. ET EXCELLENTISS.

D. D. ANTONIVM BORROMÆVM,

Comitem Aronæ, Marchionem Angleriæ,
Ducem Ceræ &c.

MEDIOLANI ANNO SECVLARI M DC LXXV.
Ex Typographia Francisci Vigoni. *Superiorum permissu.*

EXCELLENTISSIME
DVX

ET ſuopte ingenio liber, & ſponte ſua coluber æneus Ambroſianæ Baſilicæ, quam Diuus Carolus & Federicus Borromæus Parentes atque Antiſtites vrbis ad cæterarum quoque Aedium inuidiam amplificauere, ad te veniunt. Liber quidem primùm vernaculus eſt, natus domi tuæ, hoc eſt in Ambroſiana Bibliotheca, quæ Federici Cardinalis Bor-

romæi, Insubrum Metropolitæ, ac Magni Patrui tui, opibus ad literarum, bonarumque artium incrementa condita est: quam administratione tuà, munificentià, atque consilio gemmeam facis, cùm auream acceperis; tum multa propugnat, quæ Sanctus Carolus in Acta Mediolanensis Ecclesiæ retulit, conquisitis vndique monumentis. Neque verò serpentem æneum inauspicatò tradimus tibi, quando gentilitia Vicecomitum Vipera cum Borromææ Gentis Monocerote & Camelo amicè colludit. Etenim Familiæ tuæ, quemadmodum olim Azoni Vicecomiti, angues læta cuncta ac prospera portenderunt: quòd non modò Hymenæus annulis gentilitijs Borromæos Proceres cum Vicecomitum Gente sæpenumerò coniunxerit, verùm Philippus Maria Vicecomes ante cæteros Mediolani Duces Borromæam Domum tantis honoribus insigniuerit, quantos expetere modestia nollet, virtus mereri posset. Eiusdem inclytæ Gentis Matronam lectissimam duxisti, Helenam nempe, quæ

Con-

Constantinum tibi aliquem animo & ingenio Magnum feret; verà sic vaticinatione Cardinalis Federici Patrui Magni, qui fore vt te Familia niteretur, certò prænuntiauit. Te quidem nititur ac nitet Familia (quamquam nec cæteris Fratribus tuis sua desint ornamenta) adeò Ducis Borromæi virtutibus exornatur. Adolescentiæ tyrocinia posuisti in castris; nanque ab Iulio Cæsare genitus Martem sequi debueras, defunctus Tribunatu militum, cùm Gallus, non suo, sed bellici æris cantu, minimè obdormiscere Insubrum copias pateretur. Obtinuisti à Bellona, non à virtute missionem: aciem ingenij, prudentiæque consenescere noluisti, vbi gladij aciem vaginà condideras. Cùm antea ferrum stringeres, nunc aurum alienæ egestati largiris: nec vnquam pedem in ædes tuas intuli, quin Sacros Ordines, & squalentem inopiam opibus tuis recreatam cernerem dimitti. Religionem verò tuam Templa testantur; quippe non modò Anglerienśis Aedes Magnæ Matris tuà munificentià di-

tescit, verùm etiam Oleoducti delubrum eidem Virgini Deiparæ excitauisti: vt tibi sereni nonnisi Soles lucere possint, quos collocas in Virgine. Hæc facienti cùm immortalitas nominis accedat, quidni exporrectà fronte colubrum accipias, cuius volumen æternitatem ostendit? Aereus quamlibèt hic serpens pretio aurum vincit: minoris autem à te fiet, si turpem scriptoris ferrugine spectabis; verùm illa, vt spero, luminibus tuis detergetur. Certè pretium à te expectat: tuque si æstimabis magni hunc colubrum, statues: si parui, etiam æneus cùm sit, vilescet. Igitur æs ex tuo iudicio pendet; nec ego quidquam magis præ me fero, quàm vt, si quis disputationem breuem hanc meam æreo seculo ob vilitatem indiserti characteris natam affirmet, serpentis aenei amplexu circumplicatam sciat. Sospitent te Superi: ac, quod boni omnes precantur, diutissimè seruent.

Excellentiæ tuæ.

Humil. addictiss. obsequentiss. Ser.

Petrus Paulus Bosca.

Ad Illustriss., & Excellentiss. D. D. ANTONIVM BORROMÆVM CERAE DVCEM &c.

Cui Micrologum de Serpente æneo nuncupat Auctor.

NE tibi vilescat coluber, rutilo allinit auro
Scriptor; sic tantas iam decet ille manus.

Carolus Ioseph Saita ex Sodalitio Oblatorum Collegij Ambrosiani Doctor.

Ad eundem in idem argumentum.

QVem sanat, cultore tumet, licèt æneus anguis;
Quid faciet formà nunc meliore nitens?
Thura adolere parat fusis gens impia votis:
Tu prohibes tantum Dux Boromæe nefas;
Nam tua dum repit serpens ad tecta, trophæum
Qui fuit erroris, iam pietatis erit.

Idem.

Alluditur ad Serpentem Aeneum, ad Excellentissimũ D. Comitem Antonium Borromæum Ducem Ceræ, atque ad Auctorem Micrologi, qui est ex Sodalitio Sacerdotum Oblatorum SS. Ambrosij & Caroli.

FIlius Ambrosij, Caroli facundus Alumnus,
Fusile Iudæi publicat Anguis opus.
BORROMÆE, tibi, quarto spectabilis ostro,
Squamea seruati Reptilis æra dicat.
Respice SERPENTEM, lethi memorabile fulmen:
Huic oculo vitam, si dedit, ipse dabis.

D. Ioseph Hieronymus Sementius Congr. Somaschæ,

Alluditur ad Moysem Ducem copiarum Israeliticarum, & ad Excellentiss. D. Ducem Borromæum.

DVx vnus cudit SERPENTEM, possidet alter:
Istius es Dominus tu, fuit ille Faber.

Idem.

In laudem Scriptoris.

SQuamiger illustri calamo describitur Anguis:
Sculptile pro lima lingua reformat opus.
Asserit hunc doctus Musæi nobilis Heros,
Legiferum, Colubro stante, dedisse Ducem.
Si fuit, haud equidem est idem: micat ore corusco
Aureus hic SERPENS, æreus ille fuit.

Idem.

In idem Argumentum.

TOllitur Augusto studiorum Regia fastu,
Quam generosa Charis, sacraq; Musa colit.
Scit vigil Antistes doctos seruare penates:
Maxima stat q; vno Bibliotheca Viro.
Non Vaticanæ superas hanc Aula Mineruæ:
Ipsa suum PAVLVM iactat, & ipsa PETRVM.

Idem.

In laudem Scriptoris.

NOn Cadmea seges rediuiua hæc, aurea messis:
Tu pretium docto, Bosca, facis calamo.
Ergo lethifugam perhibens hunc esse chelydrum
Falleris: hic auro, fusus is ære fuit.
Et tamen Ambrosÿ coluber delatus ad Aedem,
Vt tradis, Mosen fertur habere fabrum.
Cur igitur fuluo, quo non prius, ære coruscat?
An cutis, vt mos est, exuuias posuit?

Carolus Ioseph Saita &c.

PERILL. ET ADM. REV. DOMINO,

D. PETRO PAVLO BOSCHÆ

ex Sodalitio Sacerdotum Oblatorum, Sacræ Thelogiæ Doctori, ac Ambrosianæ Mediolani Bibliothecæ Præfecto.

VT primum ad calcem castigatissimæ dissertationis tuæ de æneo Moysis Serpente, qui etiamnum Mediolani palàm visitur, legendo perueni, Stygiæ iuro pro fonte paludis, ceu in Anguem Gorgoneum lumina defixißem, totus saxeus præ admiratione fui. Tanta in ea eruditio, tùm sacra, tùm prophana, tantus dicendi lepor, tam exactum Chronologiæ studium, tot melioris notæ Scriptorum euoluta monumenta nitent, vt Patria ob eiusmodi Cimelion ab obliuionis interitu vindicatum tibi plurimum debeat. Quò verum fatear, vnum te eße ex Psyllis, qui innoxijs manibus angues nostrà tempestate tractes (adeò nempe primi serpentis morsui, inscitiæ scilicet, mederis) gaudeo in sinu. Enim verò Micrologus tuus, dum circa æneum colubrum versatur, tùm Epidaurio serpente traxisse moras mihi videri potest, à quo totam Aesculapij artem sanandi hauserit, quippe imperitiæ morbum, quo plurimi, nescio quo malefico sydere erant afflati, sustulit, qui in eiusmodi donario dignoscendo, veluti in tenebris, miseri audiebant errones. Ni etiam illud libeat autumare anguium

altero Mercurij Caduceum per te fuisse expoliatum, quo politissima eloquentia Micrologum ornares, nam latini eloquij castitatem adeò lotis manibus versare consueuisti, vt eam sartam tectam semper volueris. Aedepol Micrologus iste, nedum cantando, vt penes Maronem prostat, ast scribendo Anguem non rupit in prato, verùm à pio Rege plura iam in frusta redactum, pristinæ suæ integritati restituit in Templo. Proinde, quod non nemo de sacro vatum cecinit cœtu, eiusmodi codex iure merito debet audire Anguifer, & Palladis Vmbo. *Ita serpentes tecum à Medusæ Clypeo ad Mineruæ parmam gradum repende fecere. Neque tibi, alteri veluti Laocoonti, ab anguibus quidquam venit timendum, quando, elucidato Hebraici Ducis serpente, Religionem non læsisti, sed firmasti. Crede mihi, mi Bosca, è virtutis arena, in quam ab ætatis vel tenellæ carceribus descendisti, vbi reptasti per scuta puer, nequaquam recedes parmà inglorius albà, vbi perpetuò serpentem poteris in ea depictum, veluti relatum de subacta inscitia trophæum, commonstrare. Vt vt sit; gratulor gloriæ tuæ, ac Diuos prece fatigo, vt eiusmodi feras nequaquam nocuas sæpe sæpius nobis producas. Vale Mediolani ex Cœnobio SS. Cosmæ, & Damiani Quarto Idus Ianuarias Anno Iubilei M.DCLXXV.*

Eruditioni tuæ obstrictus famulus

Fr. Athanasius à S. Carolo Eremita Augustinensis Nudipes.

Alluditur ad Serpentem Aeneum, & ad nomen Auctoris.

Aude Lector
Anguem attrectare, nec timere
Salubrem corporibus, non lethalem.
Nempe PAVLI munus est
Stygium virus ore vipereo expellere:
Nec deest PETRI virtus,
Cuius ex Petra,
Positis mendacij exuuijs,
Nitidus Coluber prodit.
Quanquam non simplex PETRA PETRVS,
Sed lapis Lydius,
Quo pretium Serpentis ænei est probatum;
Nisi potiùs Lydiæ Regem Scriptorem facis,
Qui, vt Serpentem æneum tetigit, in aurum vertit.
Apage igitur Hercules:
Nugas narras,
Cùm angues enecatos tuis in cunabulis iactas;
Illum Alcidem dixerim,
Qui vno Serpente errorum Hydram elidit,
Macte animis Scriptor;
Tuo in ære Patria est,
Quando anguem æneum Moysis Patriæ reddidisti.

Balthassar Parauicinus.

MENS AVCTORIS.

AVdi Orthodoxa Religio: voces commentitiorum numinum, ac alias eiuſmodi; quæ ſuperſtitionem Ethnicorum olent, characteris gratia illatas in ſcriptionem ſcito: elogia ſummorum virorum nihil maximorum Pontificum oraculis aduerſari volo; ſicubi verò imprudens peccaui, palinodiam canam. Adeò me in poteſtate tua ſemper futurum profiteor.

LECTORI BENEVOLENTI SCRIPTOR.

PLurimorum fabulæ, quæ vires eundo acquirunt, me ad scribendum] compulere: ne vnus serpens, etiam sine viru, vitam adimeret veritati. Multis quidem abhinc annis hanc disputationem lingua Itala scripserã, quatuor fermè paginis contentam; eiusdem erat exordiũ Tre cose io leggo appresso gl'Istorici &c. *verùm illa sibi ipsi omninò dissimilis prodit in præsens nimirum non modò pluribus in locis emendata, in quibus senior mendas deprehendi, verùm longè maiori rerum, atque animaduersionum incremento locupletata: vt ij facillimè intelligent, qui disputationis illius exempla manu exarata, nec vnquam typis edita, cum recenti Micrologo comparabunt: nam archetypum nondum è meis thecis exulauit. Omnium igitur, qui inter falsum verumque sciant discernere, approbationem promerebitur (vt spero) Micrologus noster, ijs modò grauis futurus, qui nasi tantum habent, quantum*

nolit ferre rogatus Atlas.

Isti fortasse super cætera disputationem meam damnabunt insolentiæ, quòd identidem loca Italorum ex-

tere-

terorumque Scriptorum descripserim: verùm prouoco ad Ioannem Caramuelem[a] *Viglebanensis Ecclesiæ & facultatum omnium Antistitem: itemque appello Franciscum Mariam Phœbeum*[b], *& Ioannem Petrum Puricellum*[c], *viros doctissimos, qui suis in lucubrationibus Latinorum, exterorumque Scriptorum testimonia miscuere. Hæc exempla liberauerunt animum meum religione: ac protinus Latinos, Italos, & Gallos libuit immiscere scriptores. Porrò singulorum loca sincerè descripsimus, nihil castigando barbariam Latini Italiue sermonis. Quod si hæc minùs placebunt literatorum hominum comitijs (etenim sciolorum quorundam censorium plusquàm supercilium rideo) si quis me amicè reprehendet, parænesim minimè erubescam, quando nunquam in meam sententiam iuraui, sed ea in medium protuli, quæ similia magis vero sunt, vt animaduertent, qui aliorum sententias de serpente æneo cum nostra conferent. Tu hæc æqui boniq; facito, illa verò minimè quærimus:*

Quis leget hęc? min'tu istud ais? nemo herculè. nemo,
Vel duo, vel nemo. Turpe & miserabile? Quare?
Ne mihi Polydamas & Troiades Labeonem
Prætulerint. Nugæ &c.

Ita sanè nugæ nobis videntur. Bene vale.

---

a *in libro cui titulus* Primus Calamus.

b *in libro de identitate Cathedræ S. Petri Romæ.*

c *in monumentis Basil. Amb. & alibi.*

Persius Sat. I.

DE
SERPENTE ÆNEO
BASILICÆ AMBROSIANÆ Mediolani Micrologus

AVCTORE PETRO PAVLO BOSCA Bibliothecæ Ambrosianæ Præfecto.

COlubrum quod aiunt in ſinu foueo, innoxium tamen, quia æneum; hunc licèt diu ingenij acie fuerim contemplatus, minimè tamen ſalubrem ad ſanandam ſciendi cupiditatem ſenſi. Offert ſe ille venientibus in Ambroſianam Aedem, arrecto collo, vnum in volumen contortus, caudam vibrans, columnà marmoreà ſublimis: contraq; ſerpentem æneum ex aduerſa pila pendet imago Chriſti Seruatoris Crucifixi. Hunc anguem Ferdinandus Vghellus vberem ad diuinandum materiã appellauit; nos ſimplici illius volumine

Tomo 4. It. Sac. ad vrbẽ Mediol. col. 137.

plurimorum mentes fuiſſe implicitas profitemur; adeò colubri, cùm fallere homines cæpiſſent orbe terrarum vix cõdito, nunquàm ſuum ingenium dedidicerũt. Vocabimus Scriptorum teſtimonia ad examen, ſerpentis aſpectu curaturi fidem, quæ certiori ſententiæ eſt tribuenda; quod ſanè impetrabimus, ſi aniles fabulas prætereundo, magis syncera monumenta, propoſitis diſertè Auctorum locis, nodoſque aut obijciendo, aut ſoluendo, expendemus; qui labor eò à nobis libentiùs in hanc lucubrationem inſumitur, quò nullus adhuc noſtratium, vel exterorum de colubro Ambroſianæ Baſilicæ ſeriò diſceptauit.

Quicunque in bicipiti ſomniauere Parnaſſo, mira quædam de ſerpentibus carmini intulere, ſiue cum angues Superùm vindices in Laocoonta deſcriberent

Sacrum qui cuſpide robur
Virg. Æn. 2. *Læſerit, & tergo ſceleratã intorſerit haſtam:*

ſiue cùm debacchantium Eumenidum crines, aut Mercurij virgam colubris horrere cogerent: vel felicia omina caperent, quòd ex adytis prodiret ſerpens, atque innoxius tumulum pererraret. Hæc cum oculis obuerſantur, damus facilè veniam, quòd Poetis quidlibet audendi poteſtas ſit; verùm monſtri ſimile putamus, cùm non infimi ſubſellij ſcriptores commenta eiuſmodi monimentis patrijs inſerunt, nec turpe exiſtimant, ſi vitium afferant vẽritati. Fa-

bulas

bulas haud dissimiles, & prorsus abhorrentes à fide, quidam excogitauere; aiunt videlicet Lauerniones quosdam, tenebrarum societate cõfidentiores, in Ambrosianum Templum irrepsisse, vt intactam illius gazam, aræque maioris laminas auro, gemmis, & margaritis distinctas, ac vasa reliqua summæ artis ac pretij subriperent: profectum repentè ex imis adytis colubrum, sibilo atque ore minacem, iniecto pauore fures eliminasse; tanti proinde beneficij testem serpentem æneum superesse. Hunc anguem simillimum Draconi Hesperidum diceres, cùm aurum seruarit. Credent istæc facillimè Abderitæ, & cætera, quæ ad luculentum caminum garriunt aniculæ de Gallo aeneo, qui in altera Aedis Ambrosianæ turri est locatus; namque eum affirmant cantu suo excitasse custodes Basilicæ, vt fures expellerent. Si hæc veris similia sunt, Gallum illum Gallinaceum Capitolinis anseribus præfero: quando hi arcem, ille Templum defendit; quamquam aues illas in summo sacrarũ Aedium culmine, & Leonum simulacra ad Templorum valuas posita nouimus, quò Liturgos vigilantiæ admonerent.

apud Ripamont. dec. I. hist. Eccl. lib. V.

Aliam commentus est de sua sententia fabulam Blondus, qui, dum Phœnicum serpentes colentium insaniam irridet, superstitionis propè postulat Ambrosium. Auctor ille est Phœnices diuinos honores anguibus tribuisse, quòd ij rep-

Alciatus Emblem. V. Puricellus in monum. Basil. Ambros. pag. 681. & seq.

lib. p. Romæ Triumphantis.

  ij rep-

ſij reptando, multiplicique volumine ſinuoſi celerrimè agerentur: ſquamà item recenti ætatem fallerent, letho nunquam obnoxij, niſi ictu aliquo protererentur; ſuperſtitionem illam ex Phœnicibus ad Italorum aras profectam, eiuſque amouendæ cauſa Diuum Ambroſium, vt religionem Chriſtianam conciliaret Inſubribus, Ophionem, qui à latinis ſerpens appellatur, in Eccleſia Mediolanenſi ſeruauiſſe, *qui etiam nunc integer conſpicitur*. Verùm Blondi hæc omnia ſine auctore tradentis ſententiam facilè refellemus; vt vt enim delirauerint Itali, certè Mediolanenſes non vſque adeò inſaniuerunt, vt cum Ægyptijs omne ferè beſtiarum genus conſecrarint. Mediolani cultum fuiſſe in primis Herculem* ferunt, cuius in tutela vrbs cum eſſet, vnam è regionibus ſuis habuit

Herculei celebrem ſub honore lauacri:*

tum etiam Palladi poſitam Aedem indicat Alciatus, quà Martyri Theclæ delubrum quondam ædificatum fuit. In Deorum quoque numero erant Planetæ, eorumque ſimulacra Portis ſeptem vrbis imminebant: quibus cum thura negaſſet Barnabas Apoſtolus, extra mœnia conſtitit, Mediolanenſes erectà Cruce ad concionem euocauit, eloquio permouit, permotos lymphis ſalutaribus expiauit; nec deerant aræ Iano quadrifronti, cuius adhuc cognomento Aedem Ioannis Baptiſtæ in regione Comēſi vrbis nominamus: ſuaque pariter in Porta cultores

*Ioſeph Scaliger in notis ad Epig. Auſonij de Mediolano Puteanus. In diſſertatione de Scholis Palatinis

*Emblē. 2.

tores

tores habebat Iupiter, eiusq; nomine arx vrbanà insignitur. Nusquam itaque colubros fuisse cultos monumenta, vel scriptores ostendunt: immo ne vllam quidem ferarum honestatam à Mediolanensibus thure, aut legimus, aut accepimus; cùm non adeò maiorum nostrorum mentes obstupuissent, vt vilissimas animantes, & cœnosa numina fanis inferrent. Illam verò superstitionem colendorum anguium sustulisset Ambrosius, qui in primaria Aede colubrum, columnà quoque sublimem, ne adorantium oculos fugeret, consultò collocauisset? Immo cùm ille conseruandæ religionis studio esset inflammatus, Ezechiam Regem imitari debuerat, sublato angue, & anguium omnium monumentis. Certè superstitionibus Insubrũ obuiam iuit Ambrosius, prohibuitque, ne altaria *Victoriæ*, suadente Symmacho, excitarentur: quin ille in Aede sua indicem superstitionis colubrum in columna statueret. At anguem æneum in Basilica Martyrum collocauerit Ambrosius, cæritemne adeò putamus fuisse Diuum Carolum Borromæum: vt, cùm simulacrum Herculis (de quo mentionem libro vltimo decadis quartæ historiarum Mediolanensis Ecclesiæ inijciemus) in eadem Basilica deiecerit nullius vnquam superstitionis conscium, colubrum deinde turpissimi criminis reum superesse diutiùs pateretur? Tanta quidem insania mulierculas dudum in eam mentem impulerat, vt in-

ſantes, quos lumbrici vexarent, ante ſerpentem hunc æneum feriâ ſecundâ Paſchatis conſtituerent, ratæ ſalubris quondam æris aſpectu eorundem morbos poſſe depelli. Quẽ morẽ Diuus Carolus antiquauit: multòque lubentiùs, non ſalutare, ſed noxium æs igne mulctaſſet, ſi reliquâ adhuc Phœnicum ſuperſtitio, aut illi diuinos honores impendiſſet, aut olim impenſos in memoriam reuocaſſet. Denique integrum eſſe ceraſtem æneum Ambroſianæ Baſilicæ falsò teſtatur Blondus, quem anteà fuiſſe diffractum etiamnum indicat plumbum, cuius beneficio diſſociatæ partes iterum coiuere.

Puricell. in monum. Baſil. Ambroſ. nu. 200.

Quòd ſi cultos à Longobardis fuiſſe* colubros aſſeueres, & præcipuè viperam Beneuenti (quam ſuperſtitionem Sanctus Barbatus,* liberatâ ab obſidione diuinitùs vrbe, Romualdum Ducem, & cæteros Longobardos eiurare coegit) ac proinde ceraſtem fortaſſe æneum per illa tempora in Ambroſij Baſilica collocatum; nunquam ego dabo Chriſtianam Religionem Mediolani Ethnicorum ſuperſtitione corruptam, quandiu res Inſubrum in Longobardorum imperio fuerunt, concidiſſe. Etenim poſtquàm Mediolanum in Alboini ditionem conceſſit anno DLXX., modicum temporis ſpatiũ fluxit, cùm Agilulphus, hortante coniuge Theodelinda, anno videlicet quingenteſimo nonageſimo altero, ab Arianorum partibus deſciuit: atque adeò nulla ſuperſtitio (ſi modò

**Pilonus lib. 2. hiſt. Belun.*

**Martyrol. Rom. ad diem 19. Feb.*

Puric. in differt. Naz. cap. 71.

Puric. ibidem; Raderus in Bauaria Sacra, & alij.

in Insubres fuit illata) altè radices iacere potuit, ac ad æternam Longobardici cultus turpitudiném æneum serpentem in sacris Aedibus collocare. Quamobrem, sicuti nondum aboleuit memoria Beneuentanę superstitionis(nam pars magna Longobardorum venerabantur cōmentitios Ethnicorum Deos nondum Sacro Baptismate abluti, pars Arij dementià fuerant deprauati) ita superessent apud scriptores Mediolanensis Idololatriæ monumenta, præsertim cùm non in priuatas, sed in publicas, immo sacras Aedes, easque primarias, collocato ceraste, illa fuisset inducta. Arianismum quidem reuixisse plus vice simplici testis est Diui* Aquilini Martyris cædes, quem Theodorico Rege occubuisse conijciunt Ferrarius, & Puricellus, cum Aquilinus Arianos insectaretur: quorum odio etiam Datius *Archiepiscopus ab vrbe eiectus solum vertit. Verùm expugnata hæresis illa quondam ab Ambrosio, rursum in eiusdem vrbe neutiquam potuit adolescere; siquidem numinis ope factum est, vt regnantibus in Italia Gothis viri Sanctissimi Ecclesiam Mediolanensem administrarent, quod apertè Necrologia ostendunt. Cùm autem Italia in potestatem Longobardorum esset redacta, inuasit tertiùm Insubres pestis Ariana; verùm Theodatus Archiepiscopus primùm, deinde pietas Theodelindæ attùlit ciuibus amuleta; & quamuis iterum, nempe anno DCXXVI., grassata sit: Præsu-

Baronius tomo 7. ad annū Christi 573.

Martyrol. ad diem 29. Ian. in Catal. SS. Italiæ ad eundem diē: in disert. Naz. c. 71.

Ex Dialogis S. Greg. vt infra.

Ex Actis Eccl. Mediol. Puric. ibidem.

Præsules tamen integerrimi, qui tum Ecclesiæ Mediolanensi præerant, quos inter Ioannes cognomento Bonus, atque Antoninus Fontana cælo recepti, Arianam hæresim, & barbaros gentium exterarum mores conuellere instituerunt: donec Grimoaldum Longobardorum Regem Ioãnes Episcopus Bergomi ab Arij partibus ad Catholicam Fidem abduxit eiusque rei monumento est Basilica* ab eodem Rege Ticini Ambrosio Arianæ hæresis domitori condita: idemque fortasse Grimoaldus Templum Mediolanense Ambrosij aliqua ex parte restituendum curauit, quod à Longobardis excitatum falsò memorat Vasarius. *Quare anno DCLXIV., teste Baronio, Religionem Catholicam, deletà Arianorum factione, Grimoaldus amplexus est; cædem verò, quà multis pòst annis Sanctus Ioannes* Bergomatis Ecclesiæ Episcopus est sublatus, perpetrauit Alachis Tridentinorum Dux Arianus, qui Cuniperto Rege vnà cum eiusdẽ auxilia ribus copijs profligato, Ioannem implacabili in Catholicos odio eneccauit. Igitur non caruisse cultu serpentes Beluni atque Beneuenti fatendum est: verùm Mediolani, mortuo Maximiano, Idololatria expirauit, quam certè meminissent scriptores, quemadmodum reuocatam fuisse ad vitam, verèque excitatam ab inferis Arianorum hæresim memoriæ prodiderunt. Demum Longobardis imperantibus minimè positum fuisse ob cultum an-

Martyr. ad diem X. Ian.

Martyr. ad diem 13. Octob & ex Actis Mediol. Eccl.

**Gualla in Sanctuario Papiensi lib. V. Spelta hist. Episc. Ticin.*

Baron. ad annum Christi 673.

**in vita Benuenuti Garofali.*

**Martyr. ad diem XI. Iulij, Ferraries in Catal. SS. Italiæ Vghell. tomo 4. ad Episc. Bergomi.*

guium in Templo Ambrosij serpentem æneum infrà docebunt auctores, quorum fide res tenebitur manu.

Eisdem fermè argumentis, quibus oppugnauimus Blondum, diluitur sententia Donati Bossij affirmantis hunc colubrum indicem esse veteris templi, quod olim in area Basilicæ Ambrosianæ conditum fuerat Aesculapio, postquàm vrbs venit in potestatem Romanorum. Suffragantur Donato Bernardinus Arlunus, & Franciscus Cicereius (nam qui Chalcum atque Georgium Merulam in hanc sententiam discessisse aiunt, hallucinantur maximè: apud Merulam enim de hac re ne mu quidem legi, Chalci verò sententiam infrà refellam.) Ad hæc Cicereius inscitiæ damnat, quotquot affirmant anguem hunc illum eundem esse, quem Moyses in solitudine erexit: Arlunus autem, non modò ob cultum serpentis profitetur Aedem Ambrosianam dicatam olim fuisse Aesculapio, verùm ex Gallo Gallinaceo id conijcit, qui in altera turri campanarum eminet. Bossius, Cicereius, & Arlunus Arluni ipsius confessione induitur ac iugulatur; eorum autem tam mihi probatur opinio, quàm placere alicui potest Anaxagoras, cùm niuem nigram dixit esse. En locus Arluni: *huius rei coniecturà facilè in eã sententiam adducor, vt delubrum Aesculapio nuncupatum existimem: quod & nonnulli, quanquam leues obscurique nominis auctores, tradidere*

in Chronicis ad annum, 290.

sect. 1. hist. Mediol.

in monum. Mss. prætermissis ab Alcia.

ibidem.

dere. Quanti ergo Boſſij, aliorumque ſectatorum ſententiam facies, quam leues, & obſcuri ſcriptores tuentur? Hoſce tamen leues ſequitur Arlunus: nec erubeſcit, cùm peccat; illa verò de Gallo Gallinaceo coniectura quanti momenti eſt? Sanè ſi in altera turri campanarum ſpectauerat Arlunus malum aureum, ſacrã Veneri fuiſſe Baſilicam propter Paridis iudiciũ coniecciſſet; cùm tamen (quemadmodum paulò antè docuimus) Gallus Gallinaceus ad vigilantiæ documentum paſſim Superùm Aedes exornet, ac Mediolani ſpectantibus alicubi occurrat: ſeculiſque ſuperioribus in vertice fani Michaelis prope forum Mercatorum Gallum Gallinaceum fuiſſe poſitum teſtetur Galuaneus atque inde cognomen delubri profectũ. Quid? Quòd circumagi in orbem Boſſius, & ſectatores Boſſij, atque eòdem redire videntur, vnde oritur controuerſia; etenim Aedem Aeſculapio conditam affirmant propter anguem: rurſus anguem Aeſculapio aſcribunt propter Aedem. Verùm ſi quis inficietur nullum vnquam in area Templi Ambroſiani fanum Aeſculapij fuiſſe, vti pernegat Puricellus, quænam argumenta totam hanc Aeſculapij fabulam propugnabunt? Neque verò ſum neſcius colubros quondam, & Gallos Gallinaceos ſacratos fuiſſe Aeſculapio, cui ob ſerpentem Epidaurium diuinos honores tribuit Roma, & à Socrate Critonem admonitum, vt Aeſculapio Gallum Gallinaceum reddat;

in Chron. maiori.

pag. 328. in monũ.

dat;

dat; verùm hæc omnia exoleta iamdiu fuerant, Tertulliano teste: *nam ſapientia hæc de Schola Cæli, Deos quidem ſeculi negare liberior, quę nullum Æſculapio Gallinaceum reddi iubens præuaricetur.* Quæ omnia cùm ſuperſtite Tertulliano aboleuiſſet Chriſtiana religio, quid illa Ambroſio Mediolanenſis Eccleſiæ Antiſtite reuiuiſcerent: vt, ſin minùs Gallum Gallinaceũ Inſubres, aut Gallinas Aeſculapio immolarent, anguem pro Epidaurio in Aede vrbis nobiliſſima, & celeberrima, ſuperſtitionis impiæ teſtem, numinis & Diuùm venerationi virulentum, in ipſo Martyrum omnium Templo, qui Fidem Orthodoxam ſanguinis ſui pretio ditauiſſent, colerent Ambroſio conniuente? Et quidem Ambroſius cùm ſuperſtitiones alias à ſe fuiſſe antiquatas ſuis in lucubrationibus meminit, quid præteriuit in ſua Baſilica Aeſculapij cultũ? An oculatus Antiſtes & ſcientiſſimus anguem hunc, aut non uidit aut ignorauit? Quid tanti flagitij monumentum incolumi adhuc colubro, non deleuit? An æreum anguem extimuit, qui nec Tartareum draconem, nec minaces Cæſarum Aquilas formidauit? Porrò ille ineuntis anni Calendas, quia Idololatriã ſaperent, Chriſtianà religione conſecrauerat: quod vberiùs explicabo in libro de Ritibus Ambroſianis, cùm Liturgiam & preces Circuncifionis Dominicæ exponam, quibus Mediolanenſis Eccleſiæ Liturgi Calendis Ianuarijs ſibi numen conciliant,

in lib. de anima.

Alexan-der ab Alex. lib. 3. cap. 12. & Roſinus lib. 2. Antiq. Roman. cap. 17. & lib. 3. cap. 33.

liant.

liant. Alia item superstitio temulentiæ plena vindicem habuerat Ambrosium; etenim cùm Natales Martyrum, redeunte in orbem anno, celebrarentur, peragebatur in Templis Agape (non illa quidem, quæ sumptà Eucharistià fiebat ad mutuā Fidelium charitatem fouendam, & leuandam eorum famem, quibus res erat angusta domi, vti doctissimus Cardinalis Bona indicat) verùm Agape alia, quam Ferrandus, vir eruditissimus è Societate Iesu ad aliorum conuiuiorum discrimen appellat *Reliquiariam*, quòd ad Superùm Reliquias ageretur. Huic malo vltor superstitionis occurrit Ambrosius, vetuitque, ne conuiuia ejusmodi fierent in posterum, quòd Parentalia potiùs Paganorum viderentur; cui edicto etiam Monica Parens Augustini obtemperauit, quæ legis nescia, delatis *ad memorias Sanctorum pultibus, & pane, ac mero, ab ostiario prohibita, abstinuit se libentissimè*, tantum Ambrosio suo deferens: vt, quamuis morem illum Africa retineret, nihilominùs Mediolanensis Ecclesiæ legibus audiens esse vellet. Ergo Ambrosius, qui superstitiones, qui personata Religionis specie conuiuia, qui cœtùs combibonum è Superùm delubris eliminauerat, Æsculapium in sedem Martyrum, ac prope in adyta ipsa admitteret: eamque laudem superstitionis extinguendæ Ambrosius, & reliqui Presules Mediolanensium, qui longo ordine Ambrosium sunt secuti, Diuo Carolo relin-

Card. Baronius in vita S. Ambrosij.

lib. 1. cap 1. rer. liturgic. n. 4. in libro disquisitionis Reliquiaria pag. 408.

S. August lib. 6. Confess. cap. 2.

que-

querent? Præterea cùm apud Aegas Constantinus Imperator Aesculapij fanum solo æquasset, Ambrosius Aesculapij simulacrum, etiam dirutà eius numinis Aede, immo inauguratà, in ipsis Ecclesiæ Romanæ visceribus, internecino ad cæteras superstitiones odio, inultum sineret? Verùm initio fortasse cultus ille serpentis Mosayci, non Aesculapij, purus ab omni superstitione fuerat, positâ quoque minori arà iuxta pilam propiorem, cuius etiamnum vestigia in fani pauimento apparent; venientibus deinde seculis, ob muliercularū insaniam, existimantium aspectu colubri infantium lumbricos fugari, in cultus impij speciem degenerauit. Scilicet id commune fuit cum religiosissimis institutis, vt paulatim superstitione corrumperentur, atque religione ipsà peccantium scelus abuteretur impunè; quod accidit serpenti æneo Moysis, qui primùm synceros habuit cultores, posteà sacrilegio cultum contaminauit. Illud quoq; accedit, quo Bossij, eiusq; sectatorum sententia infringitur omninò, quòd Aesculapij serpens alià specie, alioque habitu coleretur, quàm Ambrosianus; siquidem Aldrouandus, & Cartarius in libro, qui inscribitur *Icones Diuùm*, denique Natalis Comes Mythologus, atque Iconologus Ripa, Aesculapij serpentem virgæ circunuolutum monstrant, Epidaurium verò multiplici* quoque volumine terga sinuantem; quod apertè numismata, tam Græca, quàm Latina ostendunt.

Eusebius in vita Constantini lib. 3. cap. 54.

de Diuinatonib. lib. p. c. 16.

**Vide præter cæteros Valerium Maximū lib. 1. cap 8. de miraculis & Sabellicum. Æneadis 4. lib. 8. col. 851.*

dunt, Cùm autem dissimilis omninò sit æreus anguis Basilicæ Ambrosianæ, miror maximè à nonnullis scriptoribus, & paucis admodùm, inuentam hanc fabulam, vt Aesculapij coluber putaretur, quando condito inibi à Romanis delubro debuisset omninò ijs esse similis, quorum imaginibus olim Quiritium numismata signabantur. Immo cùm Epidaurius serpens Romam esset aduectus, in cuius speciem migrauerat Aesculapius, illum vtique anguem Ambrosianus coluber expressisset; atqui in tabula vigesima Græcorum numismatum, quæ Hubertus Goltzius collegit, Aesculapij cerastes, vel est compluribus spiris sinuosus, vel virgam multis nexibus amplectitur, cum titulo ob seruata corpora inciso ΣΩΤΗΡ Anguem pariter Epidaurium Aesculapius ipse descripsit, postquàm Romanorum legationem exaudiuit:

Ouid. lib. 15. metam.

Hunc modò Serpentem, baculum qui nexibus ambit,
Perspice &c.

Ouid. ibidem.

Ambrosianus contrà serpens, nequè virgà, neque multo volumine implicat corpus. Porrò ne Græca tantùm numismata consuluisse viderer, exploraui etiam Latina; ad hæc subtilissimus numismatum omnium iudex Carolus Patinus, subiectà oculis serpentis Ambrosiani imagine, pernegauit, se nullum vnquam numisma illà anguis Aesculapij specie cusum vidisse; eximij viri iudicium candidè significauit Anto-

nius

nius Magliabechius(quem ego tanti facio, quanti Bibliothecam Medicæam, cui præsidet) Francisco Bondicho vtriusque nostrùm amantissimo: *Essendo da me il Sig. Carlo Patino, famosissimo Antiquario Franzese, ed auendogli io mostrato il disegno* (erat species anguis Ambrosiani, quem ego affabrè pictum ad plures viros scrutandæ antiquitatis studiosissimos Florentiã alióque miseram) *mandatomi dal Sig. Bosca, domandandogliene il suo giudizio, mi ha risposto di non auer mai veduto il Serpente di Esculapio in quella maniera. Il giudizio del detto Sig. Patino sarà giuoco, e sarà di vtile per la scrittura del Sig. Bosca, giacchè il Sig. Patino è molto famoso per gli volumi delle Medaglie, che ha dati in luce.* Ipsa itidem signa Æsculapij aliam serpentis imaginem præseferunt; certè simulacrum, quod Romæ in magnificentissimis Burghesiorum Aedibus spectamus, dexterà fert craterem, læuà clauam, cui anguis circunuoluitur. Aram prætereà ad enucleandam veritatem diligentissimè interrogaui, quam anno superiore Princeps munificentissimus Antonius Triuultius Bibliothecæ Ambrosianæ donauit; illam substruxerat olim Aesculapio Auximi in Piceno Caius Oppius Leonas: neque vsquam obuersatus est oculis Aesculapius erecto collo, sublatà caudà, atque in simplex volumen conuolutus. Frontem aræ hæc epigraphe dedicationis memor insignit:

in ep. scrip. Octauo idus Maij 1674. Florentia.

in iconib. Philipp. Tomas.

Hanc aram olim fuisse Auximi testatur Aldus Manutius in lib. de orthographia pag. 169. & 171.

Sa-

Aesculapio & Hygiæ
Sacrum
C. Oppius C. L. Leonas
VI. Vir et Aug.
Honoratus in Tribu
CL. Patrum et Liberum
Clientium et adcensus
Patroni Sanctissimis
Communicipibus suis DD.
Quorum dedicatione
Singulis Decurionibus
-X.III. Augustalibus -X.II. et
Colonis cenam dedit
L D D D

P. I. Itinerarij Italiæ pag. 144. In codice mss. cui titulus gli onori Ecclesiastici di Milano cap. 2. in inscript. Mss. & lib. 3. hist. pat. in Theatro triumphali pag. 209 in Explicationib. veterum numismatum Roman. pag. 15. inscrip. 3 pag. 68. in libro de orthographia pag. 171.

Dexterum arę latus occupat Apollo altero cubito innixus tripode, dexterà Lauri ramulum ferens: læuum Diana, accensà face, & cane ad pedes iacente, oculis in Deam conuersis. Marmoris tergo duo insident sigilla, alterum Pietatis, circumiacentibus pueris ad impetrandam Virginis opem, alterum Fortunæ, cuius dexteram gubernaculum, læuam implet beato Copia cornu. Propè coronidem incisa Epigraphe. Dedicatum Id. Ianuar. Flauio Quintilio & Statio Prisco Cos.

Eius aræ meminit Franciscus Scottus, Ioannes Antonius Castillionæus, Andreas Alciatus, Saluator Vitalis, Constantius Landus, demum Gruterus & Aldus Manutius, qui ad orthographiæ rationem indicandam vtitur hàc epigraphà,

vtitur hac epigra-
phà,

phà, docens vocem *cenam* ademptà diphtongo fuisse exaratam; quamquam vereor, ne Grammatistæ Aldum accusent Cacographiæ, quando epigraphe illa in arà Auximate insculpta fuit Consulibus Quintilio, & Statio Prisco, imperante videlicet Antonino Pio, cui architectus altaris, cælato Pietatis simulacro, assentari voluit, anno seruati orbis terrarum CLXI., cùm iam aureum latinæ linguæ seculum abijsset. Aram hanc in vico Rugabellæ positam fuisse ante fores Triuultianæ domus testantur scriptores; ædes siquidem in eo vico amplissimas habuit Ioannes Iacobus Triuultius cognomento Magnus, quæ nunc plura in domicilia clarissimarum Familiarum sunt sectæ. Porrò illum lapidem, & complures alios exportauit Auximo Triuultius, cùm eam vrbem, domito Guzzono rebellionis duce, in Ecclesiæ Romanæ potestatem redegisset: cuius victoriæ causà oblatam ab Innocentio Octauo Pontifice Maximo purpuram repudiauit, maluitque inter opimas exuuias Auximatum vetera vrbis illius monumenta referre, quàm ditari opibus hostium: vt plurimo in marmore victoriam suam scriberet, & intactà auri copià dignus planè foret iudicio Alciati, qui *in Republicà vetere Romanà nasceretur*. Denique cælatum caput in arà summà animaduerti, crinibus anguineis horrificum, quam ego Aesculapij speciem putaui: nec vsquam anguem vllum Ambrosiano similem de-

Sarrachus lib. 4. Triuultiados.

in veterib. inscript. mss. in Bib. Amb.

prehendi. Atqui simulacrum Aesculapij, quod fortasse huic arae impositum operantium hostias expectabat (nam se haec didicisse ex vetustissimo marmore Auximi testatur Giraldus) eo erat habitu: subucula Graecanica tegere corpus succinctum amiculo, in lacinia fructus picti, dexterà Gallos Gallinaceos gerere; quae sanè species nihil ad Parmenonis, quod aiunt, suem.

Syntagmate 7.

Quòd si Aedem Ambrosianam dicatã olim fuisse Libero Patri affirmes, cuius imago draconẽ mentiretur (vti Octauius Caietanus docet) ne digitum quidem verterim, vt aduersarijs respondeam; etenim, nec Ambrosianus coluber Draconis speciem praebet: neque is omninò ante Pontificatum Ambrosij, aut Arnulphi II. fertur Mediolani collocatus. Si quis verò neget Ambrosianam Aedem sacram fuisse Baccho, an illum firma satis argumenta de sententia deijcient? An propter simulacrum Dionysij, quod iuxta odaeum olim erectum fuisse memorauere scriptores? At signum illud pars Alcidi, pars Pani nuncupatum existimat. An quia in alterius ex Ambrosianis turribus ianuà insculpti sint vindemiatores vitibus vuas deripientes? Verùm quis adeò est hospes in re patrià, vt nesciat illud toreuma foribus nouae turris accessisse, quo tempore Mediolanensi Ecclesiae praeerat Robaldus, anno videlicet centesimo trigesimo tertio supra millesimum? Iraque nihil huic Aedi commune vnquam, vel

Tomo I. SS. Siciliae pag. 10. animaduers. num. V.

Chalcus lib. 3. hist. Med.

Puric. in monum. nu. 395.

cum

cum Baccho, vel cum Aesculapio fuit: verùm totam studio Pontificis Ambrosij excitatam censet Gregorius Turonensis: quam ille cùm omnibus Martyribus, ac præcipuè Protasio, ac Geruasio dedicauisset, Ambrosianā posteà conditoris nomine ferunt nuncupatam. *de Gloria Mart. c. 47. cui Ripamontius & Puricellus consentiunt.*

Porrò vix serpentem Aesculapij, & draconem Liberi Patris elisimus, cùm aliæ ex alijs, veluti ex anguis Cadmei dentibus, fabulæ enascuntur. Ego verò, quemadmodum Ripamontius imperitæ multitudinis eam esse opinionem existimauit, quæ Ambrosianum colubrum ascriberet Aesculapio: ita commentitias, & inanes quorundam sententias putauerim haud rectè de Mediolanensi colubro opinantium. Horum mendas, sicut & Bossij chronica serpentem hunc Aesculapio tribuentis, si castigare cogar, Augiam malim repurgare; quamquam viros alioqui sapientissimos Mediolanensis coluber decepit. Villegas, dum res gestas à Moyse literarum monumentis consignat, Ambrosianum anguem fuisse quondam vrbis Insigne arbitratur: cui fidem iubet veritas abrogare. Etenim Mediolanenses non alio stemmate, vt opinio mea fert, patrias terras insigniuere, quã Suculà, quæ *mediolanata* in vrbis ortu auspicatò reperta est: eaque (si plurimis scriptoribus credere licet) sedi huic Insubrum omnium principi imposuit cognomentum. Inde profectum putem, vt Galli Cisalpini Martem placaturi *dec. 1. hist. Eccl. lib. V.* *in libro, cui titulus: Vita di Maria Verg. e de Patriar.* *Alciat. Emblem. 2. Sidonius Apoll. lib. 7. epist. 17. Isidor. lib. 15. c. 1. &c.*

Alex. ab Alex. lib.3.c. 12.

verrem immolarent, cui tamen aliæ gentes, aut maioribus victimis faciebant, quod moris erat Sabellorum, aut hostias alias, vt Persæ, Lacedæmones (licèt hi frequentiùs canem) & Romani equum, Lusitani hircum, Latini picum, Carmani asinum altaribus mactandum admouerent. Eiusdem Insignis memor Claudianus describit Venerem ad Mediolanenses proficiscentem, vt Honorium, & Mariam connubio iungat, quæ magnorum erat soboles Regum, parituraque Reges; illa verò

In carmine de nuptijs Honorij, & Mariæ.

Continuò sublime volans, ad mœnia Gallis
Condita lanigeræ suis ostentantia pellem
Peruenit;

qui poetæ versiculi positum fuisse in vexillis Mediolanensium Suis Insigne ostendunt: idque oculis ciuium obuersatur, tum in altero fornice Portæ veteris Orientalis, tum in foro mercatorum, nimirum in pergulà eiusdem fori, quæ à Familià Osiorum cognomen sumpsit. Nisi fortè Villegas Draconarios, vti vocant, milites indicat, quos in Insubrum castris mansisse Claudianus planissimè docet; siquidem Venus ad muros resistens, militum agmina, qui Mediolanum tuebantur, alloquitur, ac Marti, quem olim amore impotenti deperiuerat, infensa: Gradiuum, inquit,

ibidem.

. . . nostri comites arcete parumper,
Vt soli vacet aula mihi: procul igneus horror
Thoracum, gladiosque tegat vagina minaces,

Stent

Stent bellatrices Aquilæ, sæuique Dracones:
Fas sit castra meis hodie succumbere signis.

Furialis illa erat species animantis in castris ad terrorem hostibus incutiendum, quem iniecere primùm Romanis legionibus Sacerdotes Tarquiniensium & Faliscorum: adeòvt ardentibus facibus, anguibusque prælatis militem Romanum insueto armorum genere fuderint. Verùm signa illa Draconariorum erant militaria, non vrbana: tum verò Insubres, antequàm Christi Seruatoris Religioni nomen darent, ex fano Mineruæ aurea signa, quæ immobilia vocabantur, bellum gesturi efferebant; quo satis constat nunquam Mediolanenses anguem, præsertim æneum, tanquam vrbis Insigne prætulisse. Immo fac à Mediolanensibus Draconis etiam Insigne belli propositum, an illud deinde serpentis Ambrosiani speciem oculis offerebat? Impendent Dracones hastæ, infixi iugulo, alis subnixi (vt placet [a] Lipsio (qui eorundem icones ex colũnâ Traiani descripsit; anguis verò Ambrosianus an alatus? An iugulo innixus hastà? An eo habitu corporis, quem Valturius [b] ostendit? Eodem fermè argumento infirmatur sententia existimantium* hunc eundem esse serpentem, qui post victoriam Othonis Vicecomitis in arbore aliquà locaretur, antequàm Mediolanenses castra ponerent; nusquam enim hunc anguem in castris collocatum legimus: quippe nec similis est viperæ gentilitiæ Vicecomitum,

Liuius dec. 1. lib. 7.

Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 2.

idẽ Alex. ibidem.

a lib. 4. de militia Rom. dial. V. Clauer. c. 13. ad lib. 1. Claud. de laud. Stilicon.

b lib. 10. de re militari.

**Sigonius l. 9. de regno Italiæ & Merula lib. 3. de antiquit. Vicecom.*

mitum, nec angui, quem ſtemma Bernardi Comitis Italię præfert: & multò antè quàm Otho ad ſacrum bellum proficiſceretur, ſerpentem hunc æneum in Templo Ambroſij collocatum memorant ſcriptores. Ceraſtem alium, Caduceo veluti circunuolutum, adiudicat Mediolano Inghiramius; quod neque refellere, neque affirmare lubet: ne, ſi conſentire velim Inghiramio, Leonem Allatium laceſſam, cui Leoni vel mortuo non inſultauerim impunè. Poſito demum Suculæ Inſigni, rectiùs Mediolanenſes Crucem argenteâ in parmâ purpuraſcentem ſuſtulere: eiuſque ſtemmatis originem memorat Galuaneus. *Narrat obſeſsā ab hoſtibus vrbem fuiſſe: ciues, cùm ſummo in diſcrimine verſarentur, à Diuo Georgio è periculis extractos, qui delapſus ab aſtris, ac per aera diſcurrens, quatienſque vexillum purpurea Cruce metuendum, obſidionem ſoluit; ea propter Ciuitatem Soteria vindici ſuo inſtituiſſe, vt quotannis Aediles, ac Decuriones vrbis vnà cum Collegijs artificum die feſto Georgij ad eiuſdē Templum irent: ibique, dum res diuina fieret, aurum argentumque Diuo Liberatori, aliaque anathemata donarent, & Ciuitas deinceps Crucem purpuream in ſtemmate præferret. Quod quidem Inſigne nō modò religionem Mediolanenſium monſtrat, verùm vrbes alias ad imitationem accendit, quarum plurimæ,* & in Liguribus, & in Inſubribus tantæ Ciuitatis, vel æmu-

apud Theſaur. in Regno Italiæ.

in libro antiquit. Etruſcar.

in libro, cui titulus: in antiquit. Etruſca. fragmēta ab Inghiram. edita animaduerſ. *nu.* 25.

**In Chro. mai. cap.* 489.

**Genua, Papia, Comum, Nouaria, Lauda.*

æmulatę insignia, vel ciuium nostrorum beneficio adeptę eodem stemmate gloriantur. Immo neque Regiones ipsæ vrbis colubrum vnquam suis in Insignibus gesserunt; etenim tota vrbs, si fides Sigonio, in sex Tribus diuisa ob senas deinde Portas nomen inuenit, quarum Tribuum Principes, *Capitanei*, vulgò nuncupabantur; itaque ex *Capitaneorum* fortasse instituto singulæ Tribus, siue Regiones, singulari stemmate insigniebantur. Orientalem Regionem discriminat adhuc nigri coloris Leo, Romanam rubri: Vercellensis laciniam supernè rubentem, infernè albam sustollit: Ticinensis parmam albam humili sellà, eàque rubrà, nobilem: Comensis tabulatum rubro alboque colore distinctum, Noua alueolum defert tessellatum. Quare, vt puto, euelletur ex animis opinio Villegæ; nisi fortè auctor stemma Vicecomitum ostendere maluit: quorum in imperio cùm diu fuit res patria, gentilitià eorundem viperà Mediolanẽsem prouinciam exornamus. Verùm quantùm ab Ambrosiano serpente distat anguis regnatricis familię Vicecomitum? Neque enim hic æreus infantem vllum exanimem dentibus inclusit, sed ope Superùm, atque Ambrosium Præsidem Templi precando (quo pariter argumento Aesculapij cultus, ipso Arluno fatente, infringitur) infantes lumbricis, ac Libitinæ hianti subduxit. Colubrum Gentis Vicecomitum ostendunt tabulæ Alachis Ducis Etruriæ

Alba, Asta Vercellæ, Albingaunum, &c.

lib. 8. de Regno Italiæ.

Sei Rioni o Porte della Città: Orientale, Romana, Ticinese, Vercellina, Comasina, Nuoua.

in hist. Mediol. sect. 1. pag. 17.

in annuli fermè speciem conuolutum: alium verò monstrat gentilitium stemma plurimo volumine sinuatum, subrecto corpore, infante ex faucibus prodeunte, quem describunt Sigonius [a], Alciatus [b], Merula [c], Iouius [d], Ripamontius [e], denique Torquatus [f] Tassus:

Ex domestico tabulario Illustriss. Marchionis Vercellini Mariæ Vicecomitis.

Ne tre fratei Lombardi al chiaro mondo
Innoli Achille, sforza, e Palamede,
O'l forte Otton, che conquistò lo scudo,
In cui dall' angue esce il fanciullo ignudo.

Anguem illum ferebat Volux in cono galeæ, Turnum fortè imitatus,

[g]*Cui triplici crinita iubà galea alta Chimæram*
Sustinet, Aetneos efflantem faucibus ignes;

quamquam perterreri cristà cassidis minimè potuit Vicecomes, quę, cùm ab infante dentes abstineret, cerastem illum esse mortalibus innoxium probabat. Quòd si grauem æneo serpente (Ambrosiano videlicet) galeam gessisset Volux, profectò æris antè pondere concidisset, quàm Othonis ferro.

Quamobrem frustra est [h] Chalcus, qui miraculi alicuius, vel triumphi causà serpentem æneum in Templo Ambrosij collocatum arbitratur, quemadmodum anser in Capitolio ob arcis illius tutelam est positus; huiusce postmodùm anguis imaginem ab ijs vsurpatam, qui prætento Ambrosij nomine populares essent, ac vulgi studia aucuparentur, donec ille in Vicecomitum Gente miraculi atque vrbani

a *lib.9. de regno Italiæ.*
b *in libro de singulari certamine c.43. & emblẽ 1.*
c *lib.3. de antiquit. Vicecom.*
d *de Princip. Mediol.*
e *lib.10. dec.1. hist. Mediol.*
f *cantu 1. Hierosol.*
g *Virg. Æn.7.*
h *hist. pat. lib.3.*

imperij

imperij gratià perennauit. Atqui gentilitiam Vicecomitum viperam huic omninò dissimilem esse apertissimè constat; quibus autem argumẽtis, testimonijsue confirmat cætera Chalcus, quæ tradit? Adeone oscitantes & rei patriæ negligentes habuimus scriptores, vt triumphi victoriæque istius, quæ miraculo, & diuinà, quod aiunt, virgulà, parta sit, nusquam meminerint? An Volucis interfecti exuuiæ Chalcum tuentur? At quantùm distant æra lupinis, tantùm Volucis viperæ æreus anguis. Fortaſse indicare placuit Chalco victoriam Vberti Angieræ, à quo ferunt anno quadringentesimo immanem Draconẽ ad Templum Dionysij occisum, cuius halitus patrium cælum inficeret, & corpora subità tabe corrumperet? Tum fusum, aiunt, ex ęre simulacrum Draconis, & in Aedem Ambrosij illatum: eiusque causà Vbertum auctorem esse gentilitij Stemmatis, ac Familiæ totius Vicecomitum. En cor Zenodoti: en iecur Cratetis. Gens clarissima Vicecomitum originem à Regibus Longobardorum ducit: nosque ostendemus initio historiæ de Pontificatu Gasparis Vicecomitis Archiepiscopi, quam persequimur (nam hæc, quæ de serpente æneo tradimus, pomeridiano sopore fraudantes oculos, Quintili calente scripsimus) nec quidquam debet Vberto Angieræ Gens Vicecomitum: tum quia regios habet suæ propaginis conditores, tum quia Dracones eius-

Morig. lib. 1. hist. cap. 2. Scotus in Itiner. Italiæ, Vadingus in notis ad lib. 2. Petruccij in vita B. Iacobi de Marchia, Castelletus in epiced. Io. Galeatij Ducis & alij.

modi

modi nasci in Italia posse cōstanter negat Lancellotus, vir summà eruditione, sed imparis fortunæ (vt mos est literatorum omnium, quos exoculata fortuna non videt, quibusdam tantùm follibus blandiens, qui vtero ingentem auræ vim ferunt, cæterùm pleni inanijs) in libro, cui à commentis scriptorum nomen imposuit: *Li Farfalloni*. Quam (inquit Lancellotus) in Italia perustam nimijs solibus regionem spectamus siticulosæ simillimam Libyæ? Vbi paludes adeò limosæ? An Camarina rursus aliqua prodiuit

Al farfallone 98.

fatis nunquam concessa moueri?

Virg. 3. Aeneid.

Draconum nomen plenum panici terroris esse, ac proinde animantes quasdam insani corporis monstrosas planè, nec vnquam visas, cùm primùm in oculos inciderint, draconum nomine appellatas: eas, quas Templorum tholis suspensas videmus, Crocodilos esse, non Dracones: symbolis itidem proxima videri, quæcunque de Sancto Georgio in tabulis pictis proponuntur; quippe nunquam Georgius virginem vllam Draconis faucibus eripuit, verùm vrbem aliquam pestilentià, vel calamitatibus alijs liberauit: ideò vrbs speciem muliebrem, ciuilis ærumna metuendā Draconis induit formam; ab Ecclesia nullas diebus festis Georgij ac Margaritæ rerum gestarum epitomas in matutinis precibus recitari ob commenta Draconum, quamuis alioqui Sanctimoniæ, & Martyrij testata

Symbolica eadem esse affirmat Lorinus in caput xxi. Numer. pag. 780.

ſtata ſint monumenta. Diſcedere me tamen à Lancelloti ſententià cogunt Eccleſiæ faſti, quos nunquam mendacij arguam. Nam Sanctus Syluester [a] Romæ Draconem interfecit; & ne longiqua ſedibus adeamus, vt naſci in Italià poſſe Dracones conſtet, Laudæ in aquis ſtagnantibus Lacus, cui à maris ſimilitudine maris Gerundi nomen inditum, enatum Draconem tradunt, [b] ciuibus noxium, Diui tandem Chriſtophori ope, exhauſtà repentè lacunà, interemptum: inde memores beneficij, reoſque votorum Laudenſes excitauiſſe Chriſtophoro Aedem, ac prope Martyris aram ſpectari etiam nunc prægrandem ſpinam Draconis, oſſis inſtar bubuli, & tabulam voti ac beneficij teſtem: ſoteria quotannis inibi perſolui ſeptimo Idùs Ianuarias [c]. Quòd autem in matutinis precibus Georgij & Margaritæ nullas factorum periochas legamus, inde profectum exiſtimat doctiſſimus Cardinalis [d] Baronius, quòd acta Sãcti Georgij Diuus Gelaſius Papa expunxerit, nãque in ijs pleraque fuerant ab hæreticis in ſcribendo vitiata: quemadmodum etiam improbaſſe acta Sanctæ Margaritæ auctor eſt Radulphus Tungrenſis, licèt Tungrenſem Baronius reprehendat. Quamobrem eadem potuit calamitas Mediolanenſium incolumitati officere, quæ olim vexauit Laudenſes: ſiue enim appelles Draconem, ſiue colubrum ingentem, nihil moror; nam ſerpentes longæui, ac inuſi-

tatæ

a *Baron. in annal. tomo 3.*

b *Caſtillioneus faſciculo nono Mediol. antiquitatum, Villanoua nell' Iſtoria di Lodi, Defendente Lodi diſcorſo ottauo.*

c *Ex ijſdẽ ſcript. & Calẽdario Laudẽſis Eccleſiæ.*

d *in notis ad Martyrologiũ Rom. ad diem 23. Aprilis et 20. Iulij & cap. 2. in tractatione de Martyrol. Romano.*

tatæ magnitudinis, si credis Gesnero, Dracones appellantur. Cæterùm vno dilemmate argumenta eorum, qui anguem Ambrosianum Vberto ascribunt, infirmamus; etenim cùm omnes ad vnum scriptores velint æneum serpentem in Aede Ambrosiana locatum, vel ab Ambrosio sedis parente, vel ab Antistite Arnulpho II., iam, si rectè concludam, teneo; si enim in Templo Martyrum collocatur ab Ambrosio, ergo ante necem Draconis: si ab Arnulpho, iam positus est sexto pòst seculo, cùm vix meminisse liberatoris Vberti, & Draconis interfecti ciues possent: eumque, dum ab Arnulpho ponebatur, certò scirent ex gaza Imperatoris Byzantini fuisse prolatum.

Iam verò à Draconibus, quibus implexus hactenus Laocoontis instar fui, venio ad anguem æneum, digitum propiùs intendens ad fontem. Et primùm duas in factiones abeunt scriptores; alij conflatum hunc anguem ex eodem ære censent, ex quo solis in locis Moyses duxit colubrum languenti quondam populo salutarem: alij illum eundem esse arbitrantur, quem Moyses ad sanandas Hebræorum Tribus sustulit; hos vt sequar, inclinat animus. Priori sentētiæ subscripserunt Corius [a], Sigonius [b], Lorinus [c], Matthæus Castillionæus [d], Besutius [e], Ioannes de Deis [f], Ripamontius [g], Vghellus [h], Carolus à Basilica Petri [i], Glussianus [l], Villa [m]: neoterici omnes, modò Corium

a *part. I. hist. Mediol.*
b *in Regno Ital. lib. 7.*
c *in comment. in lib. Sapiētiæ cap. 16.*
d *in libro de reb. gestis Gētis Castillionææ pag. 8. & seq.*
e *in hist. Pontific. Mediol. pag. 135.*
f *in Successorib. S. Barnabæ.*
g *Dec. I. hist. Mediol. lib. 5.*
h *tomo 4. Italiæ Sacræ col. 32.*
i *nel libro delle antichità di alcune Chiese di Milano.*
l *in nei libri delle sette Chiese di Milano.*

rium

rium excipias, qui ducentis fermè abhinc annis patrios fastos exarauit: iisq; accedit vnus aut alter ex recentissimis. Hanc igitur scriptorum familiam ducit Corius, Corium sequitur Sigonius, vtrumque cęteri; ego verò si ducem petam, satis aliorum fusum dissipatumque agmen puto. Quorsum igitur Corius serpentem hunc nuncupat *Reliquias*, si ex eo tantùm ęre est conflatus, ex quo Molaycus constat? En locum Corij fideliter descriptum: *Simelmente Nicephoro essendo stato priuato de lo Imperio Constantinopolitano, remisse: e già essendo morta la Imperatrice, destinò a lui Arnolpho Arciuescouo non poco amato da epso con ingente comitiua, acciò la figliuola di Nicephoro sposasse per sua mogliere. Adunque essendosi celebrato le sponsalitie: quello Imperatore fece mostrare il suo thesauro ad Arnolpho, il quale non volendolo minuire vi gittò entro vn precioso anello, che hauea in dito: e per* Reliquia *tolse vn certo* Serpente, *il quale loro riferiuano essere de quello proprio metallo, del quale Moyses fece il suo grande nel deserto &c. E questo con licencia di Nicephoro portò a Milano l'anno de Christo nonagesimo nono sopra nouecento: et il mise sopra vna colonna scontro alla Croce nel Templo di S. Ambrosio, e quiui a nostri giorni gli è grandissima deuotione.* Quam falsò hęc tribuat Nicephoro Corius, & quantùm cum temporum ratione pugnent, in vmbilico Micrologi ostendam

dam (namque nonnullis in locis non ſatis conſideratè ſcripſiſſe Corium de ſententiâ Caroli à Baſilica Petri teſtatur Puricellus;) atqui minùs religiosè Corius *Reliquias* appellaret ſerpentem modicâ ęris Moſayci portione conſtantem: quem tamen omninò in *Reliquijs* vetuſtiſſima Mediolanenſium Chronica reponunt, quòd is anguis ipſus eſt, immo ipſiſſimus, quem Moyſes à Deo iuſſus condidit. Etenim aut ex eo conflatus eſt ęre, quod ſuperfuit, aut ex fragmento colubri ab Ezechia confracti, quemadmodum Græci in palatio Imperatoris affirmabant; at neutrum eſt conſentaneum veritati: quibus enim Chronicis aut ſcriptoribus fulciuntur Corius, & Sigonius, vt ſuam ſententiā Græcorum teſtimonio confirment? Quidni auctores produnt Eiuſmodi teſtimonia perhibentes? Scriptores quidem ferè æquales Antiſtitis Arnulphi, & antiquiſſima vrbis monumenta hunc colubrum eſſe Moſaycum volunt, quibus credere malim, quàm Græcis, quorum fidem ſatis notat parœmia. Atqui Ioannes Villa ex fragmento anguis Moſayci conflatum arbitratur, quod fortè Imperatori oblatum eſt; verùm quorum ſcriptorum auctoritate hæc effutit, cùm non modò noſtratium magna pars mihi conſentiat, ſed etiam exteri in meam ſententiam deſcendant. Quæ autem fors offert, eadem nullam obtinent fidem: tum verò ſatius fuiſſet ſeruari fragmentum prototypi, quàm ex

nu. 461. in monũ. Baſil. Ambroſ.

Vide infrà Chronic.

frag-

fragmento ectypum serpentem, prioris formæ, religionis, & pretij oblitum, conflari. Sin autem ex eo ære fusum putat cum suis sectatoribus Corius, quod Mosayco superfuit, quis eum cerastem *Reliquias* appellabit? An ego ferri massam, ex quà Claui Dominici, aut Martyrum effecti, an reliquam arborem, ex quà desectæ Christi Seruatoris, vel Superùm interemptorum Cruces, *Reliquias* vocabo? At ex ęre Mosayco constet, quid postea attinuit serpentem hunc in frusta secari? An quia confractus est ab Ezechia? Enimuerò ab Imperatoribus Græcis restitutus, meminisse potiùs debuerat solidi cerastis, quàm fracti. Quòd si affirmes esse restitutum ad simulacrum anguis conscissi: quorsum tanti fiebat à Græcis imago serpentis, vt in regià gazà seruaretur? Hanc, nisi fallor, sententiam penitùs eneruat Morigius: *E benche alcuni Autori habbino detto, ch' egli non è quel serpente istesso, che fece gittar Moisè per commission di Dio, ma che è fatto di quel metallo istesso, che fù gittato quello: nondimeno io mi accosto a quei Scrittori, che dicono, che egli è quello istesso. Primieramente è cosa certa, che il Rè Ezechia lo fece spezzare, come è scritto nel quarto libro de Rè al capo 18. E questo si vede saldato in tre pezzi; appresso, se questo non fusse quel vero serpente, l'Imperatore non l'hauerebbe posto nel suo tesoro fra le cose sue rare e preciose; oltreche il nostro Arciuesco-* *in Santuario Mediol. cap. 4.*

uo non hauerebbe fatto tanto capitale d' hauer questo antico simulacro, e farlo riporre a perpetua memoria nella Chiesa del nostro Protettore, se non hauesse saputo, che fusse stato quel di Moisè. Ancor si può aggiungere, che non si trouano Scrittori autentici, che dicono, che di quel metallo, che auuanzò, fusse gittato vn' altro serpente simile a quello: ne che sia poi stato rotto in tre pezzi. Itaque nutat hæc paucorum opinio, cũ aduersa ænea prope sit, tum longè plurium scriptorum ac Corio Sigonioque antiquiorum auctoritate, tum constanti monumentorum fide & ciuium opinione, quibus veritas apertè elucescet, & Lorini sententia deficiet profitentis, se ex Annalibus Mediolanensium, quæ tradiderit, collegisse: qui Annales primùm ferè omnes perierant, teste * Bonauentura Castillionæo, antequàm Lorinus ederetur in lucem: tum verò Chronica vetustissima (quæ fortasse Annales vocat) mihi suffragantur: eorumque auctores mox citabo ad ferenda suffragia nominatim. Porrò nomenclaturam Archiepiscoporũ Mediolanensis Ecclesiæ, quam Ioannes de Deis ex codicibus manu exaratis Bibliothecæ Vaticanæ & Cardinalis Sirleti descripsit, atque typis Romanis edidit anno MDLXXXIV. parui pendo: nam libros illos mendosos esse, ac Chronologorum fidei absonos ostendet infrà error in scribenda epitoma rerum gestarum Arnulphi II. Archiepiscopi, quo eundem legatum

** in vita S. Barnabe Apost. mss. in Biblioth. Ambros., qui Castillionæus mortuus est anno MDLV. Lorinus autem natus est anno MDLIX. vt tradit Alegambe in Bibliotheca Scriptorũ Societatis Iesu*

tum iuisse ad Nicephorum Imperatorem memorant: tum verò Codices ij nunquam æquabunt eorum Chronographorum ætatem, quos fere æquales fuisse Arnulphi liquidò patet. Et quamquā alij serpentē Ambrosianū Theodosio seniori, alij Byzantino Imperatori referant acceptū, nobis tamē, vtri debeamus, decernere nō vacat: modò hunc eundem esse Mosaycum statuamus. Vt autem ciues ac peregrini homines intelligant, vtrùm prudenter, an temere horū opinionem sequar, ordine singulorum testimonia totidem verbis proponam, difficiliora identidem loca explicando; ac primùm, quæ ex codicibus manu exaratis Bibliothecæ Ambrosianæ decerpsi, Micrologo seu potiùs Macrologo inferam: tum accedent Latini scriptores, & Itali, postremò Galli; qui verò nobis minimè fauent, repudiati discedant. Et quidem librarium agam, quò hæc sint magis dilucida & expeditiora ad notitiam veritatis.

Ergo ante alios scriptores Datium appello (qui tamen Datius alius est ab eo, cuius meminit [a] S. Gregorius Papa, [b] Cassiodorus, Romanum Martyrologium [c], & Cardinalis Bellarminus [d],) eius Chronica initio Pontificatus Gregorij VII. concluduntur, qui anno MLXXIIII. Petri tenuit sedem. Et sanè, licèt hæc Chronica adeò vetusta studium industriamque fefellerint Cardinalis Federici Borromæi (qui ad locupletandam Bibliothecam Ambrosianā

a *In dialog. vt infrà.*
b *lib.* 12. *variar.*
c *ad diē* 14. *Ianuarij.*
d *de scriptorib. Eccles.*

veteres præſertim membranas diligentiſſimè conquiſiuit) nec vſquam reperta fuerint, vti rectè animaduertit Puricellus, tamen teſte Galuaneo (cuius teſtimonium infra afferemus) conueniunt nobiſcum, & clarè docent *SERPENTEM AENEVM, QVEM MOYSES IN DESERTIS EREXERAT, MEDIOLANVM AB ARNVLPHO ANTISTITE FVISSE DELATVM.*

a *in diſſertat. Nazariana cap. 39. nu. 16. & 14.*

Datio ſubſcribit Landulphus ſenior (namque alter b iunior, qui ob Compitalitiã S. Pauli Curiã Landulphus de S. Paulo eſt vocatus, res patrias ab anno milleſimo nonageſimo ſexto vſque ad trigeſimum ſextum ſupra milleſimum centeſimum ſcribendo eſt complexus) cuius monumenta c vulgò Datij Chronica nuncupãtur, eaque ſcripſit d auctor anno ferme milleſimo octogeſimo; porrò de Arnulpho Archiepiſcopo, memoratà legatione Byzantinà, hæc tradit. *Veniens autem Arnulphus à Magno Valperto Quintus* (Valperto enim Archiepiſcopo, ciui Mediolanenſi, ex nobiliſſimà Medicæorum Gente, ſucceſſit Arnulphus I., Arnulpho Gofredus: poſteà Landulphus II. atque Arnulphus II., de quo agimus, Eccleſiam Mediolanenſem rexere) *viriliter Epiſcopatum gerens, mortuo tamen Othone*, (Magno Othone videlicet, ſiquidem imperium Romanum adminiſtrauit

b *Puric. in monũ. Baſil. Amb. nu. 281.*
c *In Biblioth. Ambroſ. & Metropolit. in Memb. mſſ. num. 1130.*
d *Puric. in diſſert. Naz. cap. 37. nu. 8.*

Otho,

Otho, pòst Otho, regnauit tertius Otho) quem Valpertus vnxit in Regem, Regali Curiæ Othonis III. Regis filij Othonis II. decenter secundùm tempus seruiebat. Erat enim Otho Othonis filius sedens, à filio coniugali, mortua coniuge, ex qua sibi filium masculum minimè genuerat, alienus. Qui cùm in castitate videns per humanam fragilitatem persistere se non posse, grauissimum ducens fore crimen, Reges aut adulterijs sordidari, aut fornicationibus coinquinari, tandem Arnulphum, cum quo se de coniuge congruè consiliaretur, aduocari præcepit. Itaque Arnulphus, cùm ante Imperatoris faciem aduenisset, Rex è solio surgens honorificè eum suscepit: tandem consilio accepto ad Imperatorem Constantinopolitanum, vt filiam suam vltra omnes virgines splendidissimam sibi coniugio sociaret, Arnulphum ineffabili thesauri argentique pondere onustum Curialiter direxit. At Arnulphus omnibus affluens diuitijs, cùm in Curià Constantinopolitanà, receptus tamen honorificè ab Imperatore, admirabilique militum ac Clericorum exercitu stipatus venisset, per aliquos dies moratus, & cum suis omnibus ex longo itinere, atque labore fatigatis recreatus, equum imperialem, quem Otho Imperator Romanus sibi ad huius laboris solamen donauerat, substrato pallio admirabili, ferris aureis, & clauibus argenteis, pedum vngulis abrasis curiosè aptari fecit. Igitur huius rei fa-

Alstedius tomo 4. in Chronol.

ma per palatia Regis incunctanter volante, rem milites Palatini inauditam audientes, vniuersi coram Imperatore, more solito, adstantes vehementer admirati sunt; etenim hoc Arnulphus ad honorem Romani Imperij excellentiæ, atque magnificentiæ Regis Othonis, totiusque Italiæ fecerat. Tandem cùm Arnulphus magno ducatu militum stipatus, quos pellibus martulinis aut cibelinis, ac renonibus varijs & hermellinis ornauerat, quibus Imperator mirificè eum imbuerat, ab Imperatore de filia eius esset securus, & ipse ante faciem eius solus, adstantibus multis Episcopis, summæ magnæq; dignitatis, quibus ante præsentiam Imperatoris sedere non licet, super cicontgitronum (fortè in puluillis positis circa thronum more Græcanico) *sederet, multis per interpretem rebus sermocinatis, quod intus Arnulphus erat, foris apparuit. Interea Imperator Arnulphum, vt secum venatu, quasi ad depellendas corporum grauitudines iret, precatus est. Arnulphus autem voce benigna, primò paululum tacitus, inter se cogitans Ordinē Episcopalem, in quibus exercere se debet, tandem dixit: ego enim, vobis si placet, qua hora meas venationes insequi solitus sum, meis armis, meisque militibus, die crastino mediante, ad vos veniens præparatus ero. At Imperator de quibus armis, quibusque militibus Arnulphus dixisset, minimè per interpretem, ipso balbutiente, intellexit. Veniens autem Arnul-*

phus die statutà, Episcopalibus indumentis ornatus cum stolà, sine quà nunquam foris, aut in ciuitate vllis negotijs interuenientibus aut perturbationibus esse solitus fuit, & chrisma (fortasse vt significaret, se initiandis liturgis, non feris insectandis addictum) *honorabilissimisque Clericorum ordinibus vallatus, quos secum tulerat, & tribus cum Ducibus honorandus peruenit ad Imperatorem. Quo viso Imperator permultùm inter se admirans, videns tantum virum in Dei opere religiosum, sapientem, discretum, atque benignum, aliquantulum, quod de venatione dixerat, verecundatus, per omnia laudans atque magnificans, & gracè sermocinando ipsum extollẽs subsistit. Quod factum Græci Episcopi, Archiepiscopi, Sacerdotes perplurimùm, quòd eo in tempore Curiæ insistebant, mirantes, erga Latinos tantam religionem minimè fore credentes, permultùm Beatum Ambrosium benedicentes, dicebant: decens & competens ratio fuit, vt sicut nos Beatus Ambrosius vsque hodie diuinis alit alimentis, sacratissimisque admonitionibus, vel suos filios lacte & melle verbi diuini informat: sic Dominus Arnulphus tanti viri, tantique Patroni successor suis nos exemplis modò colifizando informaret. Intereà Imperator & Arnulphus cum paucis Episcopis in vnum conuenientes ex secretis tractauerunt consilijs. Moratus autem Arnulphus per tres fere menses apud Imperatorem, gratià Regis adeptà, SER-*

PENTEM AENEVM, QVEM MOYSES IN DESERTO, DIVINO IMPERIO ADMONITVS CORAM FILIIS ISRAEL EXALTAVERAT, IMPERATORI QVAESIVIT ET HABERE MERVIT: ET VENIENS IN ECCLESIA SANCTI AMBROSII IPSVM EXALTAVIT. De quo S. Ambrosius in Hexameron: & ipse sicut serpens exaltatus deuorat colubros Ægyptiorum. Demum multis & magnis donis ex auro, & gemmis dotatus cum filia eiusdem, quæ Romano Imperatori traderet in coniugio, lætus & hilaris ferè vsque ad Portum Barianũ peruenerat. Ecce enim ex improuiso vox humana Regià, quam Imperator cum ineffabili pondere auri & argenti Arnulpho & suæ filiæ donauerat, dicens Othonem Imperatorem Romanum mortuum esse, insonuit. At Arnulphus vocem huiusmodi audiens, aliquantulum expauescens, viriliter vniuersos exhortans, voce Episcopali, omnes intuens, dixit: O Fratres, vox enim hæc phantastica, vt nos terrefaceret, venit. Vox est illius, qui protoplastos decepit, qui Redemptorem nostrum olim bis terque temptauit: de quo ipsa veritas dixit, mendax est ab initio & pater eius, cui aliquis Fide Catholica imbutus fidem exhibere non debet. Itaque omnibus ambagibus obmissis ad portum salutis, velis dimissis, accelerare festinemus. Tandem, cùm in portu per tres dies sederet, vt res erat, in veritate compertum est. Propterea cunctis

graui-

grauiter congemiſcentibus, magnis lamẽtis, magniſque ſuſpirijs Arnulphus & Regis filia cũ omnibus ſuis ad patriã domũ remeans ſeparati sũt.

Hic fuit geſtæ legationis exitus, à quo leuiſſimè diſcrepant Chronica reliqua, nuſquam tamen vitiatis de ſerpente æneo monimentis. Cæterùm Stola, quæ geſtabatur ab Arnulpho Byzantij, fortaſſe inſigne erat Legationis aut imperij Metropolitici; Pallium autem Pontificale appellatum fuiſſe Stolã auctor eſt [a] Ioſeph Vicecomes ex Doctoribus Bibliothecæ Collegijque Ambroſiani, qui iudicio Ioannis Bonæ Cardinalis eruditiſſimi [b] *de antiquis Eccleſiæ ritibus plures libros doctè & luculenter conſcripſit*; verùm Stolam delatam fuiſſe ab Arnulpho extra fines Metropoliticæ Prouinciæ miror maximè; niſi duo genera Pallij eſſe affirmemus Romano, & Gallicano ſimillima, quorum altero in ſua Metropoli, altero vbique Antiſtites vterentur; quamquam Cardinalis Bona [c] huic ſententiæ nequaquam ſuffragetur. Porrò cùm legationem Mediolanenſis Archiepiſcopus obiret, à Baſilio & Conſtantino Orientis, ab Othone III. Occidentis gerebatur Imperium; ſiquidem reuerſus in Italiam Arnulphus, vbi accepit, Othone mortuo, Ardoinum Demarchum Eporediæ Regem Italiæ fuiſſe deſignatum, atque à Vidone Ticinenſium Antiſtite ferreà coronà redimitum, enim verò vt erat Arnulphus mente ſolidà, ac iuris

[a] *in lib. de Miſſa apparatu lib.* 4. *cap.* 3.

[b] *in notitia Auctorum in libro cui titulus* Pſallentis Eccleſiæ harmonia.

[c] *lib.* I. *de rebus liturgicis cap.* 16.

Pontificij tenax, vitio creatum esse Ardoinum pronuntiauit, ac subinde in locum Othonis subrogauit Henricum Ducem Bauariæ, cognomento Claudum, virum Sanctissimum, cui antea regnum [a] Diuus Vuolphangus Episcopus Ratisponæ portenderat: eumque postmodùm Arnulphus [b] Regno Italiæ ferreoque diademate in Ambrosianà Basilicà insigniuit; licèt etiam Ardoinus [c] in cœnobio Fructeriæ abditus, redactum se in ordinem summà animi constantià ferens, reliquam vitam purè integrèque traduxerit. Hæc omnia congruunt & cohærent cum ratione temporum; quippe anno millesimo secundo coronatum fuisse Ardoinum testantur scriptores [d], ac tabulæ [e]: Arnulphus, Pontifice Gregorio V., Mediolanensis Ecclesiæ infulà auctus fuerat; quod arguit mẽdacij scriptores, qui Arnulphum legationis causà profectum ad Nicephorum Phocam tradiderunt, cùm [f] is anno nongentesimo sexagesimo nono fatis concessisset: neque eà legatione Arnulphus antea fungi potuit, quando fere omnes memorant ipsum cum Stola Byzantij moratum, quæ Pontificalem honorem indicabat; neque Theophania Othoni III. nupsit, sed Othoni II., sic annorum ordine poscente alioqui historia temporum testis vitium patietur. Certè capessiuit Pontificatum suum Arnulphus anno nongentesimo nonagesimo septimo: quam initi Pontificatus fidem faciunt

tabulæ

a Baronius ad annum Christi 1002.
b Bucelinus in nucleo ad annum 1005. Pingonius in Augusta Taurinor. Puric. in monum. nu. 208.
c Arnulphus lib. 1. hist. mss. & Castillion. in notis ad Regnum Italiæ.
d Campus vol. 1. hist. Eccl. Placent.
e Ex priuilegio Ardoini signato anno 1002. vt in tabulario Insignis Cœnobij Ambros.
f Baron. to. 9. pag. 811.

tabulæ anno decimoquarto seculi vndecimi signatæ, quæ tum Pontificatus Arnulphi annũ decimum septimum numerant: Eas autem tabulas inuenimus in tabulario Vestalium Sanctæ Mariæ in Valle, seu in Vallo, Mediolani. Cùm verò historiographus Landulphus scribit Othonem fuisse alienum à filio, coniugij sterilitatem exponit: etenim ex Maria coniuge nullam prolem masculam susceperat; quam obscuram rationem explicandi, & barbaris vocibus absonam, secula illa intulerant, quæ ob frequentes regnorum motus, atque Trãsalpinorum irruptiones habuit quidem scriptores candidos, verùm latinæ linguæ rudes; quo vitio laborant reliqua Chronica: donec ad hæc tempora ventum est, quæ iratis literis mortalium ingenia conciliauere. Quamobrem Datius, & Landulphus æquales fere Arnulphi (nam de Arnulpho alio scriptore opportunè meminero) quorum propemodum oculis legatio tota est obuersata, clarè serpentem hunc esse Mosaycum affirmant, queis veritas abrogari non nisi temere potest. Neque verò incredibilia narrari à Landulpho censeas, cùm Arnulphi legationem obeuntis comitatum & pompam ad miraculum Aulæ Byzantinæ describit; nam innata fuit Mediolanensium Præsulibus magnificentia adeò vt vel in summà calamitate, quanta est bonorum & Patriæ iactura, animum suum & dignitatem longiùs à

se

ſe abeſſe atque exulare minimè paterentur. Teſtis eſt Datius vir Sanctiſſimus, qui Fidei tuendę causà ex Prouincia Inſubrum exactus, cùm Corinthi, in magna videlicet vrbe & totius Achaiæ principe, ædes amplas totiuſque comitatus hoſpitas perquirens, vix inueniſſet, adire inhoſpitalem domum lemurumque tantùm ac laruarum, non hominum ſedem, coactus eſt: quæ vna in frequentiſſima vrbe (vti memoriæ, prodidit [a] Diuus Gregorius) excepit Datium eiuſque famulitium; licèt nocte intempeſtà Dæmon incola domicilij ferre hoſpitem Datiũ minimè poſſet, ædium poſteà poſſeſſione depulſus. Quamquam autem Sigonius [b], Ripamontius [c], Palatius [d] & Vghellus [e], Arnulphum I. legatione Byzantina defunctum aſſeuerent, eidemque munus ſerpentis ænei adiudicēt: nihilominùs non modò ſcriptores omnes & monumenta patria, verùm acta Ardoini & Henrici præter chronologiæ errorem non dubium apertè refragantur; ad hæc Vghellum [e] video inconſtantem, qui modò ſeniori Arnulpho, modò iuniori eundem anguem refert acceptum.

Comes it Landulpho Gothofredus Buſſerus Curio Rodelli, quem rebus humanis interfuiſſe anno MCCXX. teſtantur eiuſdem lucubrationes [f] ſuperſtites adhuc in Bibliotheca Diui Caroli, quam ille abiturus ad Superos nobiliſſimo Ædis Metropolitanæ Collegio legauit: cætera

a lib.3. dialog. cap.4.

b lib.7. de Regno Italiæ.

c lib.5. & 9. dec.1. hiſt. Eccleſ.

d tomo 2. Monarchia occident. lib. 12. cap.2. nu.226.

e tomo 4. Italiæ ſacræ col.32 allatum anguem ait ab Arnulpho I. anno 971. col. verò 137. ab Arnulph. II. anno 1002.

f in vitis Sanctorũ in Paſſione S. Pelagiæ nu. 334. mſſ. in membrana.

tera autem Busseri opera ciuibus vrbanæ calamitates eripuerūt; ea tamen legit[a] Galuaneus Flamma, ex cuius testimonio intelleximus stare à nostrà causà Gothofredum.

a *in chrō. mai. mss. cap. 99.*

Serpens, quem Moyses exaltauit in deserto, ob vitandum idolatriæ vitium confractus est, QVI NVNC HABETVR MEDIOLANI IN ECCLEXIA SANCTI AMBROXII, VT DICVNT GOTHOFREDVS ET DATIVS.

Hinc transuolare cogimur ad Chronica Benuenuti, quæ se mihi alia scrutanti in Bibliotheca Ambrosiana fortuitò obtulere, exciderant quippe tabulis indicibus librorum: licèt ante Benuenutum plura Chronica scripta fuisse haud falsò conijciam, quorum sæpius meminerunt rei patriæ scriptores: hæc sunt ferme, Chronica Leonis, Bonuicini, Archiepiscoporum, Pagani, Philippi Comitis de Castro Seprio, Calendaria, & alia fortasse multa, quæ, aut propter crebras imperiorū mutationes, aut vrbe direptà excisàque sæpius, interciderunt. Benuenutus totius terrarum orbis tempora persequitur, paucis patriam vrbem describit: vità ille fruebatur anno decimo octauo supra millesimum trecentesimū, vti testatur[b] Hieronymus Septalius eruditione, & genere nobilis. Itaque Benuenutus[c] libro secundo Chronicorum, qui inscribitur: *de Moyse primo Duce Hebræorum*, capite vigesimo tertio, cui titulus est: *de serpente*

b *in libro, cui titulus: il Fonte di S. Barnaba.*

c *Mss. in Biblioth. Ambros. in membrana.*

pente æneo Moysi, vtroque pollice nostram sententiam laudat.

In Chronicis autem, & maximè illa, quæ dicitur Datij, legitur, quòd Arnulphus Mediolani Archiepiscopus de stirpe Capitaneorum de Arciaco Seprij, qui fundauit Monasterium S. Victoris ad Corpus, vbi & quiescit, missus ab Othone III. Romanorum Imperatore anno Christi millesimo quarto (immo millesimo primo, quemadmodum infra iterum monstrabimus) *ad Imperatorem Constantinopolitanum pro coniuge sibi copulanda, inter cætera dona SERPENTEM IPSVM AENEVM habere meruit ab Imperatore Constantinopolitano, & veniens Mediolanum, eum in Ecclesia Sancti Ambrosij exaltauit super columpnam lapideam, ibique vsque in præsens seruatur. Qualiter autem inuentus fuerit, postquàm Ezechias illum confregit, & qualiter Constantinopolim relatus, non legi; quòd autem sit ille idem, SIGNA CONTRITIONIS IN EO APPARENTIA FACIVNT ARGVMENTVM. Miror tamen, quòd Iosephus in scribēdo fidelis nihil de illo meminerit*. Idem Benuenutus, cùm Templum Ambrosianum commendat affirmat ibidem *SERPENTEM ÆNEVM MOYSIS ASSERVARI*.

lib. 14. cap. 36.

Atqui sententiam Benuenuti placet illustrare paucis; etenim initio auctor se ex Chronicis, & præcipuè Datij, didicisse profitetur, quæcunque de angue Ambrosiano scribit: ac proinde

conij-

conijcimus præter Datium alios fuisse scriptores, quorum testimonio, dum viueret Benuenutus, certò liqueret serpentem hunc esse Mosaycum. Porrò Arnulphus ex stirpe Capitaneorum de Arciaco Seprij profectus dicitur, quòd illius maiores essent Capitanei Oppidi Arciaci in Metrocomia Castri Seprij; quod genus [a], honoris vnà cum Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Valuasoribus, & Valuasinis instituerat Otho Magnus auus Othonis III., à quo legationem Byzantinam acceperat Arnulphus. Ac quemadmodum in vrbe Capitanei præerant Tribubus, singulisque regionibus, vt [b] Arluni Vercellensi, Nouæ Turriani [b], Carcani Nouocomensi [b]: ita in agris alij Capitanei plebem regebant; ab hisce verò muneribus procreatas familias nonnullas adhuc superstites in Insubribus censeo, Ducas videlicet, Marchesios, de Comitibus, Capitaneos siue Cataneos [c], Valuasores item, ac Valuasinos cognomento Valasinas. Cæterùm quo pacto anguis Mosaycus delatus fuerit Constantinopolim, quod Benuenuti in scribendo ingenium torsit, planum faciam conijciendo ratiocinandoque. Tot ego lipsana Christianæ religionis debere nos arbitror Heraclio Imperatori, qui, domito Cosdroa Persarum Rege, pignora salutis humanæ Hierosolymis restituit, indeque multa Byzantium exportauit. Eius sententiæ est Bugatus [d], vir doctus, quod ipsius testimonio opportunè confir-

a *Sigonius lib. 7. de Regno Italiæ.*

b *Corius ibidem.*

b *Galuaneus in Chron. eisdem cap. 842.*

c *Galuan. ibidem.*

d *lib. 2. histor.*

confirmabimus, eique opinioni alia me cogit aſſentiri coniectura; nam poſtquàm Nicephorus anno ſexageſimo quarto ſupra nongenteſimum (quod docent Curopalates ac Baronius[a]) centum ampliùs vrbes ex Saracenorum tyrannide in libertatem vindicauit, ſacra apud eos inuenta Conſtantinopolim detulit: idcirco credere licet repertum, aut Hieroſolymis ab Heraclio, aut alibi à Nicephoro ſerpentem æneum, eàdemque operà Conſtantinopolim fuiſſe aduectum. Sanè cùm Byzantium in poteſtatem Turcarum, imperante Conſtantino VIII., veniſſet, narrat Cuſpinianus[b] plures Reliquias ibidem fuiſſe inuentas, nempe dexteram Præcurſoris, ſpongiam, calamum, ac lanceam Domini Ieſu; quæ quidem lipſana exportata fuerant Hieroſolymis, vnde etiam Arcadius Auguſtus oſſa Prophetæ Samuelis[c] deuexerat Byzantium. Igitur vt reſpondeam Benuenuto, immo pleriſque, qui ſcire volunt omnia, illud quoque, quomodo

Iuppiter vxorem Iunonem duxerit olim:

rogo te, quis tot Chriſti Seruatoris, Deiparæ Virginis, atque Apoſtolorum Reliquias in Romanam vrbem, atque in Occidentem totum inuexit? Earum quidem mentionem facit Cardinalis Baronius, cùm res geſtas anno Chriſtianæ ſalutis DC.XXXVIII. deſcribit. Quis ex vltimis Europæ finibus, atque ex Aſia tot præſidia ſalutis humanæ Mediolanum exportauit?

a *ad eũdem annum Chriſti in annalibus.*

b *in vita Conſtantini Octaui.*

c *ex Martyrol. Rom. ad diem 20. Auguſti.*

tauit? Hìc olim Regum Magorum corpora condita, quæ a Dux Ludouicus Sfortia, Alexandro VI. Summo Pontifice annuente, repetere à Coloniensibus institerat: hìc Salomonis Candelabrum, si fides Picolomineo b, conditum deinde in Templo Sancti Viti Pragæ; hìc asseruatur Clauus, quo Christus in Cruce est fixus, fræno ab Helena inclusus: hic Mamantis Martyris & Pelagiæ Virginis humati cineres, quos magnis laudibus extollunt Basilius, Ambrosius, Gregorius Nazianzenus, & Chrysostomus; vt reliqua Sanctorum nomina prætercam, quorum nomenclaturam exequetur Ioannes Baptista Carisius in Fastis Mediolanēsis Ecclesiæ, quos propediem euulgabit, animaduersionibus quoque ad eruditionem adiectis; quæ sanè lipsana, vel à Maximis Pontificibus, vel ab Imperatoribus dono sunt data. Adhæc Antistites Mediolanensium sæpius in Græciam sunt profecti; Eustorgius I. Byzantio adempta Regum Magorum corpora Mediolanum tulit: Mansuetus Byzantinæ Synodo, quæ sextò habita est, interfuit: Senator c ex amplissima Septaliorum Familia missus est à Sancto Leone Papa Constantinopolim ad Theodosium iuniorem: Datius exul Corinthi & Cōstantinopoli est moratus: præterquàm quòd plures nobis Antistites, aut Græcia donauit, aut cum Græcis ob morum similitudinem coniunxit, nempe cum Basilio Ambrosium,

a Ex breuibus literis Alexandri VI. ad Archiep. Colon. die vlt. Ianuar. anno 1495., vt in tabulario Archiepiscop. Mediol.

b in hist. Bohemica cap. 24.

c Ex I. tomo Cōcilior. & Tattus in Annalibus Comi ad annum 450.

sium, Venerium[a] cum Chrysostomo: vt coram propter eximiam vitæ sanctitatem, & longè propter necessitudinem plurima Sanctorum lipsana potuerint impetrare. Quid, quòd Mediolanensis Ecclesiæ Antistites transmarinæ quoque peregrinationis causâ in Orientem se contulere? Sanctus Sabinus cum Diuo Theodoro Abbate Cassinensi (nisi me fallunt[b] Petrus de Natalibus, Zacconus, & Iacobus Ianuensis) postquàm Seruatoris Iesu tumulum venerabundus adiuit, ad Montem Sinai perrexit, vt Martyris Catharinæ coleret corpus, vbi iniuriosiùs tractatus à Barbaris, resectis naribus, auribusque, erutis oculis, excisàque linguà, minimè tamen elinguis, eiusdem Martyris ope incolumis cùm Mediolanum rediisset, annulum sibi à Catharina cum membrana aureis literis inscripta donatum attulit. Quamquàm verò nomen Sabini, neq; in Necrologiis, neque vllis in tabulis Mediolanensis Ecclesiæ (quemadmodum etiam Marini[c] Archiepiscopi Martyris, de quo tradam in tempore) inueniatur; tamen cùm lacuna temporum in statuendis singulorum Præsulum annis occurrat, nempe in Pontificatu Diui Honorati[d], itemque ex anno[e] quingentesimo septuagesimo, quo Theodorus comes itineris transmarini Lateranensi Cœnobio præsedit, coniiciam Sabini Pontificatum, cōmodùm eandē implebimus, si inter Honoratum, & Frontonem, aut (si mauis) inter Fron-

a Venerii meminit Martyrol. Rom. ad diem 4. Maii.
b in vita S. Catharinæ Virg. & Mart.
b in compendio vitæ SS. in vita eiusdem S. Catharinæ.
b in hist. Lombar. in vita S. Cath.
c de S. Marino agit Hermanus Crombach. in hist. Vrsulanâ.
d Martyrol. Rom. ad diē 8. Feb.
e Trithemius de viris illustribus Ord. S. Benedict.

Frontonẽ & Laurentium II. Sabinus collocetur; tametſi adhuc pugnare ſecum annos intelligo, ancipiti non minùs famà, quàm tempore Pontificatus. Quid ergo miramur tot lipſanis, quæ iam Mediolani domicilium habuerant, acceſſiſſe etiam ſerpentem æneum Moyſis, quem in Patriam reuerſus Arnulphus tanquam benè geſtæ legationis teſtimonium Conſtantinopoli extulerit, eumque rurſus coire in ſuum volumen cogens, in Martyrum Templo, ad Baſilicæ illius ornamentum, quæ Cæſarum caput ferro vinciret, ſublimem ſtatueret in columna? Cæterùm Bẽuenutus SIGNA CONTRITIONIS FACERE ARGVMENTVM docet: quæ certè adhuc eminent, ſi iconem ſerpentis conſules. Quòd autem nihil de illo meminerit Ioſephus, non magnopere laboro: nam id quoque excidit Arnulpho æquali Arnulphi II. Archiepiſcopi, cùm tamen veritas facti etiam ſine Arnulphi teſtimonio teneatur. Quamquam enim Chalcus ſerpentem hunc perneget eſſe Moyſis, quòd Arnulphus cætera perſecutus nullam eiuſdem fecerit mentionem, nihilominùs eiuſmodi argumentum facillimè refellitur: namque oblitus eſt quoque Arnulphus (vt rectè animaduertit Puricellus) Ordinis Humiliatorũ, quem tamen, ſcribente Arnulpho, à Mediolanenſibus captiuis inſtitutum nemo ignorat. Reſponſum item aliud ad infirmandam Chalci coniecturam mutuabimur à Cardinali Bona; ſi

lib. 6. hiſt. pat.

in monumen. Baſil. Ambroſ. nu. 202.

quidem negantibus nonnullis Pontificalis annuli vetustatẽ, quòd eius haud meminerint Alcuinus, Amalarius,& Rabanus, illis tacentibus alios fuisse de Pontificali annulo locutos ostẽdit: ita silentibus Iosepho, & Arnulpho, alij scriptores ferè coæui de legatione Antistitis Arciaci, atque de serpente æneo tradiderunt. Obliuionis huiusce fontẽ illinc manare puto, quòd scriptor Arnulphus historiam repetit ab anno nongẽtesimo vigesimo tertio, illamque deducit vsque ad annum MLXXVII. eo tamen discrimine, vt, quæ de Arnulpho & cæteris Præsulibus Mediolanensium prodidit, ab alijs acceperit: quæ de Heriberto Archiepiscopo, illa testis memorauerit oculatus. Totidem verbis librum secundũ historiæ exorditur Arnulphus: *superiori volumine audita tantùm exsufflare tentauimus: nunc autem ea, quæ ipsi videndo cognouimus, ex abundanti eructare studeamus*. Quare cùm

Idem Arnulphus affirmat in præfat. sua historia.

Horat.

Segniùs irritent animos demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus,

quid scriptoris taciturnitatem vel incuriam sugillamus minimè interrogantis Maiores suos de singulis gestæ legationis momentis, & octauo capite prioris libri rem totam ieiunè tractantis, quòd in ijs immorari libentiùs vellet, quæ oculis vsurpauerat, quàm quæ audiuerat. En paucis conclusum auspicium atque exitum legationis. *Tempore præterito decreuerat Imperator* (scilicet Otho III.) *maternæ gentis sociari coniugio; nam Theophania filia Nicephori nupserat*

Arnulphus mss. in Biblio h. Ambros.

ſerat Othoni II. parenti. Huius causà conſilij præfatus Arnulphus, venerabilis Archiepiſcopus, regià iuſsione præmonitus, mare tranſiens, Conſtantinopolim proficiſcitur: qui ab ipſo admirabili Monarca magnà ſuſceptus honorificentià ſatis Epiſcopaliter conuerſatus eſt in vrbe regià, ità charus, vt quidquid poſceret, facilè impetraret. Compoſito tandem, propter quod venerat, negotio, ab eodem Baſileo decenter abſolutus reuerſionem accelerat. Hoc teſtimonio Arnulphus legationem perſecutus eſt Arnulphi II. Archiepiſcopi: qui cùm omnia ab Imperatore exoraret, & impetraret, facilè etiam potuit ſerpentem æneum eblandiri. De cætero vereor, ne Valerianus Caſtillionæus vehementer errauerit temporibus,[a] cùm ſcriptorem Arnulphum conſanguinitate Arnulpho II. coniunctum fuiſſe aſſeuerauit; etenim propinquum ſe Arnulphi Primi, qui Valperto Archiepiſcopo ſucceſſit, non alterius Arnulphi, qui in locum Landulphi fuit ſuffectus, Arnulphus hiſtoricus profitetur. Cedo mihi teſtimoniũ ſcribentis Arnulphi [b] *: eodem tempore, obeunte Valperto, Cathedram ſuſcepit Arnulphus, verè declinans à malo & faciens bonum, cuius æquiuocus exiſto geſtorum ſcriptor ego præſentium, fratris verò illius pronepos verus:* poſterioris autem Arnulphi facta octauo capite aggreditur memorare (licèt Typographus c peccauerit, primum caput, non autem nonum,

a Nota 538. ad 3. Italiæ Regnum Equitis Theſauri.

lib. 1. hiſt. Mſſ. de geſtis Vrbis Mediol. cap. 4.

c in nota 538. paulò antè memorata editionis Taurinenſis.

ad sententiæ fidem proponens) vbi cùm regnantis Ardoini vices describuntur, profectò de iuniori Arnulpho, non de seniore mentio incidit, qui Othone I. Imperatore Ambrosianam Metropolim moderabatur.

Benuenutum sequitur Galuaneus Flamma ex Ordine Dominicanorum, vir apprimè doctus. Et quoniam Cardinalis Bona [a], dum de Ambrosiana liturgia disputat, Beroldi, & Galuanei meminit (quorum testimonio Ioseph Vicecomes [b] Ritùs Mediolanensis Ecclesiæ numinis ipsius indicio ratos constitutosque affirmauit) eosdemque ignotos scriptores esse ait: *quorum auctoritas quanti ponderis sit, alijs discutiendum relinquit:* idcircò de Beroldi [c] auctoritate scribam in disputatione de Ritibus Mediolanensis Ecclesiæ, in præsentia de Galuaneo dicam, non quidem nostratium fide, ne (quod est in Phormione Terentij) nos mutuas operas tradere videamur, verùm exterorum testimonijs. Nouit Galuaneum Baptista Fulgosius, atque Conradus Gesnerus; eius elogium legimus in *Bibliotheca Vniuersali*: *Galuaneus Flamma scripsit aliquid historicum opinor; nominatur enim inter illos, ex quibus exempla memorabilia Baptista Fulgosius collegit*. Antonius Senensis Lusitanus in Bibliotheca Fratrum Prædicatorum edita Parisijs anno MDLXXXV. totidem verbis laudat Galuaneum: *Frater Galuaneus Flamma Mediolanen-*

a lib. 1. de rebus liturgicis cap. decimo.

b lib. 2. de Ritibus Missæ cap. 18.

c Beroldi meminit Puric. in dissertatione Nazariana cap. 97.

sis, vir in secularibus literis & in Philosophicis nobiliter doctus, in sacris autem & in scholasticorum quæstionibus non vulgariter versatus, multisque alijs animi dotibus adornatus scripsit Chronicam Ordinis, à Beato Patre nostro Dominico incipiendo, & habetur illa in Conuentu nostro Gratiarum Mediolani. Scripsit etiam Chronicam Imperatorum, item aliam Chronicam Ciuitatis Mediolanensis ab illa condita vsque ad sua tempora, & Summam de Casibus Conscientiæ. Claruit anno MCCCXL. Eundem Galuaneum pariter commendat Ambrosius Gozzeus Ragusinus ex eadem Familia Dominicanorum in Catalogo virorum illustrium sui Ordinis impresso Venetijs anno MDCV. *Frater Galuaneus Flamma de Mediolano, Pater, qui in historijs habebat vsum, in reuoluendis antiquis Annalibus assiduus, in contemplatione gestorum veterum mirabilis, scripsit Chronicam Imperatorum, Chronicam Ordinis Prædicatorum, Chronicam Ciuitatis Mediolanensis, Summam de Casibus Conscientiæ. Claruit iuxta primam partem monumentorum Ordinis MCCCXL.* Quid? quòd Sigonius sæpenumerò in illius sententiam discedit? Ex quo enim ille didicit creatos fuisse Capitaneos, serpentem statutum in arbore, antequàm castra Mediolanensium ponerentur, nisi ex Galuaneo [a]? Adde Seraphinum Razzium [b], qui in Dominicanos doctrinâ illustres hominẽ

[a] *in Chron. maiori cap. 798. & 842.*

[b] *nell' istoria degli vomini illustri della Religione Domenicana.*

refert; quæ à me expoſita ſunt eo animo, vt minimè obſcurus in poſterum videatur Flamma, cui plurimam in rebus vrbanis lucem debemus; ſi cui autem ignotus adhuc videtur, tribuendum operi eſt, quod nondum typorum beneficio lucem vidit, atque in nidis Ambroſianæ Bibliothecæ deliteſcit. Igitur ille Arnulphi legationem hac ratione deſcripſit. *Otho Imperator conſiderans, quòd eſſet ſine vxore & abſque liberis, Arnulphum Archiepiſcopum Mediolanenſem cum tribus Ducibus & Epiſcopis, & Cleri multitudine miſit ad Imperatorem Conſtantinopolitanum, vt eius filia ſibi daretur in matrimonium. Archiepiſcopus, vt peruenit Conſtantinopolim, in Curia Imperatoris pannum aureum ſtrauit, & equum ſuum mirabilis ſtaturæ argenteis calceis ferratum panno ſuperpoſuit. Ipſe cum Stola ad collum, quam ſemper portare conſueuerat, aſſociatus Principibus & Epiſcopis Imperatorem adijt, cauſam ſui aduentus aperuit. Imperator gaudens filiã ſuam ei tradidit: & apertis theſauris ſuis omnia Archiepiſcopo expoſuit. Ille, prout erat vir ſanctiſſimus & magnificus nimis, nihil recepit: immo annulum pretioſum, quem digito geſtabat, theſauro Imperatoris addidit. Ex hoc Imperator admiratus obſtupuit: attamen MAGNAM PARTEM LIGNI CRVCIS, ET SERPENTEM ÆNEVM, QVEM MOYSES EXALTAVERAT IN DESERTO, RECEPIT.*

In Chrõ. maiori cap. 822. Mſſ. in membrana.

Et

Et paulò infra persequitur historiam Galuaneus. *Adueniente opportuno tempore Archiepiscopus cum Filia Imperatoris recessit. Et cùm peruenisset ad portum Barianum, audiuit quòd Stephania vxor Crescentij, quam Imperator viduam fecerat, ipsum veneno extinxerat. Quo audito puellam ad Imperatorem remisit, & Mediolanum ad suam sedem rediit.* [a] *Arnulphus Archiepiscopus Crucem magnam ex ligno fieri iussit, & in Crucis meditullio lignum Dominicæ Crucis imposuit, propterquod, vt fertur, picturam non recepit. Ex aduerso Crucis SVPER PILAM LAPIDEAM SERPENTEM EREXIT.* *Ex cap. 823. eorundem Chron. mss. Galuanei.*

Consentit itaque Galuaneus cum reliquis auctoribus, tantique facit Arnulphum, vt appellet Virum Sanctissimum, non quidem apotheosi consecratum, sed integritate summà vitæ; quamquam, præter multa Scriptorum de Arnulphi probitate testimonia, scriptor Arnulphus ostendit, quanti recèns mortuum ætas illa Arnulphum Antistitem æstimaret. Subijce, si placet, elogium, & æqualium Arnulphi de tanto Præsule opinionem intellige: *de reliquo Arnulphus Sacerdotaliter suam regebat Ecclesiam, Clerum fouens ac populum, suisque planè vacans negotijs. Huius Beatitudinem plura Ecclesijs tradita commendant Beneficia. Illius in tempore Sancti Confessoris Monæ reuelatæ sunt reliquiæ. Hic etiam fundauit cænobium* *lib. 1. cap. vlt. de gestis Vrbis Mediol., & initio etiã lib. 2.* *S. Monæ meminit Martyro. Rom. ad diem 12. Octobris.*

bium S. Victoris Martyris in magno honore & copia frugum, in quo requiescit in pace sepultus. In cuius laude reddenda quoniam dies non sufficit hodierna, præsens claudatur pagina &c. Quid igitur Vghellus Arnulphum, qui testimonio coæui scriptoris *Sacerdotaliter* suam regebat Ecclesiam, *bellicosi spiritus* arguit; quasi verò galeà caput libentiùs tegeret, quàm infulà, ensemque lituo præferret? Quid illum Valerianus Castillioneus insimulat schismatis, quod Angilberto Archiepiscopo, exortum duobus fere seculis Mediolanensem Ecclesiam à Romana dissociauerit? Quæ sententia hominum Mediolanensis Ecclesiæ Antistites carpentium, quàm falsa sit, non modò Puricellus ostendit, verùm etiam testata de Arnulphi vita laus, & per omnium ferme Scriptorum ora cōstans. Cū Arnulphus à portu Bariano rediens ad Insubres pergeret, atque iter Romà faceret, Romanas primùm Basilicas venerabūdus adijt, tum verò Pontificem Maximum salutauit; an Schismaticus Antistes, qui à Romana Ecclesia defecisset, Summum Pontificem coleret, salutem regnanti precaretur? De manu Herculis clauam antè extorqueres. Hæc tamen gesta fuisse ab Arnulpho Landulphus Senior, illius ferè æqualis, testatur in historiæ capite, quod titulum præfert eiusmodi: *De morte Othonis Regis & Stephaniæ*: quo in loco postquàm narrauit domitum fuisse ab Othone III. Crescentium, ipsumque

tomo 4. Ital. Sacra col. 139.

Notà 532. in 3 Regnum Italiæ Thesaur.

in monum. Basil. Ambros. nu. 109. & seq.

hist. supra memeratà.

que deinde Othonem malo dolo Stephaniæ eiuſdem Creſcentij vxoris interemptum, hæc prodidit memoriæ. *Quæ omnia cùm Arnulphus, vir per omnia curioſiſſimus, ſeriatim ac ſtudiosè inquireret, vt Romæ geſta erant, in veritate comperit. Igitur diuerſarum multarumque rerum in auro, & argento, ac palliorum diuerſorũ mobilibus onuſtus, viſitatis Apoſtolorum Reliquijs, multiſque Martyribus, à quibus Roma vſque hodie ornata & honoranda à multis frequentata populis, necnon APOSTOLICO SALVTATO, ab eademque vrbe diſcedens, iter, quo Mediolanum repedaret, aggreſſus eſt.* Niſi fortè aliquibus Ciaconius[a] errorem attulit, qui Ioannem XVII. Pſeudopontificem, Arnulphũ antea vocatum (noſtri quidem, ſed melioris Arnulphi æqualem) *ex Epiſcopo Placentino Archiepiſcopum Mediolanenſem fuiſſe* affirmat; verùm odoratum cenſeo mendam ſuam Ciaconium, nam aſteriſco in eum locum animaduertit. Certè Philagathus appellabatur ille Pſeudopontifex, non Arnulphus, quemadmodum Baronius[b] tradit: neque Philagathi vnquam vllius nomen in albo Mediolanenſium Antiſtitum legimus; quod pugnaciſſimè tuebimur, ſi opus erit, ad delendam maculam ſchiſmatis, quæ iniquè in Ambroſianæ Metropolis nomine inueterauit, inuſtà quoque adulterini Pontificatus notà; licèt Campus[c] rerum Placentinæ Eccleſiæ ſcriptor accuratus Ciaconium reprehendat,

a *tomo I. in vitis Pontif. ad Gregoriũ V. editionis anni 1630. & Oldoinus in necrol. Pontif. ad diem 3. Iunij.*
b *tomo 10. ad annum Chriſti 996.*
c *tomo I. hiſt. Eccl. Placent. ad annũ Chriſti 991.*

hendat, atque Ambrosianam insulam obiecto perperam crimine liberet. Quid ergo insontē Arnulphum ciuem & gentilē [a] suum, quem ab alijs damnatum etiam noxæ suspicione ob Patriæ Gentisque charitatem liberare debuerat, Castillionæus ciuis & gentilis iniustè criminatur? Sanè Arnulphum scriptores omnes virum magnæ sanctitatis appellant, & Chalcus [b] ipse (cuius frequenter testimonio vtitur Castillionæus) vocat *vltorem Ecclesiæ, virum pari in cunctis laude dignum*, eumque nouissimè Diuus Carolus Borromæus [c] *pietatis nomine illustrē* fuisse profitetur. A schismate postmodùm illud profectum docet Castillionæus [d], vt Oldericum, vel Alricum (quod aliquibus probatur) Episcopum Astæ cogeret Arnulphus ad Metropolitæ obsequium, licèt à Romano Pontifice initiatum; quæ quantùm careant vel criminis vmbrà, quis ignorat? Etenim non ab alio quondam Episcopi inaugurabantur, quàm à suo Metropolita (quod vir summæ eruditionis Henricus de Noris [e] probat): idque perpetuò & constanter ab Archiepiscopo Mediolanensium peractum produnt Annales & monumenta huiusce Metropolis: donec seculo [f] octauo acriter de Consecratione disputatum est inter Sanctissimos Præsules Benedictū [g] Mediolani & Armentarium Ticini [h], quem Benedictus ad Metropolitani iuris [i] officia reuocabat. Tum

verò

a *Matthaus Castillionaus & Beffa Nigrinus tradunt hunc Arnulphum esse ex Gente Castilliona.*
b *hist. patria lib. 6.*
c *parte 6. Actorū*
d *in nota 532. ad eadem Regnum.*
e *in dissertat. historica de Synodo 5.*
f *Baronius ad annum 711.*
g *in Martyr. Rom. ad diem 11. Martij fit mentio S. Benedict.*
h *ad diē 30. Ian.*
i *Puricellus in vitaS. Laurentij Litta cap. 13.*

verò Oldericus Præsul Astensis ad eum honorem obrepserat: idque fide scriptoris Arnulphi [a] præ me fero. *Quod factum Archipræsul Arnulphus exhorrens, consecrationem, quæ sibi competebat, omninò vetuit. Oldericus autem ille suà fretus & fratris potentià, Romam proficiscens, subreptione quadam consecrari se fecit à Romano Pontifice. Quod vbi innotuit Arnulpho, iustà satis accenditur iracundià &c.*

Quamuis autem famam suspectæ fidei Arnulpho scriptori inurat [b] Vghellus, quòd solus affirmet ab Henrico Oldericum Pontificatu Astensi fuisse exornatum, eam nihilominùs maculam eluit Puricellus [c]; neque id mihi à vero abesse videtur: etenim cùm occultè Principes regni [d] fauerent Henrico, quidni Magistratibus illos alliceret? Quid si conciliaturus sibi eorum animos, qui partibus Ardoini studebant, consultò Oldericum eiusdem Ardoini consanguineum Astæ Episcopum designauit? Certè Principes, cùm sibi acquirere hominum studia, atque ab hostium partibus aliquem conantur abducere, eundem primùm lactant, & inani aliquando etiam spe producunt: tum auro (quod validissimus aries est) vel honoribus, alienæ fidei insidiantur. Demum (quod Puricellus [e] opinatur) Manfredus frater Olderici fortasse ad partes Henrici transiuerat, inde Astensis Ecclesiæ infula defectione comparata est. Quæ igitur firma & inconcussa antea fuerant, ea negligeret Arnul-

a *cap. XII. hist. mss.*
b *tomo 4. Ital. col. 500. in vita Alerici seu Olderici & Augustinus ab Eccl. in hist. Chronol. ad Episc. Astenses.*
c *n. 213. in monumen. Basil. Ambros.*
d *vt infra ex Arnulpho historico.*
e *in disput. mss. de elect. Olderici, quã seruat in aduersarijs Patrui sui August. Puricell. Archipresb. &c.*

Arnulphus Antistes, atque oscitãter ab alijs pateretur, surreptitià præsertim consecratione, infringi? Hoccine verò argumentum schismatis? Immo infracti pectoris argumentum, & singularis Arnulphi laus, qui tueatur iura Metropolis, qui reluctantes cogat etiam armatus [a] imperium subire; quam defendendæ Ecclesiæ constantiam & exempla legimus plerumque in Annalibus Ecclesiasticis, præcipuè Mediolanensibus, cùm Henricus Septala [b] Archiepiscopus Homobonum Medalbertum Episcopum Cremonæ Metropolitani imperij iugum indignantem Sacrorum communione prohibuit; eaque propter Sanctus Carolus in Actis [c] laudat Arnulphum, *quòd Episcopum Astensem, qui ab officio erga Sedem Metropolitanam desciuerat, parere coegit*. Contrà verò Astensis Episcopus secundùm à suo Metropolita defecit; proinde quasi prouidus malorum Arnulphus obuiam iuit malo: atque cùm detrectaret rursus Metropolitæ imperium, adfuit vltor iniuriæ Anselmus Pusterla Archiepiscopus, *qui in Germaniam legatus missus, inde rediens, Episcopi Astensis* [d] *auctoritatem Metropolitanam despicientis audaciam fregit*. Neque verò temere factum putamus ab Arnulpho, Præsule egregiè cordato, vt Ardoinum de magistratu moueret: nam super eà re Concilium Laudense habuit, vocatis ad consultationem & deliberationem Episcopis atque Abbatibus Prouinciæ; ne autem

a Arnulphus scriptor eodem lib. & cap. & reliqui Mediol. Eccl. hist.
b Vghellus tomo 4. Ital. in Episc. Cremon.
c Ibidem.
d S. Carolus in Actis ibidem.

tem

tem accipere tantùm testimonia à nostratibus videamur, vocabimus in testem Petrum Matiam Campum [a] magnà eruditione virum, præter Sigonium [b] plurimà laude Arnulphi comitia extollentem. *Hauendo già i Prencipi di Germania all'incōtro conforme alla legge di esso Gregorio, concordemente assunto per Imperatore, a cui si douesse anche il Dominio d'Italia, Enrico Duca di Bauiera cognominato il Zoppo, ed Enrico il Santo, il quale perciò ne pretendeua il possesso; e tanto più che era stato eletto Ardouino senza saputa, o contro il volere dell' Arciuescouo di Milano Arnolfo, il cui interuento e beneplacito ricercare si soleua nel creare, & incoronare i Regi d'Italia. Per questo non parendo ad Arnolfo di douere dissimulare si grande ingiuria fattagli della violata giurisditione, e prerogatiua sua cotanto illustre ed antica, ne mai a suoi tempi interrotta, come hebbe in Lodi adunato vn Concilio di molti Vescoui, & Abbati, e fatto loro constare delle sue valide ragioni, dichiarò il detto Arciuescouo per non legitimamente eletto Ardouino, & approbò per Rè il mentouato Enrico, di onde sorsero in queste parti nuoui tumulti e fattioni; e perche Enrico da alcune sue guerre impedito non potè sì prestamente trasferirsi in Italia, hebbe Ardouino grāde agio di stabilirsi nel Regno, è di perseguitare e mal trattare Arnolfo, & i suoi adherenti, e parteggiani, de quali vno si crede, che fosse il*

[a] lib. 10. hist. Eccl. Placent.

[b] lib. 8. de Regno Italiæ.

nostro Sigifredo. Multa igitur stimulauere iustum dolorem Arnulphi; designatus fuerat Ardoinus, inconsulto & inuito Mediolanensium Antistite, Rex Italiæ, cùm eius tamen prærogatiua suffragia quæri debuissent: violata antiqua Ecclesiæ iura, quæ, nisi Theodelindæ regnantis calculo, & S. Gregorij Pontificis Maximi decreto, saltem Caroli Magni auctoritate, & consuetudine inueteratà creandi Regis sancita fuerant: coronatus Ardoinus Ticini ab Vidone Episcopo, quæ cæremonia Metropolitanæ semper fuerat potestatis; hæc quidem omnia inuiolata perpetuò manserant in Metropoli: cæterique antè Archiepiscopi, longo creandi, coronandique ordine, iure sibi antiquo ac singulari vendicauerant. In tanta igitur caussa primus vinci, immo despici Arnulphus? Prior ille decedere de veteri possessione, atque de honore Pontificali demi aliquid sineret? Extrema potiùs omnia experiri Arnulphus, caput ipsum periculis offerre debuerat; idque contigit iniuriam propulsanti: nam in summa contentione alter regni, alter potestatis acerrimè dimicauit: secutique sunt Arnulphum Sigifredus Episcopus Placentiæ, & [a] Petrus Antistes Nouariæ, Metropolitani iuris vindices impauidi, licèt cum suo Metropolita mala [b] sanè plurima perpessi infensum habuerint [b] Ardoinum. Scilicet; hoc schismate Romano Pontifici negauit obsequium Arnulphus? Hæc macula inu-

[a] *Carolus à Basilica Petri in Nouaria Sacra lib. 2.*

[b] *Campus & à Basilica Petri ibidem.*

sta religiosissimo Antistiti, quòd iura Metropolis infracto pectore propugnaret. Neque verò Arnulphum regnandi, sed tuendæ potestatis cupidum appellauerim: neque seditionis arguerim Synodum Laudensem, iusto vindicandæ Ecclesiæ studio, coactam: quam S. Carolus Borromæus, itemque Carolus à Basilica Petri, Campus, cæterique scriptores præteriuissent, nisi ea tuendæ Metropolitanæ potestatis bono fuisset habita. Quidni potiùs damnauit Castillionæus Principes regni, quàm Præsulem gentilem suum, quos Arnulphus[a] scriptor illorum æqualis totidem verbis reprehendit: *in medio Principes regni, fraudolenter incedentes, Arduino palàm militabant, Henrico latenter fauebant, auaritiæ lucra sectantes, sicut dictum est ad Ierusalem per Prophetam: Principes tui infideles, socij furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones: quorum consilio direxit Henricus in Italiā suum cum exercitu Ducem*: quem tamen euocatum in Italiam ab Arnulpho quidam falsò tradiderunt. Immo declinandæ inuidiæ causà, poteram illam exonerare in Heribertum Archiepiscopum, cuius auspicio tradit Merula[b] Henricum in Italiam contendisse; verùm id Merulæ nequeo assentiri: quippe dimicatum est cum Ardoino debellatumque anno decimo[c] tertio supra millesimum, (aut anno quinto supra millesimū, vti placet[d] Puricello) Arnulphus verò etiam anno sequenti lu-

a *lib. 1. histor. cap. 9.*

b *lib. 2. de antiquit. Vicecom.*

c *Gordonus in 2. parte Chronol.*

d *in disputat. mss. supra memorata.*

cis vſurà fruebatur, quemadmodum indicant tabulæ Sanctimonialium Cœnobij in Valle paulò antè memoratæ. Quamobrem numinis iudicio ſumma rei Italæ delata Henrico eſt, quem S. Vuolphangus vaticinio, S. Heribertus[a] Coloniæ Antiſtes ſuffragio, Arnulphus integritate vitæ illuſtris ſuo item calculo & ferreo diademate inſigniuit. Hæc Arnulphi conſtantiam, illa verò magnanimum probant, cùm religioſa tantùm munera è gaza regia ſecreuerit, lignum videlicèt Crucis Sanctiſſimæ, æneumque ſerpentem. Quòd autem Galuaneus tabulam impatientem fuiſſe picturæ docet, quæ in vmbilico partem Crucis diuinæ aſſeruaret, id, niſi miraculo eſt ſaltem monumento. Etenim Crux, quæ è regione ſerpentis ærei imaginem Chriſti Seruatoris religioni adorantium offert, ora Ieſu tantùm, manùs & pedes pictos obijcit oculis: reliquum corpus minimè potuiſſe pingi teſtatur Galuaneus, ideoque ſerico panno contegitur. Et quidem cùm nuper ea Crux conchyliato tegmine ornaretur, alia & ſanè multiplicia velamenta reperta ſunt, quæ fidem Galuaneo ſcribenti faciunt. Quæ verò in hiſce chrónicis tradidit Galuaneus, ea rurſus alibi memorat, iterumque affirmat pro Reliquijs *acceptũm fuiſſe ab Arnulpho*[b] *SERPENTEM AENEVM, QVEM MOYSES IN DESERTO FECERAT, LATVM, ET POSTEA IN ECCLESIA SANCTI AMBROSII COLLOCATVM.* Eadem

[a] De S. Heriberto primo Electore Imperij vide Crõbach tomo 1. & 2. hiſt. Vrſulan.

[b] Puric. in monũ. Baſ. Ambroſ. nu. 198.

Eadem fere legimus in monumentis, quæ vulgò Ioanni de Monte aſcribuntur; porrò exorditur ſcriptor ab anno milleſimo octauo ante Chriſti aduentum, ſuumque opus abſoluit monimentis anni trecenteſimi ſexageſimi primi ſupra milleſimum; quod ſanè dignum fide exiſtimamus, quando auctor in limine operis* confitetur ſe ex plurimis ac vetuſtiſſimis Chronicis omnia collegiſſe: atque ad veritatis teſtimonium ſingulorum Chronographorum nomina deſcribit. Hæc igitur tradit auctor*: *iſto tempore Otho Imperator huius nominis tertius hunc Arnulphum Archiepiſcopum Mediolani in Conſtantinopolim mittit, vt ſibi Imperatoris Conſtantinopolis filiam ſuper omnes virgines ſpecioſam copularet. Fueruntque cum Archiepiſcopo Mediolani duo Duces, Prælatorum multi diuerſorum graduum induti aureis & ſericis veſtibus, cum pellibus armellinis, aut cibellinis, vel dorſibus variÿs, ſeu martirinis. Hic Arnulphus dum Curiam Imperatoris Conſtantinopolitani intrauit, equum Imperialem ſuum miræ pulchritudinis, præparatum cingulis abraſtis, ferris aureis cum clauis argenteis ferratum, ſupra pannum pretioſiſſimum deauratum in publica platea collocauit; ipſe verò in Pontificalibus cum Stola, quam portare ſolitus erat, vniuerſoque comitatu ſuo magnificè ornato ad Imperatorem ingreditur, & apertà cauſà ſui aduentus, Imperator filiam ſuam*

Mſſ. in Biblioth. Ambroſ. liber inſcribitur, Manipulus Florum *de his monum. Vide Puricellum in differt. Naz. cap. 2.*

**cap. 1.*

** c. 135.*

eidem tradidit conducendam vsque ad Romanum Imperatorem. Tunc Imperator Constantinopolitanus Arnulphum Archiepiscopum Mediolani in cameram omnibus thesauris plenam introduxit, rogans eum; quatenus, quod sibi magis erat gratum, pro munere recipere dignaretur; sed Arnulphus de Arsago Mediolani Archiepiscopus, totus magnanimus, annulum, quē in digito portabat, thesauro imperiali addidit; PRO RELIQVIIS AVTEM SERPENTEM AENEVM, QVEM MOYSES IN DESERTO EREXERAT, ACCEPIT, QVI MODO IN ECCLESIA SANCTI AMBROSII ERECTVS CONSPICITVR. Attamen antequàm illa puella ad Imperatorem Othonem peruenisset, Otho moritur, & quòd Imperium per electionem iret, ordinauit. Arnulphus verò Archiepiscopus Mediolani, auditâ morte Imperatoris iuxta portum Barianum, puellam in Constantinopolim patri suo remisit, ipse verò ad ciuitatem Mediolani repedauit.

Eodem seculo exeunte Ambrosius Bossius, Ticinensis, ex Ordine Dominicano, quædam Chronica scripsit, queis titulus *Flos Florum*; ex ijs nonnulla decerpsimus, nostrū laborem atque sententiā probante Ioanne Baptista Blāchino, viro apprime erudito, in cuius domestica Bibliotheca illa Chronica legimus à pluribus tabellionibus obsignata. Hæc sensa Bos-

Ex cap. 522. sij: *Arnulphus huius nominis II. ex Capitaneis*

de

de Arzago Mediolani Archiepiscopus LXX. anno Domini vndemillesimo sedit annis decem, & nouem. Vir magnæ sanctitatis fuit, QVI SERPENTEM ÆNEVM, QVEM MOYSES EXALTAVIT IN DESERTO, DE CONSTANTINOPOLI MEDIOLANVM EXPORTAVIT CVM MAGNA PARTE CRVCIS DOMINICAE, ET IN SANCTO AMBROSIO SVPER COLVMNAS MARMOREAS EREXIT. Hic Archiepiscopus existens in Constantinopoli, cùm Imperator Constantinopolitanus, omnes eius thesauros obtulisset, thesauros respuit, & pretiosum annulum, quem digito gestabat, thesauris adiunxit. Etiam Bossius vocat Arnulphum magnæ sanctitatis virum: constanti scilicet Antistitis famà, cuius pietas & religio instituto quoque pingui Sacerdotio, *Abbatiã* appellãt, in Portiana Basilica elucent, vbi illius ossa placidè composita quiescunt. Egregiam hanc laudem Arnulphi magno item cumulo auget gloria [a] Landulphi II. fratris, [b] quem Arnulphus anno MII. Brixiensis Ecclesiæ infulà auctum inaugurauit [c]: isque fratris sui Archiepiscopi moribus ita respondit, vt monumenta quædam Brixiensia illum in Beatorum [d] album retulerint.

Obtulit pariter mihi Sanctuarium, vti vocant, scriptum anno MCDL. Ioannes Baptista Corneus, in Metropolitana Basilica Odæi Magister, quærendæ seruandæque antiquitatis

a *Faunus in Calo Ecclesiæ Brixianæ.*
b *Vghellus tomo 4. Italiæ in Episc. Brixien. & Beffa Nigrinus, in Elogio Gentis Castillionææ.*
c *Beffa Nigrinus in eiusdẽ Landulphi elogio*
d *idem Nigrinus ibidem.*

ſtudioſiſſimus; inter cæteras Ædis Ambroſianæ opes codex ille anonymus æneum ſerpētem commendans albo nobis calculo ſuffragatur. *Ancora fù dito, che ſopra la colonna, che per*

Mſſ.

mezzo la dicta Croxe E LO SERPENTE DI BRONZO, EL QVALE MOYSES SECONDO LA PAROLA DE DIO DRIZO, azoche tanta mortalitade per lo morſo delli ſerpenti ceßaſſe, e chi lo vedeua ogni dì ſanauano, e quella Croxe Santo Ambroſio con deuotione (ſiquidem Ambroſium auctorem operis putat eius codicis ſcriptor) *la drizò, azò con conſideratione de la paſſione del Noſtro Signore Ieſu Chriſto dal morſo deli demonÿ foſemo liberadi e ſanadi dale noſtre infirmitade: e perzò li fantini picolini in lo dì poſo Paſqua de la Reſurectione funo portadi lì, azòche li vedeno queſto ſerpente, e dal morſo deli vermini fuſſeno liberadi, e queſto approua la frequente deuotione.*

Index prætereà geminus, ſiue nomenclatura Antiſtitum, qui Ambroſianæ Metropoli præfuere, nobis fauet: alter quidem in membrana exaratus concluditur anno MCDLXXXIX., alter anno MDXIX. Prior Sancto Ambroſio donum ſerpentis ænei tribuit, quod nonnulli ſcriptores memorauere (neque enim vter Mediolanum detulerit anguem æreum, Ambroſius, an Arnulphus: vter dono dederit, Theodoſius Ambroſio, an Conſtantinus Arnulpho, quærimus in præſenti, modò ſerpentem

Mſſ. in Biblioth. Ambroſ.

pentem hunc esse illum eundem, quem Moyses ex ære conflandum curauit, liquidò statuamus): posterior index testimonio Datij rem confirmat. *Hic Beatus Ambrosius Clauum, qui erat in Constantinopoli in forma freni equi, ex Clauis infixis in Corpore Domini Nostri Iesu Christi, Mediolanum portauit: ITEM PORTAVIT SERPENTEM MOSAYCVM MEDIOLANVM, QVI NVNC EST IN SVA ECCLESIA.* Idem sentit Petrus Sorexina Theologus in suis Chronicis.

Prior Catalogus in vita S. Ambrosij.

Puric. in monu. Basil. Ambros. nu. 201.

In altero indice hæc narrantur: *Datius scribit Othonem III. ab eodem Archiepiscopo coronatum. Idem Archiepiscopus Constantinopolim profectus SERPENTEM MOESIS ÆNEVM, QVEM A CONSTANTINOPOLITANO IMPERATORE ACCEPERAT, MEDIOLANVM ASPORTANDVM CVRAVIT.* Neque verò putes Diuum Ambrosium profectum aliquando fuisse Constantinopolim: verùm cùm antea Clauus & serpens æreus Byzantij asseruarentur, delati Romã, inde ab Ambrosio, aut Byzãtio Mediolanum à Theodosio sunt exportati, qui ad Insubres veniens Clauũ Christi Seruatoris vnà cum serpente Ambrosio impertiuit; nisi æneum colubrum ascribere malumus Arnulpho, quod simile magis vero est.

in vita Arnulphi II.

Seculo itidem superiori (vt res ordine per sua quæque tempora procedat, ac singulorum quidẽ seculorum fide rata sit) Francilcus Castellus

Ex tabulario Archiepiscop. in libro de Institutione Abbatiæ S. Victoris.

stellus Metropolitanæ Basilicæ Canonicus Ordinarius, vir eruditus in primis, meæ sententiæ subscribens, veritatem hanc in multorum, ac præsertim in nostrorum Maiorum opinione sitam esse profitetur. Quod certè argumentũ satis firmum est, cùm eadem vno scribentium tenore, ac seculornm testimonio sparguntur in vulgus: eoque argumento Borghinius Laurentianam Basilicam Florentiæ olim ab Ambrosio Mediolanensium Præsule inauguratam ostendit, quòd vulgaris opinio eius cæremoniæ sit testis: illudque accedit ex sententia Borghinij: *è la fama comune vn di quelli argomenti, de quali non si fece mai beffe a fatto persona sauia.* En testimonium Castelli: *Arnulphus Secundus ex Capitaneis de Arzago serpentem æneum, qui est in Ecclesia Sancti Ambrosij supra columnam, de Constantinopoli ciuitate Mediolanum reportauit. Opinio multorum, vt à Maioribus habuerũt, est, quòd hic SERPENS SIT ILLE, QVI A MOYSE IN DESERTO EXALTATVS FVERIT PRO POPVLI SALVTE: e regione verò eiusdem construi fecit Altare cum Cruce supra, comprobans sacræ paginæ dictum: sicut Moyses in deserto exaltauit serpentem, ita oportet Filium hominis in Cruce exaltari.*

pag. 369. in disputat. de Eccles. & Episcop. Florentiæ.

Ex tabul. Archiepisc. in Actis Visitationis anno 1566. die 20. Nouemb.

Hanc multorum, immo vulgi, opinionem firmat Sancti Caroli approbatio Aedem Ambrosianam lustrantis; quippe in actis traditum

legimus: *e contra hoc altare (*nempe Crucis*) adest quidam serpens æneus in summitate columnæ impositus, QVI VVLGO HABETVR PRO ILLOMET, QVEM MOYSES IN DESERTO EX PRAECEPTO DEI PRO EPIDEMIA SEDANDA FABRICARE FECIT.*

Claudit agmen Iacobus Valerius, Canonicus Scalensis, cuius Rhapsodias ex vetustissimis Chronicis collectas in Bibliotheca Ioannis Baptistæ Blanchini inuenimus; licèt seruari in Cœnobio Ambrosiano anguem æneum affirmet: cuius tamen sedem non chronicorum, fide tantùm, sed oculorum etiam testimonio minimè ignoramus. *Monasterium, quod dicitur S. Ambrosij, fundauit Petrus Archiepiscopus Mediolani, IN QVO EST SERPENS ÆNEVS MOYSI, de quo in ipsa Moysis historia dicitur.* *Mss.*

Venio nunc ad testimonia Scriptorum, qui suas lucubrationes prælo vulgauere; horum signifer est Cauitellius: *et anno sequente Henricus II., Claudus nuncupatus, Dux Bauariæ, & Othonis I. ex fratre nepos, per electores ex auctoritate sibi attributa à memorata constitutione Gregorij olim Summi Pontificis electus fuit Cæsar, & Arduinus Marchio Iporegiæ, habito conuentu Papiæ procerum Cisalpinorum, per illos electus fuit Rex Italiæ, & per ibi Præsulem coronatus, Arnulpho Archiepiscopo Mediolani inuito, per eum dono habito à Constantino Im-* *in Annalibus Cremon. ad ann. 10003.*

peratore Byzantij SERPENTE AENEO PER MOYSEN IN DESERTO FABRICATO, ET ILLINC ALLATO MEDIOLANVM, ET IBI IN TEMPLO MAIORI REPOSITO; In Templo nempe Ambrosij, quod Cauitellius vocat maius ob conuentùs Prouinciæ ibi habitos, vel propter cæremoniam coronandi Regis, atque Prouincialium Episcoporum Liturgiam, aut quia primaria quondam fuerit vrbis, de quo à nobis a alibi disputatum est.

a lib. 3. de origine & statu Biblioth. Ambros.

Cauitellio subscribit Schraderus: *Diui Ambrosij, olim Protasij, & Geruasij frequens est* (Templum) *OB SERPENTEM AENEVM, QVI IN DESERTO POPVLO ISRAELITICO PROPOSITVS, & à Theodosio Imperatore Diuo Hieronymo*(Ambrosio potiùs) *dono datus, & hìc repositus est, cui è regione signum Crucis rubeæ oppositum.*

lib. 3. monum. Italiæ.

Assentitur Schradero Paulus Hentznerus: *ostenduntur hìc* (nempe in Aede Ambrosiana) *insuper variæ in Sacrario Diuorum Reliquiæ, ATQVE INTER EAS AENEVS SERPENS IN MARMOREA COLVMNA POSITVS, munus à Theodosio Augusto quondam allatum Mediolanum cum vno Clauo ex ijs, quibus in Cruce Seruator noster fixus fuerat. Clauus autem in Diuæ Theclæ Templo seruatur: Serpentis ænei imago habetur pro eadem, quam Moyses in deserto Iudæis suis fabricauerat.* Porrò deletà superiori seculo Aede Theclæ,

in Itinerario.

quæ

quæ fuerat olim princeps vrbis, atque Aestiua vulgò appellabatur (quòd liturgi Metropolitanæ Basilicæ illic æstiuo tempore, hyberno autem in Templo Sanctæ Mariæ Maioris, quod propterea Hyemale vocabatur, facerent psallerentque) Clauus collocatus est in summa testudine Templi Maximi; porrò in hoc Hentzneri loco imago significat anguis totius simulacrum, alioqui nec iconem colubri rectè scriptor appellaret RELIQVIAS, nec existimari posset idem ipse coluber Moysis.

A cæteris neutiquã dissentit Pighius: *rogabat Carolus, quidnam significet æneus serpens in marmorea columna positus? Cui responsum est, munus hoc à Theodosio Augusto quondam allatum fuisse Mediolanum cum vno Clauo ex ijs, quibus in Cruce Seruator noster fixus fuerat, Clauum in Diuæ Theclæ Templo seruari: SERPENTIS HVIVS IMAGINEM HABERI PRO EADEM, QVAM MOYSES IN DESERTO IVDÆIS SVIS FABRICAVERAT.* *in Hercule Prodicio.*

In hac, quòd accepta sententia sit, fuit etiam Ioannes Henricus à Pflaumern auctor Mercurij Italici. *Multa alia corpora & ossa Diuorum, quæ in hoc Templo* (videlicet Ambrosiano) *& sacrarijs adiacentibus coluntur, Paulus Morigius* (huiusce auctoris sententiam proferam in tempore) *accuratus talium scriptor recenset, meminitque ænei serpentis medio in Templo columnæ impositi, & probat ILLVM IPSVM ES-* *pag. 622. editionis Lugdunensis.*

SE

SE, QVEM MOYSES DIVINO IVSSV FECIT, coluerunt postea Iudæi superstitiosè, eòque Rex Ezechias diffregit: apparent enim fragmentorum notæ; & quia inter Byzantinæ gazæ spectacula à Nicephoro Imperatore repositus, argumento est adulterinum, vel noui operis non fuisse; Byzantio autem perlatus Mediolanum fuit circiter annum DCCCCLXXIII. quo tempore Otho III. Occidentis Imperator Nicephori filię nuptias ambiuit, missusque ob eam rem à Summo Pontifice Arnulphus Arsagus Mediolani Archiepiscopus ad Nicephorum, & admissus in aulicum gazophylacium, ne otiosus spectator fuisse videretur, annulum, quem digito gerebat, immensi pretij detractum alias inter opes donū reliquit. Imperator turpe ducens se ab hospite vinci liberalitate, è diuerso potestatem optionemque ei fecit, vt eligeret ex omni numero rerum maximarum, quod maximè vellet. Arnulphus, non aurum, non gemmas, in vicem eorum, quę dederat, SED VNVM ILLVM AENEVM SERPENTEM diuinum opus dono petijt, accepitque, & redux in Patriam supra columnam in hoc Templo, vt videre est, constituit. Egregiè quidem Auctor Mercurij, nisi Chronologi refragarentur; contra Chronologiam tamen prior peccauit Bernardinus Corius, cæteri accessere præcipites. Vt enim dari potuit à Nicephoro serpens æneus, quem scimus anno * nongentesimo sexagesimo nono occubuisse?

* *Baronius tomo 9. & Curopalates.*

Arnul-

Arnulphus quidem cùm Byzantij Stolam detulit honoris Pontificalis indicem, ac Mediolanensem Ecclesiam Gregorio Quinto Pontifice Maximo administrauit, [a] anguem à Nicephoro impetrare non potuit. Illa ergo certa in hac causa ponantur; legatione Byzantinà defunctum fuisse Arnulphum omnes consentiunt: Romanum Pontificatum capessiuit Gregorius anno DCCCCLXXXXVI.; quo tempore non modò Nicephorus [b], verùm etiam Ioannes Zemisces [c] decesserat: ad legationem iuit Arnulphus non nisi anno millesimo primo, ineunte autem anno sequenti, ad portum Barianum appulsis nauibus, Othonem III. Romæ interfectum accepit: reuersus ad Insubres, cùm fuisse auctum Italiæ Regno Ardoinum audiuisset, eundem loco mouit. Itaque statuendũ est, quod optimè animaduertit Cauitellius & Nigrinus, serpentem æneum donatum fuisse à Constantino, qui vnà [d] cum fratre rerum potitus fuerat in Oriente (quamquam autem Basilius imperium solus moderaretur, Constantinus tamen iure hæreditario illud iniuerat, regijs præterea insignibus ornatus) eumque collocatum fuisse in Templo Ambrosij anno millesimo secundo, cuius initio rebus humanis Otho III. excesserat; ex quo conijcimus Arnulphum anno millesimo primo ad legationem perrexisse, reuersum exordio sequentis anni, quo primùm regnare cœperat Ardoinus, quẽadmo-

[a] *In Chron. Ecc. Panuinij & in Actis Mediol. Eccl. & ex tabulis supra memoratis Cœnobij Virginum in Valle.*

[b] *Baronius tomo* 10. *ad ann.* 969.

[c] *Scultetus in Chronol.*

[d] *Cuspinianus in vita Basilij & Constantini.*

admodum produnt [a] tabulæ [b] ab eodem subsignatæ mense Quintili. Quamobrem quotquot, aut dono datum à Nicephoro, aut ab Ioanne serpentem æneum scripsere, frustra sunt: nec audiendi, qui de nuptijs Theophaniæ actum ab Arnulpho memorant, quando hæc collocata fuerat in matrimonium cum Othone II., ex filiabus quidem Constantini, Eudocia [c] virginitatem suam voto obligauerat, Theodora & Zoe Hymenæi vinculis amabant irretiri: licèt illa propositas Argyri nuptias spreuerit, hæc admiserit.

Accedit Serenius [d], cùm de gentilitio Vicecomitum angue, & Borromæorum fræno agit: *vtrumque multò antè præsignarat* (inquit) *alterũ videlicet mittendo ad nos AENEVM SERPENTEM ILLVM, QVEM DVX POPVLI ISRAELITICI QVONDAM EXALTARAT IN DESERTO, à Nicephoro Græcorum Imperatore*(quo in loco plurium Scriptorum error peccare Serenium coegit) *Antistiti nostro Arnulpho dono datum: alterum verò cùm Sacrosanctum Dominicum Clauum aliquando humanæ Redemptionis ministrum, sed procedente tempore in fræni similitudinem & vsum à Magno Constantino efformatum, operà Sancti Patroni Ambrosij recepimus.*

Coronidem imponit Paulus Aringhus è Sodalitio

a in priuilegio quodam Eporediensis Ecclesiæ apud Vghellũ tomo 4. col. 1495 annus 1003. dicitur annus I. regnantis Ardoini. b Campus tomo I. hist. Placent. Eccl. pag. 497. & ex tabulario Insignis Cœnobij Ambros. Mediol. in quo seruatur Priuilegium factum ab Ardoino die coronationis Abbati Hugoni & Baronius tomo vndec. pag. tertia. Pingonius in Augusta Taurinor. c Cuspinianus in vita Consthntini. d pag. 619. in Stylobate Borromæorũ.

dalitio Oratorij, cuius plurima eruditio è cryptis Martyrum emersit in lucem. Porrò *SERPENTEM HUNC, QUEM EZECHIAS CONFREGERAT, Arnulphus Mediolanensis Archiepiscopus à Nicephoro* (malim à Constantino) *Constantinopolitano dono acceptum, quid veluti pretiosissimum Mediolanum detulit: ibique in Diui Ambrosij Ecclesia ad perenne mysterij haud vnquam obliterandi monimentum ad hanc vsque diem perstat.*

Parte 2. Roma Subterranea lib. 3. cap. 4. num. 5.

Post Latinos scriptores vocamus in testes veritatis Italos; ante omnes Ioannes Petrus Casoratus in libello, qui typis Mediolanensibus impressus fuit anno MIID., in nostram sententiam cum cæteris pedarijs concurrit; commendat ille Basilicam Ambrosianam: hæc de Cruce, & serpente æneo ad illius Templi venerationem, impolitè quidem, sed candidè narrat. *Ancora in mezo de la giesia è vna Croce sopra vna colonna, la quale è de grande deuotione &c. la quale hà per mezo LO SERPENTE DE BRONZO, EL QUALE MOYSES SECUNDO LA PAROLA DE DIO LO DRIZO, azioche tutta la gente fuße sanata da li morsi de li serpenti. E quella Croce Sancto Ambrosio cum grande deuotione là drizò, acioche tutti gli Christiani per commemoratione de la Passione del Nostro Signore Yhesu Christo dal morso de li demonij fußemo liberati e sanati da le nostre infirmitade: & però li fantini picciolini*

titulus libri est delle Chiese di Milano &c. *Eadē prorsus leguntur in alio libello edito Mediolani anno* MDXV.

in lo

in lo dì pose Pascha de la Resurrectione fun portati lì: azioche li vedeno questa Croce & lo serpente, & dal morso de li vermini siano liberati: & questo approua la frequente deuotione. Quæ omnia videtur Casoratus à Sanctuario Mediolanensi manu exarato, quod est in potestate Io. Baptistæ Cornei, descripsisse.

Eadem in compendio quodam Mediolanensium Chronicorum tradita inuenimus; *Fiorendo il Glorioso Dottore della Chiesa Ambrosio Arciuescouo di questa Città, fù donato a i Milanesi dal detto Teodosio vno de i Chiodi, co i quali fù confitto sopra la Croce il nostro Saluator Giesù Christo, & anco* IL SERPENTE DI BRONZO FATTO DA MOISE NEL DESERTO. *Il Chiodo ripose S. Ambrosio nella Chiesa di S. Saluatore, che poi fù detta S. Tecla, & il serpente nella Chiesa di S. Geruasio & Protasio, al presente di S. Ambrosio.*

cap. 4.

Ab hoc compendio non tantùm sententià, sed ne verbis quidem discrepare videtur Sansouinus; *ne tempi di Teodosio fiorendo Ambrogio Arciuescouo di questa Città, fù donato a i Milanesi dal detto Teodosio vno de i Chiodi, co'i quali fu confitto sopra la Croce il nostro Saluator Giesù Christo, & anche il* SERPENTE DI BRONZO FATTO DA MOISE NEL DESERTO. *Le quai cose Santo Ambrogio ripose nella Chiesa di San Saluatore, ora di Santa Tecla, & nella Chiesa di Santo Geruasio, &*

nel ritratto delle più nobili e famose Città d'Italia a cart. 61. doue si tratta di Milano.

Prota-

Protasio, al presente di Santo Ambrogio.

Auctorem igitur muneris fuisse Theodosiũ ostendit Sansouinus, eisdem penè verbis consentiente cum alijs scriptoribus Leandro Alberto [a]: *ne tempi di Teodosio, fiorendo il Glorioso Dottore della Chiesa Ambrogio Arciuescouo di questa Città, fù donato a i Milanesi dal detto Teodosio vno de i Chiodi, co'i quali fù confitto sopra la Croce il nostro Seruator Giesù Christo, ED ANCHE IL SERPENTE DI BRONZO FATTO DA MOISE NEL DESERTO. Le quai cose S. Ambrogio ripose nella Chiesa di Santo Saluatore, hora di S. Tecla, & nella Chiesa di Santo Geruasio ed Protasio, al presente di S. Ambrogio.*

Hæc monumenta numeris vinxit Raphael Toscanus. [b]

Diede a gl' Insubri questo Imperadore
Vn de tre Chiodi, con cui fù confitto
Sopra la Croce il nostro Redentore,
Per cancellar l' antico rio delitto,
E'L SERPENTE DI BRONZO, CHE'L SIGNORE
FECE FAR A MOSE FVOR DELL'EGITTO;
Le cui sacre Reliquie e pretiose
In Santa Tecla Ambrogio indi ripose.

Inter scriptores rei patriæ de serpente æneo disputauit fusè Gaspar Bugattus [c] ex Ordine Dominicanorum: eiusque summa cum laude meminit Gozzeus [d]: *riceuuto l' Arciuescouo Arnol-*

[a] *nella descrizione dell' Italia à carte 426.*

[b] *Nell' origine di Milano.*

[c] *lib. 3. dell' istoria vniuers. e nell' aggiunta della medesima istoria.*

[d] *in Catalogo viror. illustriũ Ordinis S. Dominici.*

Arnolfo dall'Imperatore Constantinopolitano solennemente, e con esso lui hauendo conchiuso, quanto fù bisogno a sì alto sposalitio, l'Imperatore istesso lo condusse a vedere i suoi Tesori: affine che prendesse in dono quel, che più gli aggradiua, sapendo (oltre i meriti della liberalità d'vn Principe) quanto era per potergli giouare questo personaggio, fidandogli vna sì fatta impresa l'Imperatore dell'Occidente, e di Roma. Tuttauia Arnolfo non men generoso e liberale di Niceforo (immo di Constantino) rifiutò ogni cosa di valore: anzi per maggior grãdezza ò ambitione quiui lasciò vn suo anello, che di dito si trasse di molto pregio con merauiglia de presenti: ne altro chiese, ò prese, che quel SERPENTE DI BRONZO ROTTO, E LA RIPOSTO, CHE GIA ERA ADORATO DA FIGLIVOLI D'ISRAELE NEL DESERTO, CHE DAL BVON RE DI GIERVSALEM EZECHIA FV SPEZZATO, peroche i Giudei corrotti anche nel suo tempo l'incensauano come studiosi dell'Idolatria. Questo Serpe egli adunque portò a Milano con gran contento d'animo, parendogli vna delle più belle anticaglie del mondo (ma anco più per essere il più nobile ed alto simolacro dell'Altissimo Mistero della Croce di Giesù Nostro Signore) ed lo ripose sopra quella colonna nel Tempio di S. Ambrogio, doue fin al dì d'hoggi anco si vede posto per contro alla Santa Immagine del Crocefisso, cioè l'vno all'

altro

altro dirimpetto la figura col figurato, per vna eccelsa dimostratione d'vn così raro, anzi mirabilissimo fatto: ladoue è gran tempo interuenuto, ed hora interuiene, che i fanciulli da lor parenti, ò nudrici portati, ò guidati il giorno dopo Pasqua di Resurrettione si sanano dal male famigliare ad essi de lombrichi, inginocchiandosi, ed orando auanti il Crocefisso, ed mirando chi i fanciulli mena al Serpente. Post hæc digreditur Bugattus paulùm ab instituto docens, quantùm intersit inter superstitionē & religionem: cultumque Mediolanensium, cùm serpentem Ambrosianum venerarentur, idololatriæ minimè reum fuisse demonstrat: mox redit, vnde discesserat: *la superstitione publica di questo tal serpente non l'haurebbero mai ammessa nel Tempio di S. Ambrogio tanti Arciuescoui, e Prelati di Santa Chiesa, se non fusse per la relatione, che dissi: ne meno se fusse (come altri scrissero) insegna d'Esculapio, perche sarebbe totalmente in fatti contra la pietà e Religione Christiana. Conferma dunque l'opinione mia questa ragione, che dissi, che questo SERPENTE SIA QVELLO DEL DESERTO, oltre l'autorità delle antiche Croniche di Milano, ed oltre che sappiamo durare assai il bronzo, che miracolo non sia, se sin hoggi si è mantenuto dal grande Mosè circa 3050. anni, massimamente conseruato in quel modo che si sà sopra terra, sempre in*

luoghi rispettati, essendo anco durata (per la più parte sotto terra) lunghissimo tempo la Lupa di bronzo, che hoggi è drizzata in Campidoglio di Roma &c. Oltre che sappiamo come Ezechia lo ruppe, e rotto in quattro pezzi lo veggiamo, ma ricongiunto: oltre che si sanno l'imprese d'Eraclio Imperatore, come ricuperò, quanto poco inanti perdè Foca suo predecessore, riportando in Gierusalemme di Persia ciò, che quindi Cosdroe ne portò via, come dissi di sopra, e che trionfante di Persiane spoglie si riconduſſe a Constantinopoli, nel qual tempo tiensi, che cotal serpe là fusse portato, e conseruato, come solemo noi conseruare, e tener cara vna medaglia di bronzo antica, più che se fuſse d'oro. L'Arciuescouo Arnolfo dunque fù grandemente per questa ambascieria da Ottone Terzo Imperatore e dal Papa lodato. Ergo Arnulphum Summus Pontifex cōmendauit, quem ſchiſmatis damnauerat Caſtillionæus? Nempe vt ſtatueret diadema Ardoino, infulam penè detraxerat Caſtillionæus Arnulpho, gentilitatis oblitus, quæ illum cum Arciaco coniunxerat; quippe ex Gente Caſtillionæa prodijſſe Arnulphum memoriæ tradidit Cauitellius [a], Matthæus Caſtillionæus [b], & Antonius Beſſa [c] Nigrinus. Quòd autem Arnulphus identidem ex Capitaneis oppidi Arciaci vocetur, non familiæ, ſed honoris ea appellatio eſt: cuiuſmodi

a *in Annalib. Cremonæ fol. 28. à tergo.*
b *de origine Gentis Caſtillionæa pag. 9.*
c *in Elogijs virorum Gentis Caſtillionæa.*

modi Magiſtratibus ſæpe inſignitus fuit præſtantiſſimus quiſque ex domo Caſtillionęorū.

Porrò idem Nigrinus in Elogio Arnulphi nobiſcum ſentit. *Ritornato Papa Gregorio a Roma nel ſeggio di S. Pietro, fù conchiuſo eſſer bene per la Chriſtianità di conchiudere matrimonio frà Zoe figliuola di Conſtantino Imperatore Orientale, & Ottone Terzo figliuolo del Secondo Imperatore Occidentale, già vedouo per la morte di Maria ſua prima Conſorte; onde congiunte in parentado queſte due ſopreme potenze con la Pontificale ſi godeſſe vna pace vniuerſale frà i Chriſtiani. Trà molti perſonaggi fù ſcielto l'Arciueſcouo Arnolfo, come quello, che era prudentiſſimo, & propriamente atto a gran maneggi, per trattare, & conchiudere ſi grande ſponſalitio. Egli perciò andò a Conſtantinopoli con tanta grandezza, e maeſtà, quanta ſi poteſſe imaginare, & fece ſtupire Conſtantino, & la Greca ſua Corte per gli ori, & argenti, & per gli drappi di broccato, ond'erano ſuperbamente ornati i Cortegiani, ed i ſeruitori, & ſino i caualli di quel Pontifical Legato, & Imperial Ambaſciatore inſieme. Ladoue egli fù ſolennemente raccolto più che altri a lui ſimile mai vi fuſſe da quella Maeſtà. Et eſpoſta col ſuo facondiſſimo parlare la cagione della ſua Ambaſcieria, trattò del Matrimonio, e lo conchiuſe con intiera ſodisfattione di chi ri-*

cercaua, di chi era ricercato, & di chi lo fece ricercare: se ben poi non hebbero l'effetto suo, essendouisi opposta la morte dell'Imperatore Ottone l'anno MII. Constantino poscia attese ad honorarlo, col renderlo informato delle grandezze del suo Imperio; perilche mostrògli i suoi tesori, pregandolo a prendere quel che in essi gli fusse più a grado. Mà egli trattosi di dito vn proprio anello di pregio grandissimo, essendo non men generoso, & liberale di Constantino, ne accrebbe il regio tesoro, quasi volesse con la propria liberalità concorrere con quella dell'Imperatore. Ma per non lasciare vana, & infruttuosa la cortesia di lui, rifiutando i doni di valore più grande, solamente gli chiese QVEL SERPENTE DI BRONZO, CHE GIA FV ADORATO NEL DESERTO DAGL' ISRAELITI, QVANTVNQVE ROTTO, ET NON NELL'ESSER SVO PRIMO, ET SE LO PRESE, ET PORTOLLO A MILANO, OVE NELLA CHIESA DI S. AMBROGIO COLLOCOLLO SOPRA VNA COLONNA, SOPRA LA QVALE COME PRETIOSA RELIQVIA E STATO SEMPRE, ET E TVTTAVIA IN SOMMA VENERATIONE APPO I MILANESI. Quare Othoni tertiam vxorem ducere constitutum erat: siquidem Mariam conuictam sceleris addixit igni: Crescentij Romani coniugem res suas habere iussit, quemadmodum memorat Petauius,

p. 1. rationarij tempor. lib. 8. cap. 17. & 18.

tauius. Cur autem Græcam vxorem peteret Otho docent Arnulphus[a], & Chalcus[b]; placebat nimirum Imperatori connubium illius nationis, *ex qua Theophaniam matrem sortitus fuerat*. Egregiè verò Nigrinus de nuptijs Zoes actũ fuisse tradit, quando[c] Cõstantinus iuuenis coniunctus fuerat matrimonio cum Alypij filia, ex qua Eudociam, Theodoram, & Zoen susceperat: quarum postrema, cùm parens senio conflictaretur, Romano Argyropolo iuncta est.

a *lib.* 1. *hist. mss. cap.* 7.
b *hist. pat. lib.* 6.
c *Cuspinianus in vita Constantini*.

Sententiam aliorum Scriptorum subsignat Morigius[d] pluribus in locis historiæ Mediolanensis; illud tamen est columen & cardo causæ, quod capite vndecimo libri secundi scripsit. *Hauendo noi fauellato de Corpi Santi, & delle Reliquie, & dell' Arca de tre Magi, & de danari, che offersero quei tre Rè a Nostro Signore Bambino, che sono nella nostra Città, non mi pare sconueneuole, se hora diciamo qualche cosa del Serpente di bronzo, qual è posto nella Chiesa di S. Ambrogio di Milano. Fù adunque portato questo Serpente a Milano da Arnolfo Arciuescouo di Milano, & Milanese, del parentado degli Arzaghi, & lo ripose nella Chiesa di Santo Ambrogio sopra vna colonna, doue egli si vede insino al dì d'hoggi. Questo Arciuescouo coronò Otto Imperatore in Milano, vn'altra volta riceuette il Papa nella Città & l' Imperatore con gli loro esserciti, &*

d *lib.* 2. *pag.* 310. *&* 363. *& in Sãctuario Mediol. cap.* 4.

*furono in tal maniera accarezzati, & ben trattati, che tutti stettero con grande ammiratione del sontuoso apparato, & della gran spesa fatta dall'Arciuescouo. Vn'altra volta questo Arciuescouo fù mandato dall'Imperatore Otto di questo nome il secondo (*quod quantùm Chronologiæ aduersetur, profectò ij intelligent, qui rationem temporum à nobis antè expensam ad examen reuocabunt*) all'Imperatore dell'Oriente in Constantinopoli, per isposare sua sorella, & condurla nell'Italia, laonde Arnolfo andò con tanta gran pompa, che della sua grandezza fece grandemente stupire non solo l'Imperatore, & la sua Corte, ma anco tutti i Constantinopolitani, veggendo tanta comitiua d'honorati Caualieri con tanti ori, broccati, & riccami, oltre alla gran quantità delle gioie. Conchiuse poi l'Arciuescouo con l'Imperatore di quanto volse trattare. Piacque all'Imperatore istesso di condurre Arnolfo a vedere i suoi tesori, & diedegli ampia licenza, che quiui egli pigliasse ciò, che più gli aggradiua. L'Arciuescouo poi c'hebbe ringratiato l'Imperatore, & lasciato in quel luogo vn'anello pretioso, dimandogli quel SERPENTE DI BRONZO ROTTO, CHE FECE GITTARE MOISE NEL DESERTO, CHE GIA FV ADORATO DA FIGLIVOLI D'ISRAELLE, NEL DESERTO, CHE POI DAL BVONRE DI GIERVSALEMME EZECHIA FV*

SPEZ-

SPEZZATO, perche i Giudei corrotti anco al suo tempo l'incensauano. Portò adunque l'Arciuescouo Arnolfo questo serpente a Milano con gran contento di lui, parendogli, come in effetto è, vna delle più belle anticaglie del mondo, & lo ripose nella Chiesa di Santo Ambrogio, & dirimpetto vi è l'imagine del Crocifisso, acciò si veda la figura, & il figurato &c. (hìc nonnulla consultò præterimus ab alijs antè memorata, ne recoctam crambem apponere videamur.) *Questo serpente fù portato a Milano gli anni del Signore DCCCCLXXIII.* (immo anno millesimo secundo, quod ratio temporum postulat) *benche il Merula dica altrimente* (cùm tamen nusquā serpentis ærei meminerit) *& Tristano Calco nel terzo libro della sua historia assegna altre ragioni, nondimeno la più comune opinione è come habbiamo detto.*

Omnium igitur sententià liquet hunc esse serpentem Mosaycum, quod testatur etiam Petrus d'Auity in Topographia Europæ. *La seconde principale Eglise est celle de Sainct Ambroise dedieè premierement à l'honneur de S. Geruais & de S. Prothais, par ce bien heureux Prelat, dont le corps gist au deßous du grand Autel, au milieu de ceux de ces Saincts Martyrs. On voit au milieu de ceste Eglise sur vne colonne* LE SERPENT DE BRONZE ESLEVE PAR MOYSE AV DESERT, TRANS- *tomo 3.*

PORTE DE CONSTANTINOPOLE A MILAN.

Quapropter tot Auctorum testimonio freti, quorum monumenta proposuimus ad depellendam legentium molestiam, qui, aut Chronica vrbis desiderarent, aut dissipatas pluriũ sententias cum fastidio perquirerent, *SERPENTEM HVNC ILLVM EVNDEM ESSE, QVEM OLIM MOYSES AD SANANDVM POPVLVM EX ÆRE CONFLAVIT, PALAM PROFITEMVR*: nobisque videntur etiam assentiri [a] Puricellus & Vitalis [b], licèt ancipites, nec diffidere à Corio, & Sigonio, nec nobis audeant aduersari. Baronius nusquam de Ambrosiano serpente disceptauit, quod maximè fefellit Vghellũ [c]: Francisci verò Scoti sententiam affirmantis hunc anguem esse imaginem Mosayci nihil omnino moror: nam sicut alia peccauit in suo illo itinerum Italorum indice, & Vlysse longiùs errare coegit viatores: ita illius sententiam diluere si velim, nullum me operæ pretium facturum censeo, tum quia imago in Reliquias minimè refertur (cùm tamen serpentem hunc etiam aduersarij RELIQVIAS appellent) tum quia illud noui Sophoclis:

Vnius quæ sit viri, haud est ciuitas.

Quando igitur maior sententia vincit, non quidem ex sermone hominum recenti, sed ex Annaliũ vetustate profecta, atque traditâ veluti

[a] *in monum. Basil. Ambros. nu.* 202.
[b] *in theatro triũphali cœmento* 13.
[c] *tomo* 4. *Italia col.* 138.

luti per auos atauoſque opinione firmata, quidni ſententiam hanc verò magis ſimilem, ob Scriptorum quoque copiam, exiſtimemus? Aduersùs tot Auctorū & Chronicorum teſtimonia obloquitur imperitè Boſſius, eleuaturus bene opinantium fidem, *atque ſe fideliores de ſerpente æneo ſcripturas habere fatetur*; quod hominis glorioſi ſomnium eludit facilè Ioannes Petrus Puricellus, vir in antiquitate ſcrutanda ſolertiſſimus, Boſſium rogando, *quidni ſcripturas iſtas protulerit?* Certè ad tuendam Aeſculapiani huiuſce ceraſtis ſententiam, quam veluti filiolam ſuam exoſculatur Boſſius, excutere nidos omnes librarios, & conſulere tabularia debuerat, ne ampliùs ciues atque exteri colubrum hunc eſſe Moſaycum cenſerent. Verùm nuſquam reperit *fideliores haſce ſcripturas* bonus tabellio: cuius Chronica nonnulli pluris faciunt, quàm ſanos ſcriptores: quemadmodum in pretio eſt Bibliopola Beſutius auctor hiſtoriæ Pontificalis Mediolani, quem nullo in numero habet Puricellus, vt ſcripſi in priori libro de Pontificatu Gaſparis Vicecomitis, qui annó ſequenti fortaſſe Typographos conueniet. Adeò ſine delectu ſcriptores leguntur, ac æſtimantur.

in Chronicis ad annum 390.

in monum. Baſil. Ambroſ. num. 202.

Id reſtat in præſens, vt nodos aliquos ſoluam, quibus fortaſſe Ambroſianus coluber magis illigat ingenia, quàm ſeipſum. Ac primùm

mùm ſe ſe mihi obijcit Toſtatus, cuius audito nomine geſtiunt literæ, iſque in commentarijs *Numerorum* [a] affirmat non modò confractum ab Rege Ezechia ſerpentem æneum, ſed etiam combuſtum, proiectumque in torrentem Cedron; præter hæc legi in ora paginæ animaduerſionem eiuſmodi: *nota contra Mediolanenſes, qui ſe gloriantur habere SERPENTEM MOYSI IN ECCLESIA S. AMBROSII*; itemque aliam [b] minimè diſſimilem in alterius etiam paginæ latere inſcriptam vidi. *Ex hoc patet, quantùm errent Mediolanenſes affirmantes, quòd SERPENS MOYSI EST APVD EOS IN ECCLESIA S. AMBROSII.* Ad hæc doctiſſimus Hugo [c] Cardin. ſerpentem æneum ab Ezechia *comminutum in pulueren* tradit: Pererius [d] confractum atque comminutum memorat: *conflatum* eundem anguem docet Cedrenus [e] & Gotfridus Viterbienſis [f]: Vatablus [g] *cõminutum fruſtillatim*: Villiegas [h] ab Ezechia occultatum: præter hos Gaſpar Sanctius [i] ita comminutum ſcribit, vt *nullum prioris formæ veſtigium appareret*. Porrò inter cæteros exultat & triumphat Torniellus [l], qui idcirco vult Aedis Ambroſianæ ceraſtem eſſe adulterinum, quòd verus ille coluber à Moſe conflatus irã ſenſerit Ezechiæ idololatriam acerrimè profligantis: *Et hinc patet* (conſignat hæc annalibus ſuis Torniellus) *quòd ille ſer-*

pens

a tomo 2. cap. 21 quæstione 22.
b comment. in 4. lib. Regum cap. 18. quæst. 5.
c ad caput 21. lib. Numeri.
d disput. 12. in caput 3. Ioannis num. 56.
e in compendio historia pag. 89.
f in Chronicis p. 8.
g in caput 18. lib. 4. Regum.
h nella vita di Mosè.
i in lib. 4. Regum cap. 18.
l tomo 2. Sacrorũ Annaliũ ad annũ mundi 3315. num. 8.

pens æneus, qui vſque hodie Mediolani in Tēplo S. Ambroſij palàm viſitur, & quem, vt refert Sigonius hiſtoriarum de Regno Italiæ libro ſeptimo, Arnulphus eiuſdem vrbis Archiepiſcopus anno ſalutis circiter nongenteſimo ſeptuageſimo primo ab Othone Germanorum Imperatore Conſtantinopolim ad Ioannem ibi tum imperantem miſſus, ex theſauro eiuſdem Ioannis dono acceptum ad Eccleſiam ſuam detulit, non eſt illemet ſerpens, vt falsò quidam exiſtimarunt, & adhuc à nonnullis imperitis creditur, qui olim à Moyſe in deſerto factus fuerat, ſed alter poſtmodùm neſcio à quo, aut quando, ad illius ſimilitudinem (& quemadmodum eidem Arnulpho Græci, citato authore atteſtante, aſſerebant) ex eodem, quo ille Moſaycus, ære conflatus.

Cùm hæc legiſſem, quæ ſcriptores tanti nominis de ſerpente æneo literis mandauerunt, expallui: *Iuuenal. ſat. 1.*

vt nudis preſſit qui calcibus anguem,
Aut Lugdunenſem rhetor dicturus ad aram:

namque caudam ipſam colubri in calce diſputationis meæ toto prope ceraſte nocentiorem experiebar; attamen recreauit me Theologus Galuaneus Flamma, ipſiuſque verbis diluam facilè Toſtati, Hugonis, Cedreni & aliorum ſententiam: Torniello paulò pòſt reſpondebo. *Nec moueat quemquam* (inquit Galuaneus) *hoc, quod de ſerpente æneo* *cap. 823. in Chron. mſſ. ſupra memoratis.*

dici-

dicitur, quia Magister in historijs dicit, quòd in puluerem redactus fuit. Quod Scripturæ aduersari videtur, quia textus Bibliæ dicit, quòd fuit CONFRACTVS; & si quis bene cõsideret, serpens in bolos, siue frusta fuit cõcisus, & plumbo reparatus. Et quidem refragatur Tostati aliorumque sententia sacris monumẽtis; quatuor enim in locis, in quibus de serpente æneo agitur, nimirum in libro Numeri capite XXI. in libro IV. Regum capite XVIII. in libro Sapientiæ capite XVI. denique in Euangelio Diui Ioannis capite III., nusquam, nisi aut *positum pro signo*, aut *confractum*, vel *exaltatum* serpentem legi. Porrò indicent aduersarij, quonam in versu *conflatum anguẽ, combustum, redactum in puluerem, comminutum frustillatim* Sacra Biblia doceant. Quę cùm confractum tantummodo ab Ezechia serpentem æneum memorent, malim diuinis oraculis credere, quàm Tostato, Vatablo & cæteris auctoribus: cùm Spiritus in Scripturis loquens sit Spiritus sapientiæ, & veritatis: homines autem cœno ficti hallucinari possint facillimè, præsertim vbi nullos scriptores, neque vlla monumenta proponunt, quæ aduersariorum sententiam confirment. Tostatus tamen, dum fuisse proiectum anguem in aquas torrentis affirmat, fortasse ea spectauit, quæ in libro II. Paralipomenon capite vndetrigesimo narrantur. Etenim cùm Ezechias

lib. 4. Regum cap. 18.

Rex

Rex pientissimus Templum expiandum curaret, *Sacerdotes ingressi Templum Domini, vt sanctificarent illud, extulerunt omnem immunditiam, quam intro repererant in vestibulo domus Domini: quam tulerunt Leuitæ, & asportauerunt ad Torrentem Cedron foras.* Illa quoque pertinēt ad expiationem Templi, quæ in eodem libro II. Paralipomenon sunt descripta: *& surgentes destruxerunt altaria, quæ erant in Ierusalem: atque vniuersa, in quibus idolis adolebatur incensum, subuertentes, proiecerunt in Torrentem Cedron.* Hæc nondum officiunt angui Ambrosiano, non modò quia liber Paralipomenon, vti Glossa a atque ipsum etymon ex sententia Tostati b monstrat, *omissorum*, siue *prætermissorum* liber appellatur (quæ enim prætcrita sunt in libris Regum, ea in libro *relictorum*, siue *Paralipomenon* traduntur, quamquam etiam nonnulla obscura clariùs explicentur) serpentis autem ab Ezechia confracti mentio facta est in quarto libro Regum: verùm etiam quia immunditia illa, quam Sacerdotes è Templo exportauere (idola nimirum, quemadmodum Cardinalis Hugo & Emmanuel Sà c locum eundem interpretantur) sublata à Leuitis, delata est AD torrentem Cedron, non autem proiecta IN torrentem. Submersa quidem sunt in torrente altaria, & vniuersa, in quibus adolebantur thura; serpens verò, neque

cap. 30.

a *initio libri Paralipomenon.*
b *præfat. in lib. Paralipom. tom. I. quæst. 3. 5. & 6.*

c *in caput 29. Paralipom.*

thuri-

thuribulis, neque aris fuit impositus; sed in OBELISCO in COLVMNA[a] erectus, quod ex cōmentarijs interpretū discimus *depositū, demolitum, deiectumque* serpentem affirmantium. Quæ attentè sunt expendenda, cùm nihil in sacris Biblijs sine oraculo numinis proditum sit; ex Templo igitur exportatus fuērit serpens ad torrentem Cedron, num deinde submersus? Vel potiùs plura in fragmenta sectus in torrentis margine iacuit proiectà vilior algà. Illum postea fortasse sustulit aliquis Idololatra, aut Israelita nescio quis (neque enim omnes, si credimus Dionysio Carthusiano[b], anguem illum incenso thure coluerant); quippe sublatà superstitione, colubrum æneum aliqua adhuc veneratio veræ Religioni conciliabat, quòd illum conflauisset, atque contrectasset Moyses, Dux Sanctissimus, indicem salutis humanæ, & Christi Seruatoris è Cruce pendentis. Quòd si pergant sententiam suam tueri Vatablus, & cæteri scriptores, ego contra Sanctissimos, doctissimosque viros obijciam, qui serpentem fractum tantummodò ab Ezechia docent, non in puluerem redactum. Et quidem Athanasius[c] memorat factum Ezechiæ, qui *demolitus est* serpentem æneum (nempe in columna suspensum, quali nunc corporis habitudine ac sede offert se spectantibus in Templo Ambrosij): Augustinus[d] *contritum* fuisse colubrum

a S. Philastrius tomo 4. Bibliothecæ Patrum hæresi 21
b Enarrat. in Lib. 4. Regum art. 21. immo Carthusiano videtur assentiri quoque Salianus ad annū mundi 3309. nu. 27.
c in Synopsi Sacræ Script. quod indicat etiam S. Philastrius.
d lib. 10. de Ciuit. Dei cap. 8

brum tradit, hoc est *fractum*, quemadmodũ signa fragmentorum Benuenutus [a] in Chronicis signa *contritionis* appellauit (certè sacra monumenta [b] *contritas* fuisse ab Ezechia statuas, *confractum* verò serpentem testantur, quæ *conterendi & confringendi* verba idem minimè sonare videntur): Philastrius [c] Episcopus Brixiæ, Diuis Ambrosio & Augustino [d] haud ignotus, *depositum* fuisse & *fractum* prodit: Gregorius Magnus, cuius sententiam suos in Annales intulit Baronius [e], *eiectum* è Templo ostendit: Theodoretus [f] *conscissum*: Angelomus Monachus [g] *contritum & fractum*: Felicianus [h] Capitonus docet fuisse *deletum, fractum, confractum, demolitumque*: Antoninus [i] Florentinorum Antistes *confractum* serpentem indicat, cui consentit Sherlogus [l], Procopius Gazeus [m], Nicolaus Serarius [n], Iacobus Salianus [o], Iacobus Gordonus [p], Stephanus Menochius [q], demum Antonius [r] de Escobar & Mendoza. Sin verò sententiam Tostati propugnas sacris monumentis, quæ libro quarto Regum capite vigesimo tertio factum Iosiæ Regis commemorant lustrantis Templum reuocatis à Manasse Idolis contaminatum: *& efferri fecit* *lucum*

a *cuius antè meminimus.*
b *lib. 4. Regum cap. 18.*
c *tomo 4. Biblioth. Patrum hæresi 21.*
d *in literis ad Quodvultdeum Diaconũ.*
e *tomo 9.*
f *tomo 3. Glossa col. 947.*
g *in enarrationib. in lib. 4. Regum ad caput 18.*
h *in explicationib. Catholicis locorum fere omnium veteris ac noui Testam.*
i *tomo p. Chronicar. in lib. 4. Regum cap. 3. parag. 1.*
l *vol. 2. in Cantica vestigat. 7. sect. 4.* m *in lib. 4. Regum cap. 18.* n *in lib. 4. Regum cap. 18.* o *ad annum mundi* 3309. p *in libro cui titulus* Biblia sacra *cum comment. tomo* 1. *ad versum* 4. *cap. 18. lib. 4. Regum.* q *nella parte 5. delle stuore pag.* 143. r *ad caput. 18. lib. 4. Regum.*

lucum de domo Domini foras Ierusalem in Conualle Cedron, & combussit eum ibi, & redegit in puluerem, & proiecit super Sepulchra vulgi: & paulò pòst aræ delentur ab Iosia: *altaria quoque, quæ erant super tecta cœnaculi Achaz, quæ fecerant Reges Iuda, & altaria, quæ fecerat Manaßes in duobus atrijs Templi Domini, destruxit Rex: & cucurrit inde, & dispersit cinerem eorum in Torrentem Cedron;* ego nullam hìc fieri de serpente æneo mentionem scio, sed redactū fuisse in puluerem, & cinerem lucum atque aras Idolis pòsitas, quas euertit Rex, proiecitque in torrentem Cedron. Hinc fortasse, atq; ex vituli aurei

Exodi cap. 32. excidio patuit fenestra Tostato, alijsque, vt censerent *combustum, redactum in puluerem,* Cedronisque fluctibus cerastem absumptum, quando sacrarum Scripturarum oracula eundem fuisse tantummodo *confractum* narrant.

Postquàm Tostati, reliquorumq; Auctorū sententias, vt opinor, refelli, venio ad animaduersiones, quibus inscripta est duplex ora lucubrationum Tostati. Ego verò hasce magni faciam? Immo tanti, quanti peniculum, quo exterguntur baxeæ. In literis, quas ad lectorem scribit Paulus de Euangelistis, eas

In 1. vol. Tostati. animaduersiones ostendit adiectas fuisse *à studentibus* (libenter vtor eiusdem verbis) quarum nonnullas veluti *temerarias, & erroneas* à se ademptas esse gloriatur. Cùm tamen ma-

ximam

ximam quoque à literatis viris gratiam foret initurus, si hanc etiam notam aduersùs Mediolanenses obliterauisset, à se aut præteritã, aut excogitatã. Inde satis cõstat quãti momenti sint, quæ adolescentes vix è scientiarum carceribus egressi, vel vmbraticarum adhuc facultatum studiosi, literis prodiderunt.

Tornielle verò parciùs ista viris obijcienda memento. Quid tot scriptores, tum falsitatis, tum inscitiæ damnas? Immò quà ratione; nam tecum vacat philosophari? *Ezechias confregit serpentem, voluitque deinceps nominari Hebraicè Noesthan: ergo hinc patet, quòd ille serpens, qui vsque hodie Mediolani in Templo S. Ambrosij palàm visitur, non est illemet serpens, qui olim à Moyse in deserto factus fuerat*; pernego complexionem: atqui hinc liquet Ambrosianum anguem illum eundem esse, quem Moyses erigendum curauit; siquidem colubrum antè ab Ezechia cõfractum, rursum ars plumbo coniunxit, quod non modò tot Scriptorum, sed oculorum fides clarè testatur. Quibus igitur argumentis complexionem hanc confirmabis? An Sigonij testimonio ob peruersam temporum rationem turpissimè (cuius antea monuimus Lectorem) errantis? An quia *factus sit hic serpens à nescio quo, aut quando*: certè nescies, Tornielle, quis, & quo anno æreum hunc cerastem conflauerit, quando nullus vnquam

in annal. lib. sacris vt supra.

quam ante Franciſcum Schottum ſententiam hanc ſomniauit.

Hìc verò tam cernunt acutùm nonnulli, quàm Aquila, aut ſerpens Epidaurius: atque idcirco negant Ambroſianum anguem eſſe Moſaycum, quòd paruus ſit, ac proinde ſpectari ab omnibus Iſraelitarum Tribubus minimè poſſet, quarum caſtra ampla erant, & in longitudinem ſex milliarium protendebantur. Hoc argumento quidam eruditiſſimus concionator meam infirmare ſententiam conabatur: quod obuerſatum poſtea oculis eſt, cùm de ſerpente æneo[a] Cornelium à Lapide interrogarem. Verùm neutiquam opus fuit, vt ſingulæ Tribus anguem à Moyſe ſublatum aſpicerent, ſed ij tantùm, quos igniti ſerpentes læſerant: alioqui coluber æneus mole ſuà culmina Templorum, vel turres æquare debuiſſet; nam ſi ex faſtigio Aedis primariæ Mediolani deſpicias turrim Diui Donati, quæ quinto ab vrbe lapide diſtat in via Romana, illa quamlibèt ingens penè fugit intuentium oculos: cùm tamen ſerpens æneus Moyſis etiam ſecundùm Cornelij ipſius ſententiam conſtitutus fuerit *in PERTICA vexillari*, vel *in haſta*; ſi verò ſubire totius populi oculos, & ſpectari ab extremis vſque tentorijs debuit, vtique ſimilis fuit culmini, vel turri, eaque propter opus erat trabibus maximis anguem imponi. Quod quantùm ſit veris conforme

[a] *Cornel. in caput. 21. Numerorum ad numer. 9. & Toſtatus in caput 21. Num. quaeſt. 8. qui tamen ibidem affirmat ſerpentem æneum fuiſſe in* pertica *collocatum.*

oſten-

ostendunt plurimi scriptores, videlicet [a] S. Gregorius Nazianzenus, S. Augustinus [b], Cardinalis Hugo [c], Nicolaus de Lyra [d], Robertus Holkot [e], Villiegas [f], Salmeron [g], Macarius Ægyptius [h], Barradius [i], Santes Pagninus [l], Maluēda [m], Pererius [n], Salianus [o] & Tostatus, quorū testimonio liquet serpentem æneum in *conto*, in *pertica*, in *apice hastæ vexillaris* fuisse collocatum. Quamobrem si conto, longurio, aut hastà summà serpens innitebatur, profectò tantæ molis esse debuit, quantæ est anguis Ambrosianus: neque is poterat per sex milliaria spectari, verùm ab ijs tantùm, quos colubri aspectus propiùs accedere iubebat, vt remedium malo afferrent præsentissimum. Id verò profiteri religio esset, nisi dicentem confirmarent Chrysostomus [p] & Pererius [q] colubrum æneum *ratus potuisse ab omnibus cerni, quibus aspectus eius erat necessarius; neque enim omnes Iudæi, sed aliqui tantùm percussi fuerant à serpentibus: & vnus serpens, quia ingens admodùm erat* (eius tamen magnitudinis, Pereri, quam descripsimus: alioqui apex hastæ succumbet oneri) *& in sublimi positus; vsquequaque ab omnibus, qui percussi fuerant, etiam ex longinqua distan-*

a *orat.* 3. *contra Iulianū, quam affert Baronius tomo* 2.
b *Serm.* 2. *fer.* 3. *post* 4. *Dominicam Quadragesimæ.*
c *ad caput* 21. *Num.*
d *in Glossa ad caput* 21. *Num.*
e *Sect.* 178. *in caput* 16. *Sapiētiæ.*
f *nella vita di Mosè.*
g *tomo* 8. *in comment. ad Euang. hist. tract.* 6. *de discept. cū Nicodemo.*
h *homilia* 2. *de virtute Spiritus Sancti.*
i *tom.* 2. *comment. in Euang. lib.* 4. *cap.* 2.
l *in Bibliorum tralat. ad caput* 21. *Numerorum*
m *ad versum* 8. *cap.* 21. *lib. Num.*
n *disputatione* 12. *in caput* 3. 10.
o *ad annum mundi* 1583. *num.* 44.
p *Ex fragm. orationis in serpentem æneum, vt infra.*
q *disputat.* 12. *in caput.* 3. *S. Ioannis nu.* 57.

tia cerni poterat. ET QVI PROPINQVIORES ERANT, STATIM VT SANATI FVERANT, RECEDENTES, LOCVM APPROPINQVANDI REMOTIORIBVS DABANT. Nec dissentit S. Gregorius Nazianzenus Oratione quadragesima secunda, & tertia aduersùs Iulianum: *Moysem*(inquit)*ijs, qui percutiebantur, imperasse, vt oculos in ipsum intenderent*; quod rursus constat testimonio Chrysostomi[a]: *Moses autem æneo serpente conflato, eodemque in Crucem sublato, præcepit: quicunque à serpente morsus est, serpentem contueatur, & seruabitur, & restituetur.* Accedunt Augustinus[b], Cyrillus Alexandrinus[c], Bernardus[d], deniq; Thomas Aquinas[e], omnes clara doctrinæ, & sanctimoniæ lumina, quorum non modò responsa, verùm etiam ipsa Bibliorum oracula[f] haud obscurè significant, ijs tantùm opus fuisse aspectu serpentis, quos colubri lethali morsu petiuerant. Aliud planè aureum est testimonium Chrysostomi: [g] *fac mihi serpentem æneum, & fige in ligno supra ianuam tabernaculi testimonij: & annuntia filijs Israel, si quis morsus fuerit à serpente, VENIAT, & fixum hunc in ligno serpentem intueatur, & credens viuet*; inde conijcimus, quanta fuerit serpentis ænei moles, quando suspensus fuerat *supra ianuam tabernaculi testimonij*; cùm enim tabernaculum totum extenderetur[h] in longitudinem trigin-

ta-

[a] tomo 5. orat. 2., cui titulus de serpẽte.
[b] in catena aurea S. Thomæ Aquin. ad caput 3. S. Io.
[c] in Glaphyr. lib. 4.
[d] in trac. de Pass. Dom. cap. 45.
[e] in c. 3. S. Ioan.
[f] in libro Num. cap. 21.
[g] ex fragmen. orat. in serp. aneũ contra Iudæos, edita in tom. 2. de Cruce Iacobi Gretseri.
[h] Tostatus ad caput 26. Exodi quæst. 5.

ta cubitos, in altitudinem denos extolleretur: ferrent autem tabernaculi frontem *quinque columnæ de lignis*[a] *ſetim, quarum capita erant aurea & baſes æneæ:* certè, demptis epyſtilio & baſi, columnæ haud æquabant longitudinem cubitorum nouem, atque adeò in ijs ſuſpendi poterat non niſi longurius, aut haſta, quæ ſerpentem latè conſpicuum læſis corporibus oſtenderet. Atqui patrocinari Antonio de Eſcobar & Mendoza[b] minimè poſſum, qui Deum inducit loquentem cum Moyſe: *æneam perfice ſerpentis imaginem, eam in ſublime erectam, omnibus conſpicuam, trabe aut columnà ſubiectà appone:* quando nullius vnquam trabis aut columnæ ſacri faſti meminere, quæ minimè potuiſſet tabernaculi foribus imponi, quin ſubiectas columnas, & præcipuè geſtatorias, atterens, tabernaculum totum vno caſu deijceret; contra verò haſta, vel pertica obligari nullo negotio poterat columnis, quà patebat aditus in tabernaculum, aut etiam earundem capitulis infigi.

a *Exod cap. 2. verſ.* 37.

b *comment. in Pentat. ad cap. 21. Nu*

Porrò aurem mihi vellit neſcio quis & admonet, alium eſſe habitum anguis Ambroſiani ac Moſayci, quem circunuolutum palo in pictis tabulis videmus, ita vt ſtipes gerens colubrum literam T imitetur. Ego verò minimè ſum neſcius, plurima ſcitè explicari à Gretſerò[c], Duranto[d], atque[e] ab ijs, qui Ezechielis oracula enucleauere, ſublatumque fuiſſe an-

c *lib. de Cruce.*

d *de Ritibus lib. 1. cap. 6.*

e *ad caput 9. Ezechielis.*

guem illum Mosaycum in Crucem a; vti placet Chrysostomo: verùm quis stipiti colubrum circunuolutum monstrabit? Id quidem licèt sacra præteriuerint monumenta, viri tamen Doctissimi & Sanctissimi Athanasius b, Ambrosius c, Cyrillus Alexandrinus, Augustinus, Gregorius Nazianzenus, Chrysostomus, Beda d, (quos omnes sequitur e Bosius) præterea Prudentius f, Maldonatus g, Consaluus Durãtus h *suspensum* fuisse in ligno colubrum profitentur. *Positum* autem in stipite serpentem asseuerant S. Bernardus i, Hugo Cardinalis l, Salmeron m, Holkot n, & Steuchus o: *affixum* fuisse ad apicem ligni docet Macarius p; inter omnes illum pulchrè descripsit Tertullianus q: *Moyses post interdictam omnis rei similitudinem, cur æneum serpentem ligno impositum, PENDENTIS HABITV, in spectaculum Israeli salutare proposuit &c.* Quamobrem *suspensus* erat serpens Mosaycus, pendebatque è pertica: neque obuolutus conto affecta corpora curabat: quemadmodum Ambrosianus surrectus est in columnæ capitulo, versatilis, habituque *pendentis*, aut (si mauis) est *impositus*. Cæterùm pictæ tabulæ, quæ serpentem obuolutum palo indicant, nullius momenti sunt, vtpote ab hominibus profectæ, quo-

a ex sententia S. Io. Chrysostomi paulò antè proposita. b in synopsi diuinæ Script. vt suprà. c in prima Apologia Dauid cap. 3. d in quæstionib. in lib. Num. cap. 19. e lib. 3. de Cruce cap. 16. f in Enchiridio. g in Ioannem col. 1402 num. 56. h in notis ad Reuelat. S. Birgittæ ad caput 10. lib. 2. i in Tractatu de Pass. Domini cap. 45. l ad caput 21. Num. m tomo 8. in comment. ad Euangelicam hist. tract. 6. de disceptat. cum Nicodemo pag. 55. col. p. n Sect. 18. in caput 16. Sapientiæ. o in caput 21. Numer. p homil. 2. de virtute Spiritus Sancti. q aduersùs Iudæos cap. 10.

quorum aut inſcitià, aut quidlibet audendi poteſtate ſingula menda obteguntur. Certè polus, quo nititur & circumagitur ſerpens, illum quondam ab Hebræis fuiſſe *poſitum in conto, aut affixum ad apicem ligni*, apertiſſimè indicat. Illud verò argumentum S. Iuſtini Martyris [a], quo *figuram Crucis ex ære factam à Moyſe, fixamque in Sancto tabernaculo* affirmat, confutat Barradius [b] docens ex ære *quidem factum fuiſſe ſerpentem, non autem Crucem*: neque id ait (quod etiam Lorinus [c] ſentit) in ſacris Scripturis deprehendi, ſeque in ea potiùs eſſe ſententia profitetur, vt Crux facta ſit ex ligno, atque in ea colubrum pro ſigno collocatum. Quare ipſiſſimus eſt Moyſis anguis Ambroſianus, quem Cruci imponi haud neceſſe fuit, quòd illam aduerſa pila colubro obijceret.

Nec mea iam mutata loco ſententia cedit, etiamſi Lorinus [d] ſecutus Pradum [e] aſſeueret ſerpentem æneum alatum fuiſſe, ita ut expanſis alis Crucis ſimulacrum adumbraret. Quod cùm ſoli ex omnibus affirment, neque ſacra monumenta ceraſtem Moyſis alatum fuiſſe doceant, licet mihi ab illorum ſententia diſcedere: quam accepit Lorinus, Pradus autem ſine auctore, ingenioſè magis, quàm verè excogitauiſſe videtur, quando verſum vndetrigeſimum [f] Iſaiæ *& ſemen eius abſorbens volucrẽ*, quo vterque nititur, eo pacto multi ſacrarum

a *in Apol. 2. ad Imperatorẽ Antoninum.*
b *in itiner. filior. Iſrael lib. 8. cap. 14. & tomo 2. comment. in Euangel. lib. 4. cap. 2.*
c *in cap. 21. lib. Num. pag. 779.*
d *in caput 21. lib. N. pag. 779. ad literam d.*
e *ſect. 6. ad viſionem primam Ezechielis comment. in eundem Ezech.*
f *cap. 14.*

literarum interpretes [a] enodant, vt nec Lorini sententiæ subseruire possit, nec Pradi.

Affabrè quidem serpentem æneum Moyses elaborauit, verùm minimè subnixum alis, qualem icuncula Micrologo præposita subijcit oculis: siquidem haud defuisse in castris Hebræorum gnaros artifices ij credent facillimè, qui sacris monumentis omnia credunt. Beseleel [b] & Ooliab callebant probè artem condendi *quidquid fabrefieri potest ex auro, & argento, & ÆRE, marmore, & gemmis, & diuersitate lignorum*; vt minimè mirandum sit Ambrosianum cerastem non sine artificio fuisse confectum: quod sanè Deus Moysis ingenio indidisset, etiamsi viros artis fusoriæ peritos desiderasset. Quòd si Aaron summo artificio vitulum aureum fecit, vt priùs illum *depinxerit cum stilo* [c] *in tabula*, deinde graphidem tradiderit artificibus ad opificij doctrinam: quidni ingeniosior foret Moyses, ac subtiliori artificio conderet serpentem salutis humanæ tutorem, & Christi Seruatoris expressam imaginem, quàm Aaron quondam vituli faber superstitionem inuenisset? An vitulus quamlibèt aureus melior æneo serpente? Immo suum iam diē obierint Beseleel & Ooliab, quo tempore Moyses serpentem sustulit, vti Aaron [d] in terris esse desierat, adhuc, præter Moysem parentem operis, alios superfuisse viros [e], artis sciētes, socios Beseleel ac Ooliab,

cre-

a *S. Cyrillus Alexandrinus, S. Thom. Aquinas, Lyranus, Didacus Aluarez, Cornelius à Lapide, Gabriel Aluarez, Forerius, Sanctius, Hugo Cardinalis, Adamus Sasbout, Pintus, Leo Castrus, Emmanuel Sà.*

b *Exodi cap. 31.*

c *Lyranus in glossa ad cap. 32. Exodi nu. nono.*

d *ex cap. 20. lib. Numerorum.*

e *horum mentio fit in Exodo cap. 36.*

credendum est, qui cùm *scirent fabrè operari quæ in vsus Sanctuarij necessaria sunt*, ET *QVAE PRAECEPIT DOMINVS*, etiam iussi à numine, vt serpentem conderent, summo illum artificio profectò elaborauissent. An autem perpetuo ære, aut ex pluribus portionibus constiterit serpens, quæ postmodùm iunctæ in vnum corpus coaluerint, futilis quæstiuncula est, de qua nihil certi habeo. Vtcunque artifex genuerit serpentem æneum, rursus confractæ partes copulari vtroque modo potuere: ita vt minor in maiorem induceretur, quà æs perpetuum religiosa mallei vltio disiunxisset; vel si ex pluribus portionibus genitus cerastes fuit, ascititiæ partes dissociatæ facillimè fuerint, siquidem copula (quippe ære toto imbecillior) statim malleo frangenti paruisset: ac, vt rursum iungerentur, contusa malleo fragmentorum ora atteri limæ beneficio debuere, atque minor adhuc pars inseri maiori. Quæ omnia neutiquam discrepare à norma artis fusoriæ testatus est Ambrosius de Grossis æris conflandi peritissimus, qui de ceraste Ambrosiano consultus, non modò opificij, sed oculorum iudicio fretus, mihi respondit: cui fidem nemo sanus negabit, quando ille simulacra ex ære plura alibi, in vrbe autem signum ingens Diui Caroli ex cupro & ære condidit, atque in foro ad Curiam Ducis collocauit. Exodi cap. 36

Cùm igitur sententias omnes de serpente

æneo

æneo posuerim in medio, iam, quæ earum vera sit, me indicauisse censeo; verùm hic Rhodus, hic saltus; narrant (inquiunt homines omnia in dubium, aut rebelli ingenio, aut imbecilli, vocantes, qui fidem demunt, nisi vaticinamur e tripode, & de Apollinis cortina dicimus:

Credite me vobis folium recitare Sibyllæ)

narrant hæc de angue æreo Mediolanenses tantùm scriptores, gloriosi laudum vrbanarum buccinatores, ac inter se diffidentes, cùm alij Ambrosio, alij Arnulpho serpentem referant acceptum: quæ autem variè tradunt auctores, ea simillima fabulis, & anicularum lucubratione digna videntur. Ergo cùm legationem Arnulphi, cùm serpentem æneum Byzantio in Insubres delatum memorare debui, scriptores rerum Iaponensium, aut Persicarum adirem, quibus nocte ipsà res Insubrum sunt obscuriores? Regiones singulæ proprijs illuminantur monumentis, nisi fortè de terrarum omnium imperio statuque inibi dimicatũ sit, tunc enim etiam ab exterorum commentarijs lucem petunt. Porrò vrbes singulas regionesque à ciuibus & conterraneis suis illustratas nouimus: vt si quis scribere velit, earum scriptores, cum diligentià tamen, quærere, consulere, atque in illorum annalibus fastisque ritùs, prælia, ortùs, interitùsque imperiorum, virtutes, ac vitia incolarum explorare cogatur. Quamquam ni-

hil aliquando, vel saltem malignè de re patria scripserunt auctores; quod vitium est seculi huiusce publica ferè monumenta negligentis, quæ venientia tempora quærent ardentiùs, accusatura omnium nostrùm socordiam veritati minimè prospicientium: eandemque incuriam olim posteritas damnabit, nempe cùm hostis negotiabitur pecuniâ populorum dedecus, cui obuiam ire obijciendo æqualium testimonia non poteris. Rectè Quirites & Græci tot auctoribus sua facta vulgauere: atque vna pugna Marathonia monstro est, quæ, teste Plutarco, trecentos habuit scriptores. Quamobrem fides tribuenda est rei patriæ historicis: neque ad illam impetrandam quidquam poscit Alstedius[a], nisi vt historia scripta sit à viro probo & integro; ego verò non modò vsus sum testimonio virorum eiusmodi, verùm ferme æqualium, eorumque, qui in Chronicis elucubrandis omnia veritati, nihil assentationi, nihil Patriæ studio, hostiumue odio tribuerunt; quos meritò improbat Eusebius, quòd *se suamque gentem semper in Capitolio locent, exteros verò & hostes suos semper vituperent*. At de serpente æneo nostratesne tantùm tradidere? Sansouinus, Schraderus, Aringus, alijque an non peregrini? Quid igitur fidem abrogas? Cùm fidē singulorum penè seculorũ consensus (si rationem [b] subdúcere velis) & Scriptorum [illegible] nume-

a *tomo 4. Encyclopædia cap. 3.*

b *Serpens æneus allatus est Mediolanũ anno* 1002. *quod testatur Datius, qui vixit anno* 1073. *Landulphus* 1085. *Gothofredus* 1220. *Benuenutus* 1318. *Flamma* 1340. *de Monte* 1361. *Libri mss. annorum* 1450. *&* 1489. *nec non* 1519. *Castellus* 1560. *Visitatio Basilicæ Ambrosianæ anno* 1566, *præter scriptores impressos.*

numerus fere coæuorum, nobiliũ, priſcorum extorqueat: qui ſi inter ſe conſentiant, illorum ego auctoritatem, non temerè, ſed prudenter ſequor. Et quidem illorum diſcordiam diſſimulare nullo modo poſſum: quam tamen diſſipamus facilè, cùm res propoſita ſemper ſalua ſit, atque ad vnum omnes Ambroſiani Templi anguem illum eundem eſſe, quem Moyſes in eremo ſuſtulit, vnanimi teſtimonio fateantur. Etenim paucas mihi proferes hiſtorias (modò ſacra excipias monumenta) locorum, perſonarum, ac temporum conſenſione concordes, quin reprehendendi ſcriptores, caſtigandi, vel ſaltem in concordiam redigendi. Exemplum ſubijcit mors Othonis III. cuius frequens mentio rediuit. Papæ, quantùm hìc ſententijs variatur! Rogas auctores, quo anno interierit Otho? Friſingenſis, Abbas Vrſpergenſis, Hermanus Contractus, Onuphrius Panuinius auctor eſt anno milleſimo primo: Marianus Scotus, Lambertus, Sigebertus, & Rupertus Abbas Cœnobij Tuitienſis diem ſuum anno ſequenti obijſſe affirmant. Quis dies ſupremus diluxit Othoni? Scotus eundem deceſſiſſe quinto calendas Februarias, Hermanus decimo calendas, duodecimo plures, Ditmarus nono calendas ex vita demigraſſe docuit. Iam verò monſtra ſedem, quæ morientem vidit? Rupertus Romæ: Petrus Damiani, & Ditmarus apud Paternum Othonem interijſſe aſſeuerant.

Ex Annalibus Baronij tomo vndec. ad annos 1001. & 1002.

raņt.

rant. Saltem genus mortis compertum habebimus? Scilicet; alij dono datas Othoni chirothecas arbitrantur, quas veneno imbuerat vxor Crescentij, vt iniuriam vlcisceretur: illarum vsurà Imperatorem interemptum (tantæ animis etiam muliebribus iræ) contrà Ditmarus aggrauescente pustellarum morbo tandē confectum memorat. Quid ergo nostratium discordiam miraris? Sanè Datius & Landulphus Senior ferè ęquales Arnulphi Archiepiscopi, certis monumentis omnia consignauere: sensim autem obrepente obliuione, alij scriptores, aut tempore, aut personis discordare cœperunt, neutiquam tamen hallucinati, quà de legatione Arnulphi, quà de serpentis æneì munere traditum est. Quôd si fidem ijs negas, quæ hactenus scripsimus, quòd singula testimonijs tantùm Auctorum nitantur, non autem pugnent argumentis, vti solent Philosophi in Scholis, & quidem, quod aiunt *à priori*, perperam ratiocinaris; quippe non ego theses Mathematicas, aut Philosophicas propugnare sum aggressus, sed historiæ fragmento rem vero magis similem indicare: quod non nisi tabulis, & temporum, Auctorumque testimonijs impetrant scriptores.

Neque verò in ædium priuatarum, publicorumque operum depopulatione, quam Mediolano intulit Aenobarbus, militarem auaritiam Ambrosianus coluber sensit: siquidem tem-

peras-

perasse delendis Aedibus Diuùm impotentem sæuitiam hostium, iramque præcipitem populorum affinium tradit Galuaneus [a]. Verùm ipsa etiam Superùm domicilia execrabili religionis contemptu diripuerit licèt Schismaticorum impietas, qui tum partes Aenobarbi tutabantur, tribus tamen pepercisse Templis, nimirum Mariæ Maioris, quod erat primariũ, Mauritij ad Cœnobium maius Virginum, & Ambrosii, Emondus [b] de Diinter cum aliis scriptoribus auctor est: cuius Aedem intactã fuisse probat [c] lamina aurea & argentea aræ maximæ, quam multò lubentiùs hostis abripuisset à Templo, quàm æneum serpẽtem. Adde Basilicam Ambrosij ob ferrei diadematis Insigne cultam admodùm ab Imperatoribus fuisse: vt proinde Federicus Aedem illam minimè obtulerit direptioni, immo die Dominico Palmarum ibidem sacros Oliuarum ramos acceperit [d]. Cæterùm eos vaticinari censeo, qui exportatum inde corpus Ambrosij in Bauariam, exuuias Protasij, & Geruasij Brisacum [e], Coloniam verò etiam ossa Naboris ac Felicis vnà cum Regum Magorum corporibus aiunt: quando etiam nunc integra est [f] ara in Ambrosij Templo sacrorum pignorum custos: Naboris [g] verò & Felicis corpora effodit, atque in ara maiori Franciscanæ Basilicæ Diuus Carolus composuit. Corpora quidem Magorum à Raynaldo Archiepiscopo Coloniam fuisse delata

a Puric. in monu. nu. 441.

b Puric. ibidem.

c Chalcus lib. hist. pat. 10.

d ibidem Chalc.

e Puric. in dissér. Naz. agit contra Brisacẽses cap. 104. pro corporib. SS. Geruasij & Protasij.

f Puric. in Monu. nu. 460. & seq., & 594.

g Glussianus in vita S. Caroli lib. 2. cap. 29.

nemo it inficias, ijs etenim lipſanis inſidiatos fuiſſe præcipuè Barbaros (cùm tamen alia longè pretioſiora Mediolani ſeruarentur) inde conijcimus, quòd grandines, & tempeſtates auerterent, atque laborantes Herculeo morbo leuarent; quæ malorum amuleta ſuaſerant ciuibus, vt vaſtanti cuncta Aenobarbo Magorum corpora ſubducerent, atque in munitiſſima turri Aedis Georgianæ collocarent: cuius ima pars adhuc vrbanæ cædi ſuperſtes, multoque ſilice immortalis, ſacrum continet Baptiſterium, niſi nos vulgi opinio fallit. *Puric. ibidem nu. 458.*

Hæc de ſerpente æneo ſcribere placuit; porrò ne inſciti deinceps incolas exteroſue Ambroſianum ceraſtem ſpectantes in errorem inducant, propiorem angui pilam precor, atque obteſtor, vt lubens, volenſque epigrapham hanc incidi patiatur, lapidemque ſuum iubeat eſſe ad imperitorum doctrinam literatum.

SER-

SERPENTEM AENEVM
QVEM LANGVENTI PER SOLITVDINES POPVLO
MOYSES EREXIT
ET AD SANANDAM SVPERSTITIONEM
REX EZECHIAS
CONFREGIT
ARNVLPHVS SECVNDVS
MEDIOLANENSIS ECCLESIÆ ARCHIEPISCOPVS
BYZANTIO EXPORTATVM
HAC COLVMNA SVBLIMEM
CHRISTI LIBERATORIS SIMVLACRO
PROPTER AFFINITATEM MYSTERII
OBIECIT
ANNO SAL. M II.

DEO ET DEIPARÆ LAVS.

HEſychius Presbyter Conſtantinopolitanus, qui de Serpente Aeneo quatuor libros ſcripſit, fruſtra à me in externis quoque Bibliothecis quæſitus, aut mihi, aut Aduerſarijs fauet: ſi Aduerſarijs, iam diſceptationi ſatisfactum puto: ſi mihi, lætitijs omnibus incedo. Quamquàm de Heſychij ſententia haud magnopere laborem, quando Andreas Schottus in Bibliotheca Photij magnam partem voluminis fictis ab eodem orationibus exhauriri affirmat: vt opus magis ad oſtentationem & concitandis affectibus genitum ſit, quàm veritati in noſtra diſputatione limandæ. Ioannis Buſtamantini, qui de animalibus Sacræ Scripturæ libros edidit, nomine conſultò abſtinui, quòd non Theologorum, ſed Philoſophorum more de angue æneo egerit; illi tamen, cùm mihi *lib.* 2. *cap.* 3. *nu.* 31. aduerſatur, iam reſpondi: cùm patrocinatur *eiſdem libro & capite num.* 33. gratias habeo immortales. Cæterùm Typographiæ menda lector humaniſſimus corriget, præſertim illa,

pag. 33. anno MLXXIIII. Petri tenuit ſedem &c. *Emendabit* anno MLXXIII. Petri tenuit ſedem &c.

& pag. 69. ſingulorum quidem ſeculorum &c. *Emendabit* ſingulorum fere ſeculorum &c.

Laudatur Auctor Micrologi de Serpente Aeneo, & alluditur ad imaginem Salutis *inciſam in vetuſtis numiſmatibus, de quibus Antonius Auguſtinus* Dial. 2. Verbo Salus.

A Priſcis cælata fuit ſub imagine Diuæ
Præbentis colubro pabula grata *Salus.*
Ne pereat coluber noſtræ ſignum ante ſalutis,
Serpenti ſcriptor pabula docta parat.

Ioannes Maria Bidellius I. C.

INDEX SCRIPTORVM
Quorum testimonio vsi sumus ad scribendum Micrologum.

Lau-

INDEX RERVM.

A

B

Exci-

Galli

Olde-

Vale-

V

Finis Tabulæ.

L *Ibrum, cui titulus* De Serpente Æneo Ambrosianæ Basilicæ Mediolani Micrologus Auctore Petro Paulo Bosca &c., *dignum censeo, qui typis imprimatur, duretq; ipso ære perennior. Me tamen &c. 19. Martii 1675. Mediolani.*

Carolus Ant. Ayroldus Can. Ord., & pro S. Inquisit. Officio libr. Censor &c.

O *Pus inscriptum,* De serpente æneo Ambrosianæ Basilicæ Micrologus Auctore PerIll. ac adm. Reu. D. S. T. D. Petro Paulo Bosca Ambrosianę Bibliothecæ Præfecto, *vidi & legi, mihi intimè gaudens, quòd noster Coluber tandem sit nactus Patronum, qui lites eius fecerit suas, diremerit, ac absoluerit. Columnà licèt conspicuus, velut humi puluere sordidus iacebat, sed docta manus arreptà Palladis hastà sublimiùs euexit, penèq; ignoto pristinum restituit nitorem. Mendaciorum spolia iniurijs aduersantiũ circuminiecta detraxit, effecitq; vt rursus iuuenesceret, & qui fuerat olim, iterum ipsissimus emicaret. Ergo pluśne debeat Coluber hic summo Legislatori antiquissimo, an summo Scriptori recentissimo sapiens lector dijudicet. Ego sanè, tum qui dederit vitam, tum qui ademptam reuocauerit, æquè miror, atq; ideò sentio Micrologum dignissimum, qui Terrarum omnes peruadat partes, non typis modò, sed æneis characteribus impressus, serpentis sacri, ac Scriptoris eruditi perenne monumentum. Mediolani die 27. Martij 1675. Me tamen &c.*

Iacobus Saita Canonicus Ambrosianæ Basilicæ pro Eminentiss. D. D. Card. Litta Archiep. libr. Censor.

CVm Nos iuxta mandatum Sacræ Congregationis Eminentiſs., ac Reuerendiſs. S. R. E. Cardinalium in tota Republica Christiana contra hæreticam prauitatem Inquiſitorum Generaliũ præſentem librum *de Serpente Æneo Ambroſianæ Baſilicæ Mediolani* examinandum curauerimus, atque in eo nihil repertum ſit, aut contra Fidem Catholicam, aut contra bonos mores, ideò attentis ſupraſcriptis atteſtationibus eundem librum imprimi poſſe cenſemus. Mediolani ex Ædibus Noſtris in Collegio Heluetico die 30. Martij 1675.

A. Card. Litta Archiep. Mediol.

Vidit Andreas Abb. de Pilaſtris Vic. Gen.

Stantibus atteſtationibus prædictis

IMPRIMATVR

Inquiſitor Mediolani.

Franciſcus Arbona pro Excell. Senatu.